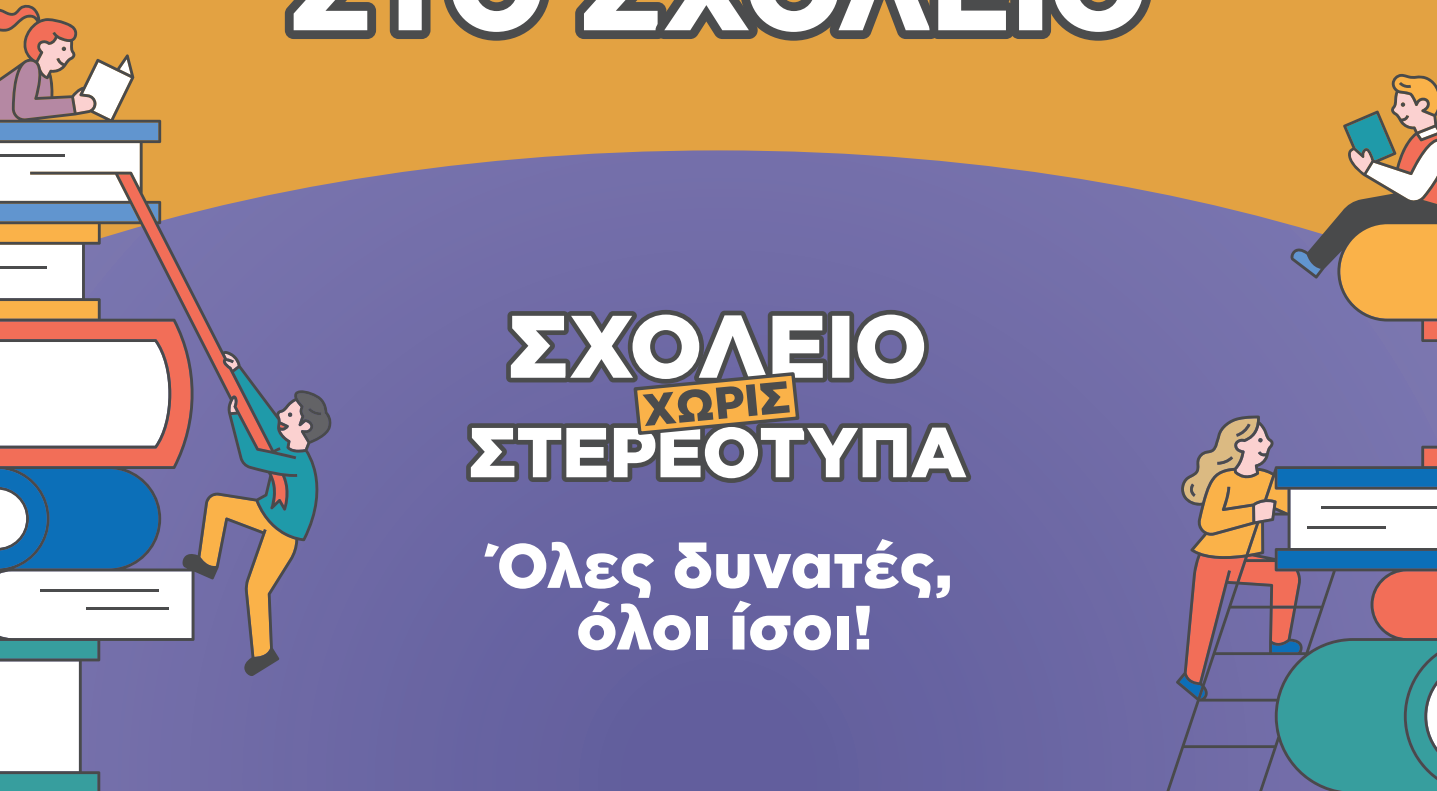

ΕΜΦΥΛΗ ΙΣΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΣΧΟΛΕΙΟ
ΧΩΡΙΣ
ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

Όλες δυνατές,
όλοι ίσοι!

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Φιλιώ Τσουκαλά
Στέλλα Κάσδαγλη

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Στέλλα Κάσδαγλη

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΥ

Πηνελόπη Θεοδωρακάκου

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

corrola.gr

Το έργο "Σχολείο Χωρίς Στερεότυπα - Όλες Δυνατές, Όλοι Ίσοι" υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active Citizens Fund, με φορέα υλοποίησης το Women On Top και εταίρους την Sociality και την Openous. Το πρόγραμμα Active Citizens Fund, ύψους € 13,5 εκ., χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (EOX) περιόδου 2014 - 2021, γνωστού ως EEA Grants. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών και στην ανάδειξη του ρόλου της στην προαγωγή των δημοκρατικών διαδικασιών, στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη διαχείριση της επιχορήγησης του προγράμματος Active Citizens Fund για την Ελλάδα έχουν αναλάβει από κοινού το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το SolidarityNow. Διαβάστε περισσότερα εδώ: www.activecitizensfund.gr

Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν αποτελούν προσωπικές απόψεις του συντάκτη / της συντάκτριας και δεν απηχούν απαραίτητα τις απόψεις του Χρηματοδοτικού Μηχανισμού του EOX ή του Διαχειριστή Επιχορήγησης του Προγράμματος Active Citizens Fund στην Ελλάδα (Ίδρυμα Μποδοσάκη σε συνεργασία με το SolidarityNow).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>Πρόλογος</u>	4
<u>A. Θεωρία</u>	6
1. <u>Αρσενικά/θηλυκά χαρακτηριστικά και η αποδοχή τους από την κοινωνία</u>	7
2. <u>Ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη και κοινωνικοποίηση παιδιών και εφήβων</u>	8
3. <u>Γιατί να ασχοληθούμε με την ισότητα στο σχολείο</u>	21
4. <u>Έννοιες: Φύλο, στερεότυπα, προκαταλήψεις και διακρίσεις</u>	24
<u>B. Παρέμβαση</u>	30
1. <u>Ισότητα στη γλώσσα</u>	32
2. <u>Ισότητα στις ακαδημαϊκές προσδοκίες</u>	34
3. <u>Ισότητα στη συμπεριφορά</u>	39
<u>Γ. Υποστήριξη της αλλαγής</u>	45
1. <u>Η αντίστασή μας στην αλλαγή</u>	46
2. <u>Υποστήριξη γονέων</u>	48
3. <u>Υποστήριξη σχολικής κοινότητας</u>	50
4. <u>Ενότητα: Υποστήριξη εαυτού</u>	52
<u>Παράρτημα 1: Προτεινόμενες Έμφυλες Δραστηριότητες</u>	53
<u>Παράρτημα 2: Ενδεικτική βιβλιογραφία & χρήσιμοι σύνδεσμοι</u>	98

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΓΙΑΤΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΕ ΑΥΤΟΣ Ο ΟΔΗΓΟΣ

Ο οδηγός για τις “Έμφυλη ισότητα και τα στερεότυπα στο σχολείο” απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς Α'βάθμιας και Β'βάθμιας εκπαίδευσης, όλων των ειδικοτήτων, και αποτελεί μέρος του έργου “Σχολείο χωρίς στερεότυπα”, το οποίο υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active citizens fund, με φορέα υλοποίησης το Women On Top και εταίρους την Openous και την Sociality.

Στον συγκεκριμένο οδηγό εστιάζουμε α) στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών Α'βάθμιας και Β'βάθμιας Εκπαίδευσης σε βασικές έννοιες και προβληματικές που αφορούν την έμφυλη ισότητα στο σχολείο και β) στην ενίσχυση της εργαλειοθήκης που μπορούν να αξιοποιήσουν για να εισάγουν τις θεματικές αυτές στην τάξη.

ΓΙΑΤΙ ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΚΕ ΑΥΤΟ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το έργο “Σχολείο χωρίς στερεότυπα - Όλες δυνατές, όλοι ίσοι” υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active citizens fund, με φορέα υλοποίησης το Women On Top και εταίρους την Sociality και την Openous.

Σκοπός του είναι η δημιουργία ενός δικτύου εκπαιδευτικών από την Α'βάθμια έως τη Β'βάθμια εκπαίδευση, εξειδικευμένων σε θέματα έμφυλης ταυτότητας και ισότητας των φύλων, οι οποίοι/ες θα πρωτοστατήσουν στην ένταξη της διάστασης του φύλου στα αναλυτικά προγράμματα, τις διδακτικές πρακτικές και εν γένει τη σχολική ζωή.

Συγκεκριμένα, το επιμορφωτικό πρόγραμμα έχει ως στόχο:

- α. την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση στελεχών και εκπαιδευτικών της προσχολικής, Α'βάθμιας και Β'βάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα ισότητας των φύλων στη σχολική ζωή
- β. την προετοιμασία των εκπαιδευτικών, ώστε να εντοπίζουν τα έμφυλα στερεότυπα και να παρεμβαίνουν με καλές πρακτικές στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος, με στόχο τη δημιουργία διαφορετικών προσδοκιών για τους μαθητές/τριες, σχετικά με τους έμφυλους ρόλους
- γ. την επιμόρφωση και αλληλοϋποστήριξη τους σχετικά με την ανάπτυξη δράσεων με τη διάσταση του φύλου
- δ. την ενίσχυση των εκπαιδευτικών, ώστε να βοηθούν τα παιδιά να εξοικειώνονται με τις συμπεριφορές και τις προκλήσεις που τείνουν να δυσκολεύουν περισσότερο το φύλο τους λόγω των στερεοτύπων αλλά και των μικρών εγγενών τους διαφορών

- ε. την ενίσχυση των εκπαιδευτικών, ώστε να εκτιμούν ποιες εκφράσεις του κοινωνικού φύλου είναι απαραίτητες ή ωφέλιμες στη διαδικασία ωρίμανσης και ποιες μπορούν να αμβλυνθούν και να εμπλουτιστούν με χαρακτηριστικά που τυπικά αποδίδονται στο άλλο φύλο διευρύνοντας τις προοπτικές ανάπτυξης όλων των παιδιών.
- στ. την ενίσχυση της δυνατότητας του σχολείου να αμφισβητεί τις κυρίαρχες ιδεολογίες για τις σχέσεις των φύλων

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ACTIVE CITIZENS FUND

Το πρόγραμμα Active citizens fund, ύψους € 13,5 εκ., χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) περιόδου 2014 - 2021, γνωστού ως EEA Grants. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών και στην ανάδειξη του ρόλου της στην προαγωγή των δημοκρατικών διαδικασιών, στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη διαχείριση της επιχορήγησης του προγράμματος Active citizens fund για την Ελλάδα έχουν αναλάβει από κοινού το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το SolidarityNow. Διαβάστε περισσότερα εδώ: www.activecitizensfund.gr

ΘΕΩΡΙΑ

Θα χρησιμοποιήσουμε την πρώτη αυτή ενότητα του οδηγού για να αποσαφηνίσουμε έννοιες και προβληματικές που σχετίζονται με τις έμφυλες ταυτότητες, με τα έμφυλα στερεότυπα και με την ισότητα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Εξυπακούεται ότι οι αναφορές μας δεν είναι και δεν μπορούν να είναι εξαντλητικές, ωστόσο ευχόμαστε να αποτελέσουν την αφετηρία για περαιτέρω αναζήτηση και συζήτηση από και μεταξύ των εκπαιδευτικών, με στόχο την καλύτερη κατανόηση απλών αλλά και σύνθετων θεμάτων.

Αρσενικά/θηλυκά χαρακτηριστικά και η αποδοχή τους από την κοινωνία

Στην αρχή της ζωής -και συνεπώς στο εσωτερικό του ψυχισμού και των παιδιών και των ενηλίκων- είμαστε ψυχικά αμφισεξουαλικοί. Η διαπίστωση αυτή δεν αφορά κυρίως τα εξωτερικά, κοινωνικά προσδιορισμένα χαρακτηριστικά των φύλων, αλλά περισσότερο τις έννοιες της ενεργητικότητας και της παθητικότητας (δεκτικότητας) που ενυπάρχουν μέσα σε όλες και όλους μας. Καθώς μεγαλώνουμε, μαθαίνουμε να καταστέλλουμε τα χαρακτηριστικά που τυπικά δεν αποδίδονται στο βιολογικό φύλο μας, προκειμένου να παραμείνουμε κάπως ελλιπείς και μεγαλώνοντας να «κουμπώσουμε» με τα χαρακτηριστικά του αντίθετου φύλου. Αυτή η συνειδητή ή ασυνειδητή (αλλά πάντως στοχευμένη) καταπίεση ορισμένων χαρακτηριστικών, ενορμήσεων και τάσεων αποτελεί μια διαδικασία τόσο εσωτερικευμένη όσο και επιβαλλόμενη από τον κοινωνικό μας περίγυρο -σκεφτείτε, για παράδειγμα, προτροπές και παραινήσεις παλαιότερων και σύγχρονων, όχι μόνο προς τα παιδιά αλλά και προς ενήλικα άτομα νεαρής κυρίως ηλικίας, όπως “Μην είσαι ‘τσαούσα’, δε θα σε θέλει κανείς για γυναίκα του” ή “Τι άντρας είσαι εσύ, αν κάνεις έτσι ποια θα σε πάρει;”.

Η αλήθεια είναι ότι κάποιες εκφάνσεις της έμφυλης κοινωνικοποίησης αλλάζουν ραγδαία με το πέρασμα του χρόνου και κάποιες άλλες παραμένουν πεισματικά παραδοσιακές ή αναπαράγουν στερεότυπα με έναν υπόγειο τρόπο. Για παράδειγμα, μέσα από την πάγια υποτίμηση των παραδοσιακά “θηλυκών” χαρακτηριστικών της παθητικότητας και της τρυφερότητας, τις τελευταίες δεκαετίες έχει σημειωθεί μια σημαντική αλλαγή. Αγόρια και κορίτσια προσπαθούν και ενθαρρύνονται να καλλιεργούν τα ενεργητικά στοιχεία του χαρακτήρα τους και να υποτιμούν τα πιο ήπια ως αδυναμία. Έτσι και στις ανά φύλο ομάδες δημιουργούνται σχέσεις και δυναμικές που δίνουν το μήνυμα: Να είσαι δυνατή/ος, ορμητική/ός, ανταγωνιστική/ος κ.λπ. Δεν συμβαίνει, ωστόσο, κάτι αντίστοιχο με τα πιο παθητικά στοιχεία της προσωπικότητας: αυτά παραμένουν αποδεκτά για τα κορίτσια, αλλά πολύ σπάνια θεωρούνται κατάλληλα ή, πολύ περισσότερο, επιθυμητά, για τα αγόρια.

Ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη και κοινωνικοποίηση παιδιών και εφήβων

Ίσως είναι χρήσιμη στο σημείο αυτό μια συνοπτική υπενθύμιση των σταδίων ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης, παρότι είναι μάλλον ήδη γνωστά, προκειμένου να φτάσουμε στις σχετικές προκλήσεις, που ξεκινούν την εποχή του νηπιαγωγείου και συνεχίζουν στο δημοτικό, το γυμνάσιο και το λύκειο.¹

Βρεφική ηλικία

Στην αρχή της ζωής το βίωμα του βρέφους και η αντίληψη του εαυτού του και του περιβάλλοντος είναι περισσότερο «χαοτική». Τα ερεθίσματα, εσωτερικά και εξωτερικά, δεν έχουν οργανωθεί ακόμα. Τα πρόσωπα που φροντίζουν το βρέφος γίνονται αντιληπτά ως απαντήσεις στις ενορμήσεις του -απαντήσεις άλλοτε επαρκείς και άλλοτε ανεπαρκείς. Το μωρό μπορεί να αντιλαμβάνεται και να σχετίζεται αρχικά με «μερικά αντικείμενα» δηλαδή με τον μαστό της μητέρας, με την αγκαλιά του πατέρα, με τις μυρωδιές τους, αλλά σταδιακά θα μπορέσει να αντιληφθεί την ολότητά τους καθώς και την διαφορετικότητά τους από το ίδιο.

Υπάρχουν πάνω από μια αναλύσεις για τα στάδια ανάπτυξης του ανθρώπου. Άλλες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην σεξουαλικότητα και άλλα στη σχέση με το αντικείμενο (βασικός φροντιστής/τρια). Αν χρησιμοποιήσουμε τα στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης όπως τα διατύπωσε ο Φρόυντ, η πρώτη ερωτογενής ζώνη που ενεργοποιείται είναι η στοματική κοιλότητα, καθώς στην αρχή της ζωής η έμφαση δίνεται στη λήψη τροφής. Αλλά και η εξερεύνηση του περιβάλλοντος γίνεται σε μεγάλο βαθμό με το στόμα, το οποίο είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στη φάση αυτή.

Στη συνέχεια, η έμφαση και η διέγερση περνούν στον έλεγχο των σφιγκτήρων, κατά το λεγόμενο πρωκτικό στάδιο. Στη φάση αυτή το νήπιο διαπραγματεύεται τον έλεγχο, το τι είναι δικό του, εναντιώνεται στο περιβάλλον του και ζητά την απόλαυση και μέσω της επιθετικότητας. Κατανοεί, επίσης, όλο και καλύτερα ότι οι φροντιστές του είναι διαφορετικοί από το ίδιο και ολόκληροι άνθρωποι. Η μητέρα είναι η ίδια όταν είναι παρούσα κι όταν είναι απύουσα και την αποζητά, ο πατέρας είναι ο ίδιος όταν χαϊδεύει και όταν μαλώνει ή απαγορεύει. Ωστόσο σε αυτή την ηλικία δεν έχει ακόμα κατακτηθεί η βαθιά αντίληψη και κατανόηση της διαφοράς των φύλων και της μονιμότητας του φύλου. Το νήπιο μπορεί να απαντήσει αν είναι αγόρι ή κορίτσι αλλά δεν κατανοεί ακόμα ότι αυτό το στοιχείο είναι σταθερό μέσα στον χρόνο. Επίσης, παρότι μπορεί να αντιλαμβάνεται τις ανατομικές διαφορές των φύλων, δεν ασχολείται ακόμα με την σημασία τους.

1 Ενδεικτική βιβλιογραφία στο τέλος του Οδηγού.

Προσχολική ηλικία

Μετά την ηλικία των 3-4 ετών, όπου τα νήπια εντάσσονται στο σχολείο, ξεκινά ταυτόχρονα και η περίοδος που ξετυλίγονται οι λεγόμενες Οιδιπόδειες φαντασιώσεις. Αρχίζει λοιπόν το ενδιαφέρον του παιδιού για την σεξουαλικότητα και τόσο οι αισθήσεις όσο και η ενέργεια, η ορμή του σώματος και του ψυχισμού, εστιάζουν στην περιοχή των γεννητικών οργάνων, στην περιοχή δηλαδή όπου αγόρια και κορίτσια διαφοροποιούνται. Το νήπιο αρχίζει να ενδιαφέρεται για τη σχέση μεταξύ των γονέων και τον δικό του ρόλο σε αυτήν. Επίσης έχει σκέψεις και φαντασιώσεις για το πως ήρθε στον κόσμο.

Περιγράφουμε σύντομα αυτή τη διαδικασία, παρότι είναι γνωστή στους παιδαγωγούς, για να υπογραμμίσουμε δύο πράγματα:

- i) Τα παιδιά στις τάξεις του νηπιαγωγείου και μέχρι την αρχή του δημοτικού διερευνούν έντονα τα στοιχεία του φύλου τους, ενώ ταυτόχρονα δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για το αντίθετο φύλο. Το γεγονός, για παράδειγμα, ότι θέλουν οπωσδήποτε το «κοριτσίστικο» ή το «αγορίστικο» ποτηράκι είναι μια δήλωση ταυτότητας και μια επεξεργασία του τι σημαίνει η ταυτότητα αυτή. Καθεαυτή η διαδικασία είναι ωφέλιμη για την ανάπτυξή τους, αλλά το ποια ερεθίσματα και ποιες επιλογές τους προσφέρουμε ως «κοριτσίστικες» ή «αγορίστικες» είναι το θέμα που έχουμε να συζητήσουμε.
- ii) Ο ψυχισμός στις ηλικίες αυτές κατακτά δύο πολύ σημαντικές συνειδητοποιήσεις που τον οργανώνουν και επιτρέπουν την ανάπτυξή του: τη διαφορά των φύλων και τη διαφορά των γενεών. Μέσα από αυτές αντιλαμβάνεται και συνολικά την έννοια της διαφοροποίησης. Δεν είμαστε όλοι όλα και δε μπορούμε όλοι να έχουμε όλων των ειδών τις σχέσεις μεταξύ μας. Η θέση κάποιου μέσα στο σώμα του και μέσα στην οικογένεια θέτει ορισμένους περιορισμούς, αλλά ανοίγει και κάποιους δρόμους για την ωρίμανση και την απόλαυση.

Το κάθε παιδί ζει τα παραπάνω σημαντικά βήματα με διαφορετικό τρόπο, ο οποίος διαμορφώνεται κυρίως από την οικογενειακή του ιστορία και το ψυχικό κλίμα της οικογένειάς του. Το σχολείο μπορεί να διευκολύνει αυτή τη διαδικασία και να εμπλουτίζει τις αναπαραστάσεις των παιδιών για τα φύλα ως προς τα κοινωνικά προσδιοριζόμενα χαρακτηριστικά τους (είδη παιχνιδιού, ενδιαφέροντα, μελλοντικό επάγγελμα, δυνατά και αδύναμα σημεία, ντύσιμο κλπ).

Συνοψίζοντας, στο νηπιαγωγείο φτάνουν στην κορύφωσή τους οι οιδιπόδειες ανησυχίες και διεγέρσεις των παιδιών. Κορίτσια και αγόρια τείνουν να υιοθετούν με ένταση και αποκλειστικότητα τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά του φύλου τους, ενδυματολογικά, μέσα από την έντονη μίμηση του γονέα του ίδιου φύλου και την επιλογή παιχνιδιών. Αυτά είναι τα εργαλεία τους για να επεξεργαστούν την έννοια του φύλου και της διαφοράς των φύλων και να τοποθετηθούν με έναν πρώιμο τρόπο σε ένα από αυτά. Ο στόχος μας δεν είναι να αφαιρέσουμε αυτά τα εργαλεία από τα παιδιά, αλλά να τα εμπλουτίσουμε και να τα διευρύνουμε.

Τα τελευταία χρόνια εξελίσσεται μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση για την φύση του φύλου και τη ρευστότητα με την οποία το βιώνουν ορισμένοι άνθρωποι. Μάλιστα πολλά νεαρά άτομα αυτοπροσδιορίζονται ως “μη δυαδικά”, περιγράφουν δηλαδή ότι δεν νιώθουν ότι ανήκουν πλή-

πως σε κανένα από τα δύο φύλα. Σε άλλες περιπτώσεις άνθρωποι νιώθουν ότι κατοικούν σε “λάθος σώμα” και διεκδικούν να αναγνωρίζεται και θεσμικά η εμπειρία τους ή και να αλλάξουν τους προσδιορισμούς του βιολογικού τους φύλου με ορμονικές και χειρουργικές θεραπείες (διεμφυλικά άτομα). Φυσικά ο στόχος ενός ελεύθερου και συμπεριληπτικού σχολείου είναι να αναγνωρίζεται από ολόκληρη τη σχολική κοινότητα η ξεχωριστή εμπειρία του κάθε μέλους της. Ωστόσο για την πλειοψηφία των παιδιών το φύλο παραμένει ένα σταθερό και εξελισσόμενο βίωμα που συνάδει με το βιολογικό φύλο. Είναι προς όφελος όλων των παιδιών να βιώσουν αυτή τη διαδικασία με άνεση, ηρεμία και ελευθερία.

Παρότι τα περισσότερα παιδιά θα δοκιμάσουν λίγο πολύ τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά (ενδιαφέροντα, παιδικά προγράμματα, αθλήματα, ήρωες) που συνηθίζουν οι ομόφυλοί τους, το να έχει ένα παιδί μη στερεοτυπικά γούστα δε συνεπάγεται ότι διαπραγματεύεται την ταυτότητα φύλου του, πολύ περισσότερο δε, δεν είναι τα γούστα και οι ενασχολήσεις που θα αλλάξουν την πορεία των έμφυλων αναζητήσεων του. Δεν χρειάζεται να σχετίζονται με την ταυτότητα φύλου ούτε οι δραστηριότητες στην τάξη ή στο διάλειμμα, ούτε το επάγγελμα που το κάθε παιδί ονειρεύεται, ούτε τα ρούχα, τα τραγούδια και τα ινδάλματά του. Όλα αυτά αλλάζουν ταχύτατα στην παιδική και εφηβική ηλικία. Για τα περισσότερα παιδιά, όμως, η βασική αίσθηση ότι είναι αγόρια ή κορίτσια μένει σταθερή.

Θα μας βοηθήσει να σκεφτούμε τη διαδικασία ως μια πυραμίδα. Τα πιο πολλά παιδιά θα κοινωνικοποιηθούν και θα ωριμάσουν προς την κατεύθυνση του βιολογικού τους φύλου. Αν το κλίμα της ομάδας είναι ήρεμο και ασφαλές και αναγνωρίζει και στα δύο φύλα την ελευθερία να δοκιμάσουν από τα περισσότερα έως τα λιγότερα στερεοτυπικά στοιχεία του φύλου τους, τότε η πλειοψηφία θα νιώθει ότι το φύλο είναι κάτι σημαντικό αλλά δεν προσδιορίζει αξία, αποδοχή, πρόσβαση σε συγκεκριμένες δραστηριότητες ή επαγγέλματα.

Αν αντίθετα οι όροι αποδοχής στην ομάδα του ίδιου φύλου είναι αυστηροί (“Αν δεν παίζεις μπάλα/fortnite/δεν βρίζεις δεν είσαι ένας από εμάς”, “Αν παίζεις μπάλα/ντύνεσαι διαφορετικά/κινείσαι διαφορετικά δεν είσαι μία από εμάς”) τότε όλα τα παιδιά είναι πιο αγχωμένα. Ακόμα και όσα συμμορφώνονται με τα στερεότυπα, τρέμουν κατά βάθος μην κάνουν λάθος και βρεθούν εκτός ομάδας.

Η πλειοψηφία, λοιπόν, είναι η βάση. Αν τα περισσότερα παιδιά νιώθουν άνετα θα δεχθούν και όποιον/α διαφέρει με καλοπροαίρετη περιέργεια και ενδιαφέρον να γνωρίσουν τη δική του εμπειρία. Αυτό δεν είναι απόλυτο ότι γίνεται αυτόματα. Χρειάζεται η επαγρύπνηση και καθοδήγηση του εκπαιδευτικού. Αν όμως το κλίμα είναι καλό, θα υπάρχει ρόλος και χώρος για τα παιδιά με μη τυπικά ενδιαφέροντα. Στη συνέχεια, με την έλευση της εφηβείας, θα υπάρχει άνεση και αποδοχή στα άτομα με ομόφυλο σεξουαλικό προσανατολισμό (γιατί κανείς δε θα απειλείται από αυτό), και τέλος θα μπορεί να εκφράζει όποιος/α και αν το έχει ανάγκη μη δυαδικά στοιχεία φύλου, χωρίς αυτό να γίνεται θέμα, γιατί σε αυτή (την ιδεατή ακόμα) τάξη, το φύλο δεν θα συνδέεται με αξία του ατόμου ούτε με το αναφαίρετο δικαίωμά του να μετέχει στην ομάδα.

Είναι κατανοητό ότι σε αυτή την παρουσίαση αφήνουμε απέξω την έμφυτη ανάγκη του ανθρώπου για επιθετικότητα. Η αλήθεια είναι ότι πάντα οι άνθρωποι θα έχουν και επιθετικά συναισθήματα και συμπεριφορές. και ο σκοπός μας δεν είναι να είναι όλοι/ες φίλοι/ες αλλά να είναι, όσο λιγότερο γίνεται, το φύλο το πεδίο της έντασης.

Παρότι η έμφυλη ταυτότητα είναι σημαντική πτυχή της ζωής δεν είναι σίγουρα η μόνη και σε καμία περίπτωση ο ιδιαίτερος τρόπος που την διαχειρίζεται το κάθε παιδί δεν σχετίζεται με την αξία του. Αν μια σχολική ομάδα φροντίζει να κοινωνικοποιούνται όλα της τα μέλη με ασφάλεια και ηρεμία ως προς το φύλο, τότε και το ιδιαίτερο βίωμα του παιδιού ή του εφήβου που προσέρχεται με μια μη δυαδική έμφυλη ταυτότητα θα γίνει δεκτό και κατανοητό με ηρεμία και σεβασμό.

Πολλές φορές ο/η εκπαιδευτικός έρχεται αντιμέτωπος με τις αγωνίες των γονιών για το αν η έμφυλη κοινωνικοποίηση του παιδιού του είναι τυπική ή παρεκκλίνουσα. Οι αγωνίες των ενηλίκων για το φύλο, που προέρχονται από την ανάδυση και της δικής τους πρώιμης ψυχικής αμφισεξουαλικότητας, μπορεί να εκφράζουν και άλλα άγχη για την απομάκρυνση και την διαφοροποίηση των παιδιών τους, που εκτίθενται ξαφνικά σε νέα ερεθίσματα, σχέσεις και επιρροές.

Αυτά τα άγχη μπορεί να βασανίζουν κυρίως τους γονείς αλλά να φτάνουν και στον/στην εκπαιδευτικό ως παραπονα και αγωνίες για την παρουσία του παιδιού στη σχολική ζωή. Τι αντιμετωπίζουν σε αυτόν το τομέα οι νηπιαγωγοί; Τι εργαλεία χρειάζονται για να καθησυχάσουν τους γονείς αλλά και να συμμαχήσουν μαζί τους σε μια εκπαιδευτική διαδικασία με στόχο την ισότητα των φύλων;

Ένας από τους στόχους αυτού του οδηγού είναι να επεξεργαστούν οι εκπαιδευτικοί τις δικές τους προκαταλήψεις και αγωνίες (ως δάσκαλοι αλλά και ως άτομα μέσα στην κοινωνία και ως γονείς οι ίδιοι) προκειμένου να είναι σε θέση να ηρεμούν τους γονείς και να τους προσκαλούν αποτελεσματικά να εμπιστευτούν την αναπτυξιακή πορεία των παιδιών τους, καθώς και να είναι ανοιχτοί και με αποδοχή για την κάθε πιθανή έκβαση αυτής της διαδρομής. Χρειάζεται να θυμόμαστε ότι κάθε γονιός αγωνιά αν το παιδί του, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, θα είναι αποδεκτό από το κοινωνικό σύνολο και αν θα είναι ασφαλές και ευτυχισμένο. Το σχολείο χρειάζεται να διαμορφώνει το κλίμα ώστε κάθε παιδί να μπορεί να νιώθει ασφάλεια και ελευθερία έκφρασης μέσα σε αυτό.

ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Ο Γιώργος και η Νατάσσα είναι δίδυμα πέντε ετών.

Η Νατάσσα πηγαίνει για το πρώτο της μάθημα μπαλέτου και ο αδερφός της την συνοδεύει. Εντυπωσιάζεται από αυτό που βλέπει και θέλει να δοκιμάσει και αυτός. Μάλιστα ρωτάει τη μητέρα του αν θα μπορεί αργότερα να σηκώνει τα κορίτσια στις φιγούρες. Η μητέρα είναι δεκτική στο να αρχίσει και ο Γιώργος δοκιμαστικά μπαλέτο. Ωστόσο οι άνδρες της οικογένειας ανησυχούν για την επίδραση του μπαλέτου στον σεξουαλικό προσανατολισμό του Γιώργου και πιέζουν τη μητέρα να αποτρέψει τη συμμετοχή του.

Μπορεί το μπαλέτο να αλλάξει τον σεξουαλικό προσανατολισμό του Γιώργου;

Όχι.

Μπορεί το ενδιαφέρον του για αυτό να εκφράζει μια πιο θηλυκή ταυτότητα φύλου;

Ενδεχομένως ναι, αν και είναι πιο πιθανό, μέσα από το συγκεκριμένο αίτημα, ο Γιώργος να διερευνά την ταύτιση με τη μητέρα και την αδερφή του και να αναζητήσει αργότερα έναν πιο αρρενωπό ρόλο μέσα στον κόσμο του μπαλέτου (να σηκώνει τα κορίτσια).

Αν πρόκειται στο μέλλον ο Γιώργος να ερωτεύεται αγόρια, μπορεί αυτό να αποτραπεί αν ξεκινήσει ποδόσφαιρο;

Όχι.

Το αν στο μέλλον ο Γιώργος θα ερωτευεται αγόρια ή κορίτσια, αν θα του αρέσει το ποδόσφαιρο ή η μπάλα αποτυπώνει την αξία του ως άτομο;

Όχι.

Αν ο Γιώργος ξεκινήσει μπαλέτο αντί για ποδόσφαιρο κινδυνεύει περισσότερο από τον χλευασμό των συνομηλίκων του, αυξάνονται οι πιθανότητες να γίνει θύμα βίας και να εμποδιστεί η κοινωνικοποίηση του;

Δυστυχώς ναι. Και η αποτροπή αυτών των συνεπειών είναι υποχρέωση του σχολείου και του/της εκπαιδευτικού.

Αν ο Γιώργος ντρέπεται μέσα στο σπίτι του επειδή του αρέσει το μπαλέτο, αν δεν έχει την αποδοχή των ανδρών της οικογένειας του, τότε αυξάνονται οι πιθανότητες αν πέσει θύμα βίας εκτός σπιτιού να μη ζητήσει τη βοήθεια κάποιου ενήλικα;

Ναι.

Υπάρχει περίπτωση ο Γιώργος να ξεκινήσει ποδόσφαιρο αλλά ξέροντας ότι η οικογένεια του τον αποδέχεται υπό προϋποθέσεις, να μη ζητήσει βοήθεια αν κάποιος επιχειρήσει να τον μειώσει ή να τον βλάψει;

Ναι. Το ποδόσφαιρο δεν θα κάνει πιο δυνατό τον Γιώργο. Η απόλυτη εμπιστοσύνη ότι και οι δύο γονείς του είναι με το μέρος του σε κάθε περίπτωση θα κάνει πιο δυνατό τον Γιώργο.

Πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Λανθάνουσα περίοδος

Μετά την έντονα συγκρουσιακή περίοδο (3-6,7 ετών) έρχεται η λεγόμενη λανθάνουσα περίοδος, όπου υποτίθεται ότι, συγκριτικά, οι έντονες ενορμήσεις υποχωρούν και αφήνουν χώρο για την κοινωνικοποίηση και τη μάθηση. Σε ψυχικό επίπεδο, η «λύση του Οιδιπόδειου» γίνεται μέσα από την ταύτιση με τον γονιό του ίδιου φύλου, αλλά φυσικά αυτό δεν συμβαίνει πάντοτε ούτε παίρνει την ίδια μορφή, για διαφορετικούς λόγους σε κάθε περίπτωση.

Στις παραδοσιακές κοινωνίες, όπου οι άνθρωποι ζούσαν πιο συλλογικά, τα παιδιά είχαν μια πληθώρα οικείων ενηλίκων του κάθε φύλου να παρατηρήσουν και μπορούσαν με μεγαλύτερη ευχέρεια να επιλέξουν στοιχεία τους για να τα εσωτερικεύσουν και να ταυτιστούν. Στην πυρηνική οικογένεια τα πράγματα ενδέχεται να είναι πιο «κλειστά», με αποτέλεσμα τα παιδιά να αναζητούν περισσότερο στοιχεία για το φύλο τους μέσα από εξωοικογενειακά ερεθίσματα (τηλεοπτικές σειρές, video games, pop κουλτούρα κλπ.), ανακαλύπτοντας εκεί έντονα στερεοτυπικές μορφές.

Αυτό φυσικά δεν είναι απόλυτο. Τα περισσότερα σύγχρονα παιδικά προγράμματα, τα καινούργια παιδικά βιβλία και τα νεανικά προγράμματα που παρουσιάζονται στις πλατφόρμες ψυχαγωγίας έχουν συνήθως δυναμικές παρουσίες κοριτσιών που συμμετέχουν και ορίζουν τη δράση. Πολλά μάλιστα παρουσιάζουν κορίτσια ή γυναίκες ηρωίδες, επιστήμονες, μαχήτριες, εξερευνητριες κλπ. Η διαφορά από τα αντίστοιχα πολιτιστικά προϊόντα με τα οποία μεγάλωσαν οι γονείς και οι δάσκαλοί τους είναι τεράστια. Το σημείο που παραμένει προβληματικό είναι η σωματική απεικόνιση των ηρωίδων που παραμένει στερεοτυπική, συχνά υπερσεξουαλικοποιημένη και μη ρεαλιστική.

Επειδή τα παιδιά πάντα επιδιώκουν τη σχέση, αν ο/η δάσκαλος/α δώσει με το παράδειγμα ή και μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία τον εαυτό του ως πρόσωπο ταύτισης, αλλά προσφέρει και εναλλακτικές εικόνες για τα φύλα σε πρόσωπα της ιστορίας, του αθλητισμού, της επιστήμης κλπ., η διεργασία αυτή μπορεί να εμπλουτιστεί κι άλλο.

Στο δημοτικό τα παιδιά μπαίνουν σε ένα μεγαλύτερο σχολείο με πολύ πιο σύνθετες δυναμικές. Στο περιβάλλον αυτό συνυπάρχουν πλέον παιδιά μικρά με παιδιά που μπαίνουν στην εφηβεία. Πολλά έχουν αδέρφια σε άλλες τάξεις και γνωρίζονται, εντός και εκτός σχολείου, με παιδιά διαφορετικών ηλικιών. Παράλληλα καταπιάνονται με διάφορες εξωσχολικές δραστηριότητες που χτίζουν την ταυτότητά τους και μέσα στο σχολείο -με λίγα λόγια βγαίνουν σταδιακά στην κοινωνία. Κρίνουν και κρίνονται, χρειάζεται σταδιακά να πετυχαίνουν στόχους και να αξιολογούν τις επιδόσεις τους και όχι μόνο την προσπάθειά τους. Οι ικανότητες ορισμένων παιδιών συνάδουν με τις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος, ενώ άλλων μένουν αόρατες για χρόνια, ενώ τα ίδια αγωνίζονται σκληρά για να αντεπεξέλθουν στις καθημερινές σχολικές ρουτίνες.

Εφηβεία

Από το τέλος του δημοτικού και στην αρχή του γυμνασίου αγόρια και κορίτσια μπαίνουν σιγά σιγά την εφηβεία. Κατά την περίοδο αυτή τόσο ο οργανισμός όσο και η προσωπικότητα του εφήβου αποσταθεροποιείται.

Κατά την έναρξη της εφηβείας ενεργοποιείται ένας σύνθετος μηχανισμός έκκρισης ορμονών, άλλων κοινών και άλλων διαφορετικών ή σε διαφορετική αναλογία σε αγόρια και κορίτσια. Ο συνδυασμός της επίδρασης όλων αυτών των ορμονών προκαλεί μια σειρά από σωματικές και ψυχοσυναισθηματικές αλλαγές που θα ολοκληρωθούν σε διάστημα 4-5 ετών από την στιγμή της έναρξής τους και θα οδηγήσουν το άτομο στην ενηλικίωση και στην ωρίμανση της σεξουαλικότητας και της αναπαραγωγικής ικανότητάς του.

Ο/η έφηβος/η βιώνει μία σειρά από ξαφνικές και έντονες αλλαγές όπως εμφάνιση τριχοφυΐας, αυξημένη σκελετική ανάπτυξη (ύψος), εμφάνιση στήθους (στα κορίτσια), αύξηση λίπους και μυϊκής μάζας, αυξημένη έκκριση σμήγματος και, σε κάποιες περιπτώσεις, εμφάνιση ακμής. Αποκτά ιδιαίτερη σωματική οσμή κατά την εφίδρωση αλλά και εκρήξεις θυμού, εκνευρισμού, επιθετικότητας, υπερευαισθησίας, αυθορμητισμού, έντονης ομιλίας με δυνατή φωνή, τάση για κίνδυνο, ρίσκο, αναζήτηση νέων εμπειριών και συγκινήσεων, αλλά και απομόνωση ή κατάθλιψη, που κάποιες φορές καταλήγουν σε παραβατικότητα κ.ά. Ταυτόχρονα αυξάνεται και η εγκεφαλική ικανότητα των εφήβων, γι' αυτό και παρατηρείται καλύτερη αντίληψη, μνήμη, κρίση, συνειρμικές λειτουργίες, συνδυαστική ικανότητα, μάθηση.

Όλες οι παραπάνω αλλαγές γνωρίζουμε σήμερα σε μεγάλο βαθμό ότι οφείλονται στην δράση των ορμονών. Πρέπει βέβαια να αναφερθεί ότι, εκτός από τη γενετική προδιάθεση που ελέγχει την ορμονική έκφραση, μεγάλο ρόλο διαδραματίζει και η ουσιώδης επίδραση του στενού οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος του/της εφήβου/ης.

Για τους σύγχρονους γονείς και εκπαιδευτικούς που προσπαθούν να λειτουργήσουν συνεργατικά και δημοκρατικά με τους εφήβους, η φάση αυτή αποτελεί μια συνεχή πρόκληση. Έναν γρίφο, που πολλά στοιχεία για την επίλυσή του βρίσκονται στην εφηβική εμπειρία του ίδιου του ενήλικα.

Ψυχικά οι έφηβοι/ες κινούνται ανάμεσα στην ανάγκη αυτονομίας και στην ανάγκη ασφάλειας, τρυφερότητας και εξάρτησης. Τη μία νιώθουν μεγάλοι/ες και επαρκείς και την επόμενη αναζητούν τη γονεϊκή φροντίδα. Αναγκαστικά σε αυτή την περίοδο οι γονείς και το σχολείο συχνά αποδομούνται. Μπαίνουν, για τους/τις εφήβους/ες, στον ρόλο ενός κατασταλτικού μηχανισμού που θέλει να περιορίσει την τάση τους για απόλαυση, ρίσκο και περιπέτεια. Αντίθετα οι φίλοι/ες εξιδανικεύονται και η ανάγκη αποδοχής από την ομάδα μεγαλώνει. Η ανάγκη να είναι όμοιοι/ες με τους άλλους/ες εναλλάσσεται με την ανάγκη να διαφέρουν.

Τα δύο φύλα, που στο μεγαλύτερο μέρος του δημοτικού έπαιζαν χωριστά, ξανασυναντιούνται μέσα από κοινά ενδιαφέροντα (μουσική, ταινίες, κοινωνικά δίκτυα, βόλτες, χιούμορ κ.λπ.) και κυρίως μέσα από το φλερτ. Ανάλογα με την εποχή, οι “τελετουργίες ζευγαρώματος” που εκκινούν είναι διαφορετικές αλλά και όμοιες. Παρότι στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες η αναπαραγωγή προβλέπεται πολύ αργότερα, οι ερωτικές σχέσεις και η σεξουαλική ζωή των νέων ξεκινάει αρκετά νωρίς.

Πτυχές της σύγκρουσης

Η λέξη που κυριαρχεί στις σχέσεις εφήβων ενηλίκων είναι η “σύγκρουση”. Όμως υπάρχει και μια άλλη σύγκρουση που δυσκολεύει το έργο των εκπαιδευτικών και των γονιών: Το πλαίσιο μέσα στο οποίο μεγαλώνουν τα σημερινά παιδιά είναι πάρα πολύ διαφορετικό και απείρως πιο σύνθετο από εκείνο στο οποίο ενηλικιώθηκαν οι γονείς και οι καθηγητές τους. Κυρίως λόγω του διαδικτύου και των κοινωνικών δικτύων. Η πρόσβαση που έχουν οι νέοι/ες στην πληροφορία και στην δικτύωση με γνωστούς και αγνώστους ξεφεύγει κατά πολύ από το αντίστοιχο βίωμα που είχαν οι σημερινοί ενήλικες στην δική τους εφηβεία. Λίγες φορές στην ιστορία οι τεχνολογικές εξελίξεις ήταν τόσο εκρηκτικές ώστε το σύμπαν κυριολεκτικά να αλλάζει μέσα σε μια γενιά.

Για παράδειγμα, μια μαθήτρια με ποικίλα ενδιαφέροντα μπορεί να είναι πολύ πιο πληροφορημένη για τις σύγχρονες επιστημονικές εξελίξεις στον τομέα που την ενδιαφέρει, απ’ ό,τι αναπτύσσει το σχολικό εγχειρίδιο. Κι ενώ μπορεί να βαριέται και να υποτιμά τη σχολική διαδικασία σε επίπεδο πληροφορίας, εξακολουθεί να χρειάζεται τη σχέση με τον/την εκπαιδευτικό και την ομάδα της, προκειμένου να κατανοήσει τη μεθοδολογία, τη βάση της επιστήμης, την πειθαρχημένη σκέψη και τόσα άλλα. Πόσο μεγάλη πρόκληση είναι αυτό για τον/την εκπαιδευτικό της Β’βάθμιάς εκπαίδευσης;

Επίσης, οι κοινωνικές εξελίξεις και οι πιο πρόσφατες κατακτήσεις του φεμινιστικού και του ΛΟΑΤΚΙ κινήματος (#metoo, Pride, ελευθερία σεξουαλικής έκφρασης, χρήση λιγότερο σεξιστικού λόγου, ονοματοδοσία αντί για βάπτισμα, πολιτικός γάμος, σύμφωνο συμβίωσης κ.λπ.) έχουν διαμορφώσει πολύ διαφορετικές πεποιθήσεις και αντανακλαστικά στους νέους και τις νέες.

Πολλοί από τους γονείς και τους/τις εκπαιδευτικούς θεωρούν αυτές τις εξελίξεις σημαντική πρόοδο για την κοινωνία. Όμως, όταν οι εντάσεις και οι προκλήσεις αυξάνονται και η αβεβαιότητα μεγαλώνει, είναι πιθανό να ενεργοποιηθούν στον τρόπο σκέψης και τη συμπεριφορά μας τα πιο συντηρητικά αντανακλαστικά της δικής μας ανατροφής και οι ασυνείδητες προκαταλήψεις μας. Έτσι, εκτός από τους εφήβους που “δεν ξέρουν τι θέλουν”, συχνά το ίδιο ισχύει και για τους μεγάλους, που προσπαθούν να τους στηρίξουν και να τους καθοδηγήσουν.

ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Μπορεί ένας δάσκαλος, ας πούμε ο κ. Τ. να συμφωνεί με τις περισσότερες φεμινιστικού περιεχομένου αναρτήσεις που βλέπει στα κοινωνικά δίκτυα, να εξοργίζεται με τις αδικίες και τη βία εναντίον των γυναικών και να εκφράζεται με θετικό τρόπο για το δικαίωμα όλων των μαθητών/τριών να ντύνονται και να εκφράζονται ελεύθερα στο χώρο του σχολείου.

Όταν, όμως, η τάξη τον απογοητεύει και τον αμφισβητεί, όταν είναι κουρασμένος ή θυμωμένος, πιάνει τον εαυτό του να καταδικάζει τα κορίτσια με το πιο εκκεντρικό ντύσιμο.

Στο νου του έρχονται οι χαρακτηρισμοί της γιαγιάς του που τον μεγάλωσε. Ενώ συνειδητά διαφωνεί, δεν καταφέρνει να λειτουργήσει δίκαια μέσα στην τάξη. Η αθέλητη προκαταληψη του τον κάνει να αγνοεί ή να απαντάει εκνευρισμένα στις συγκεκριμένες μαθήτριες. Κάποιες φορές συσχετίζει την τυχόν δυσκολία τους να κατανοήσουν έννοιες του μαθήματος με το ντύσιμο ή το στίλ τους.

Δυστυχώς η γνώση και οι συνειδητές αντιλήψεις δεν είναι οι μόνοι παράγοντες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά μας. Η σε βάθος αλλαγή των πεποιθήσεων αλλάζει αργά και χρειάζεται αρκετές γενιές. Με αυτοσυμπόνια και υπομονή αναζητούμε τον δρόμο και με ειλικρίνεια μοιραζόμαστε τις δυσκολίες μας.

Κοινωνικοποίηση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Στο δημοτικό βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη η κοινωνικοποίηση μεταξύ των παιδιών, στην οποία ρίχνονται με πάθος σε ό,τι νιώθουν ότι μπορεί να τα βοηθήσει να βρουν ένα ρόλο στην ομάδα τους και να είναι αποδεκτά. Αντίθετα, αποσύρονται και απομονώνονται αν δεν το νιώθουν. Σε αυτή τη διαδικασία, για άλλους λόγους στις πρώτες τάξεις (νέο περιβάλλον) και για άλλους στις μεγαλύτερες (προεφηβεία), τα παιδιά έχουν ανάγκη να γίνουν αποδεκτά από την ομάδα ή τουλάχιστον να έχουν έναν φίλο ή μια φίλη.

Σε αυτή την προσπάθεια μπορεί να θυσιάσουν τις ιδιαιτερότητές τους για να ταιριάξουν. Κυρίως θα έχουν την τάση να ασπαστούν τον κώδικα επικοινωνίας του σχολείου και της αυλής για να εκφραστούν. Αν τα πιο πολλά ή τα πιο δημοφιλή αγόρια και κορίτσια π.χ. βρίζουν, είναι πιθανό ακόμα και παιδιά που δεν έχουν αυτή τη συνήθεια ή αυτή την ανάγκη να ακολουθήσουν την ίδια συμπεριφορά. Ως προς την έκφραση της δύναμης, της επιθετικότητας και της αγνόησης των κανόνων, είναι πιο πιθανό να πιεστούν τα αγόρια να προσαρμοστούν σε ένα ιδιαίτερα «αρρενωπό» πρότυπο. Αντίστοιχα τα κορίτσια μπορεί να χρειαστεί να τηρήσουν κανόνες συμπεριφοράς και ντυσίματος που είναι της μόδας για να νιώθουν «ασφάλεια» στην ομάδα των κοριτσιών ή να μην εκτοπιστούν ως παράταιρες και γίνουν στόχος των αγορίστικων πειραγμάτων.

Παρότι δεν μπορούμε να επιτεθούμε κατά μέτωπο σε αυτή τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, είναι σημαντικό να δούμε τον ρόλο των έμφυλων στερεοτύπων, την επίδραση που έχουν αυτά στην αυτοαντίληψη των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους, τι τα διδάσκουν για το πως πρέπει να είναι σε όλη τους τη ζωή και τι δρόμους τους κλείνουν, ανάλογα με το φύλο τους. Φυσικά δεν είναι όλες οι ομάδες μαθητών και μαθητριών ίδιες. Πολλές φορές υπάρχουν αρκετές επιλογές φίλων και ενδιαφερόντων για αγόρια και κορίτσια, επιδιώκεται το κοινό ομαδικό παιχνίδι ή δημιουργούνται μεικτές παρέες και υπάρχει ένα κλίμα αποδοχής του καθενός και της καθημιάς με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Τι συμβαίνει όμως και κυριαρχούν αυτοί οι κώδικες ανά φύλο; Προφανώς συμπεριφορές και αξίες που για αιώνες είχαν χρησιμότητα στην επιβίωση και την ευημερία της κοινότητας παραμένουν σήμερα στα πλαίσια της πατριαρχικής κουλτούρας, παρότι η χρησιμότητά τους έχει περιοριστεί ή εκλείψει.

Τα αγόρια, για παράδειγμα, μαθαίνουν περισσότερο να μετατρέπουν κάθε συναίσθημα ματαίωσης (θλίψη, απόρριψη, απογοήτευση, ντροπή, φόβο εγκατάλειψης κ.λπ.) σε θυμό και να το εκφράζουν με επιθετικότητα ή με απόσυρση. Η αλήθεια είναι ότι τα αγόρια σε σχετικά μικρή ηλικία αρχίζουν να λαμβάνουν λιγότερα χάδια και αγκαλιές από τους φροντιστές/τριές τους ενώ ταυτόχρονα τα πρότυπα που ακολουθούν, ενισχύουν και τη δική τους δυσφορία απέναντι στις τρυφερότητες, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν τις χρειάζονται για την ψυχική αλλά και τη σωματική και νευρολογική τους απαρτίωση. Επίσης γονείς και εκπαιδευτικοί τείνουν να είναι πιο απορριπτικοί με τα αγόρια που κλαίει ή βρίσκονται σε οποιαδήποτε παθητική θέση.

Φαίνεται η έκφραση πόνου και θλίψης από ένα αγόρι, ειδικά καθώς μεγαλώνει, να προκαλεί μεγαλύτερη αμηχανία στους παριστάμενους ενήλικες, που βιάζονται να δουν το αγόρι να συνέρχεται και να δείχνει δυνατό και συναισθηματικά αδιάφορο. Το παροτρύνουν συνηθέστερα να σταθεί στα πόδια του, και να λύσει το πρόβλημα, ενώ στα κορίτσια δίνεται πιο απλόχερα παρηγοριά όταν έχουν συναισθηματικά ξεσπάσματα.

Οι ταυτίσεις των κοριτσιών τα τελευταία χρόνια είναι πιο ποικίλες και έχει ενδιαφέρον η συζήτηση για το τι παρατηρούν οι εκπαιδευτικοί σε σχέση με αυτό. Ωστόσο τα κορίτσια λαμβάνουν πολύ πιο μπερδεμένα μηνύματα για στοιχεία που «πρέπει» να έχουν ταυτόχρονα, ώστε να είναι ταυτόχρονα δυναμικές και επιθυμητές. Η σεξουαλικότητα γίνεται ένα τέτοιο στοιχείο που θα τις κάνει ταυτόχρονα επιθυμητές, θηράματα, παθητικούς δέκτες της σεξουαλικής επιθυμίας, αλλά με τον έντονο τρόπο που παρουσιάζεται σε παιδικά, παιχνίδια, video clips κλπ, είναι παράλληλα και ένα όπλο, ένας «φαλλός» που θα «καθηλώσει» τον άλλον.

Τα κορίτσια, λοιπόν, χρειάζονται αφενός πιο ρεαλιστικές αναπαραστάσεις για τη θηλυκότητα και αφετέρου κριτικά εργαλεία που θα τις βοηθήσουν να πλοηγηθούν σε αυτό το περιβάλλον έντονων και ωμών εικόνων. Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλά κορίτσια στις μέρες μας δεν παραπονιούνται για σαφείς περιορισμούς με βάση το φύλο τους, αλλά βασανίζονται από άγχος μπροστά σε όλα αυτά που θέλουν να καταφέρουν. Θέλουν να κατακτήσουν μια παντοδύναμη ταυτότητα που είναι και κοινωνική και καλή μαθήτρια, και μέσα σε όλα, και αθλητική, και άφοβη κ.λπ.. Και, σε αυτή τη γενιά, γονείς και δάσκαλοι όχι μόνο δεν τις περιορίζουμε αλλά ελπίζουμε να τα καταφέρουν σε όλα και τις καμαρώνουμε και τις ενθαρρύνουμε να προσπαθήσουν περισσότερο και φανταζόμαστε ότι θα γίνουν οι σούπερ γυναίκες που θα δικαιώσουν τις προγόνους τους πετυχαίνοντας και ευτυχώντας ταυτόχρονα σε όλους τους τομείς. Στο μεταξύ οι μικρές τρίζουν τα δόντια στον ύπνο τους από επτά χρονών.

Ενισχύοντάς τους μια εικόνα παντοδυναμίας κατά την παιδική ηλικία υπονομεύουμε κατά κάποιο τρόπο τη μελλοντική ψυχική τους υγεία. Δίνοντας το μήνυμα ότι περιμένουμε τα πάντα από εκείνες (τώρα που επιτέλους η κοινωνία φαίνεται να το επιτρέπει), πόσο τις προετοιμάζουμε για τις αναπόφευκτες αποτυχίες; Πώς θα επιλέξουν το δρόμο τους αποκλείοντας ορισμένες εκδοχές του εαυτού τους, αν έχουν πιστέψει ότι μπορούν να τα κάνουν όλα; Πώς θα μάθουν να ακούν το σώμα τους και να αποδέχονται την κούρασή τους, αν η υπερδραστηριότητα και η εξάντληση έχουν παρουσιαστεί ως κανονικότητα; Κινδυνεύουμε, από τον ενθουσιασμό μας για τις ικανότητές τους, να τις αντιμετωπίσουμε ως άλογα κούρσας και όχι ως άτομα που δικαιούνται να κουράζονται, να απογοητεύονται και γενικά να νιώθουν αποδεκτά ασχέτως των επιτυχιών τους.

Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτική διαδικασία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Έχοντας αναπτύξει τα παραπάνω, ας δούμε εδώ τι προκλήσεις εμφανίζονται, σε σχέση με το φύλο, για τις μαθήτριες και τους μαθητές με την έλευση της εφηβείας και τις απαιτήσεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τόσο στο σχολείο όσο και εκτός αυτού (γλώσσες, λοιπές δραστηριότητες σε προχωρημένο επίπεδο, προετοιμασία για εξετάσεις).

Οι έφηβοι/ες βρίσκονται σε μια φρενήρη αναζήτηση ταυτότητας, τόσο βαθιά προσωπικής όσο και στα πλαίσια της ομάδας. Σε αυτή την αναζήτηση εμπλέκεται το ντύσιμο, η μουσική που ακούν, η παρουσία τους στα κοινωνικά δίκτυα, η σεξουαλική τους έκφραση, ο αθλητισμός ως θέαμα αλλά και ως δική τους δραστηριότητα (που πολλές φορές περιλαμβάνει την ένταξή τους και σε άλλες πολύ σημαντικές ομάδες), τα ακαδημαϊκά τους ενδιαφέροντα και οι επιδόσεις.

Αν στο δημοτικό τα παιδιά και των δύο φύλων συνήθως αναζητούν τον έπαινο των μεγάλων

λων και προσπαθούν να τους ικανοποιήσουν, στην εφηβεία πολλές φορές η αδιαφορία και η υποτίμηση, ή ακόμα και η επίθεση προς τον γονέα, τον/την εκπαιδευτικό, το σύστημα, είναι μια βαθιά αναπτυξιακή ανάγκη, γεμάτη ωστόσο με παγίδες. Τι κίνητρα έχει ο έφηβος και η έφηβη να προσπαθήσει στα ακαδημαϊκά αντικείμενα που δεν τον/την ενδιαφέρουν και τόσο ή στα οποία δεν διαθέτει μια φυσική κλίση; Κυρίως, πώς θα τολμήσει ένα αγόρι να εκτεθεί μέσα στην τάξη παρουσιάζοντας μια γραπτή ιστορία ή μια μαθήτρια παλεύοντας με ένα πρόβλημα μηχανικής, όταν η τάξη αυτή είναι το πεδίο της κοινωνικοποίησης, του έρωτα αλλά και της κοροϊδίας; Σε ποια ηλικία βγαίνουν τα πιο πολλά παρατσούκλια που ακολουθούν ένα άτομο για χρόνια και που συχνά σχετίζονται με μια μόνο άτυχη στιγμή; Είναι η σύγχρονη τάξη ένας ασφαλής τόπος για δοκιμές και πειραματισμούς, για επεξεργασία απόψεων και αντιλήψεων; Πώς μπορεί να γίνει;

Έχει ενδιαφέρον να δούμε πως η έμφυλη ταυτότητα στην εφηβεία, ρευστή και εξελισσόμενη, ευαίσθητη ωστόσο στα στερεότυπα, μπορεί να εμποδίζει την ενασχόληση με μη τυπικά για το φύλο σχολικά μαθήματα και ακαδημαϊκά ενδιαφέροντα. Σε πολλές περιπτώσεις τα κορίτσια τείνουν να επιτελούν πιο τυπικές για το φύλο τους συμπεριφορές στην εφηβεία σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Για πολλές αυτό είναι πρόσκαιρο -μια δοκιμή έντονης ενασχόλησης με την εμφάνιση ή με συγκεκριμένα ποπ είδωλα. Για άλλες όμως μπορεί να είναι ο τρόπος να ανήκουν στην ομάδα των κοριτσιών, ακόμα κι αν θυσιάζουν τα ιδιαίτερα εκπαιδευτικά ενδιαφέροντά τους. Το ίδιο ισχύει και για πολλά αγόρια. Μάλιστα οι “όροι” της κυρίαρχης αρρενωπότητας μπορεί να είναι πιο αυστηροί και το πείραγμα για την απόκλιση πιο ωμό στην περίπτωση των αγοριών.

Μέχρι πριν 10-15 χρόνια, αντίστοιχοι οδηγοί για θέματα φύλου στο σχολείο περιελάμβαναν και προτάσεις δράσεων σε σχέση με γυναίκες του παρελθόντος, που μέσα από τις εξαιρετικές ικανότητες και την εξαιρετική τους θέληση διέπρεψαν σε μη γυνακείους, για την εποχή τους, τομείς. Είναι ευτύχημα αλλά και αποτέλεσμα κόπου πολλών γυναικών ότι αυτή τη στιγμή κυκλοφορούν δεκάδες παιδικά βιβλία με βιογραφίες εξαιρετων γυναικών. Ζητήματα φύλου τίγονται καθημερινά στα κοινωνικά δίκτυα, πολλές φορές με φρικτές αφορμές και άλλες μέσα από δυναμικές ιστορίες. Ο σεξιστικός λόγος στη δημόσια σφαίρα γίνεται συχνά αντικείμενο κατακραυγής από ενεργές μειοψηφίες που γοητεύουν και εκπαιδεύουν τα νέα παιδιά. Γυναικεία πρότυπα στον αθλητισμό και την επιστήμη, την επίσημη πολιτική και τον ακτιβισμό είναι παρόντα με όλους τους τρόπους. Με άλλα λόγια οι μαθήτριες και οι μαθητές μπορούν να φέρουν εξαιρετικά ενδιαφέροντα στοιχεία της επικαιρότητας στην τάξη, αν οι εκπαιδευτικοί έχουν τον χρόνο και τη διάθεση να τους ακούσουν.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε, όμως, ότι αυτή τη στιγμή η κοινωνία μας περιλαμβάνει ένα τεράστιο φάσμα πολιτισμικών εκδηλώσεων και επιρροών. Μπορεί σε κάποιες τάξεις ή σχολικές μονάδες να κυριαρχεί ένα εξαιρετικά προοδευτικό κλίμα και σε άλλες να επικρατεί ο νόμος μιας πολύ συντηρητικής διεύθυνσης. Στο ίδιο σχολείο προσέρχονται παιδιά με τελειώς διαφορετική οικογενειακή κουλτούρα, εθνοτική, θρησκευτική, πολιτιστική. Σε ορισμένες οικογένειες η κατανομή ρόλων είναι παραδοσιακή και σε άλλες εναλλακτική. Και στις δύο περιπτώσεις μαθητές/τριες θα είναι ευτυχισμένοι/ες και ασφαλείς μέσα στην οικογένεια τους ή φοβισμένοι και ταραγμένοι ανάλογα με το ψυχικό κλίμα και την επιτυχή ή όχι συνεργασία των μελών της. Οι απόψεις και οι αναπαραστάσεις που έχουν για την κοινωνία οι μαθητές και οι μαθήτριες ποικίλουν. Αλλά και οι απόψεις και οι αναπαραστάσεις που φέρουν οι εκπαιδευτικοί ποικίλουν

επίσης. Μέσα από τις εκπαιδευτικές δράσεις επεξεργαζόμαστε αυτές τις στάσεις αλλά δεν επιδιώκουμε να γίνουν όμοιες. Κάτι τέτοιο θα ήταν ανεδαφικό και εντέλει βαρετό. Σκοπός μας είναι να φωτιστεί η πτυχή του φύλου ως σημαντική παράμετρος της σχολικής ζωής και να εξασφαλιστεί η ασφάλεια για την ελεύθερη έκφραση όλων των μαθητών και μαθητριών.

Γιατί να ασχοληθούμε με την ισότητα στο σχολείο

Ο θεσμός του σχολείου αποτελεί, μαζί με την οικογένεια και τα προϊόντα πολιτισμού, ένα από τα βασικότερα κανάλια μεταφοράς απεικονίσεων, στερεοτύπων και αξιών σε ό,τι αφορά τα φύλα και την ισότητα. Είναι γεγονός πως τις τελευταίες δεκαετίες έχουν διαμορφωθεί νέα δεδομένα σε ό,τι αφορά στη σχέση των κοριτσιών και των γυναικών με την εκπαίδευση.

Τα δεδομένα αυτά είναι:

- (α) η ισόρροπη συμμετοχή αγοριών και κοριτσιών σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες
- (β) οι καλύτερες σχολικές επιδόσεις των κοριτσιών
- (γ) η εκπροσώπησή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (τα κορίτσια αποτελούν περισσότερο από 50 % του φοιτητικού πληθυσμού)
- (δ) το ότι η επιτυχής πορεία τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση τους επιτρέπει - τουλάχιστον θεωρητικά- τη διεκδίκηση θέσεων υψηλού κύρους και αμοιβών

Υφίστανται όμως ακόμα ζητήματα όπως η σύνθεση του εκπαιδευτικού προσωπικού και ο καταμερισμός εργασίας (δηλαδή η υπερεκπροσώπηση των γυναικών σε συγκεκριμένα γνωστικά πεδία και στις χαμηλότερες βαθμίδες της διδακτικής και διοικητικής ιεραρχίας), το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, το περιεχόμενο (λεκτικό και μη λεκτικό) των σχολικών εγχειριδίων, το «κρυφό» αναλυτικό πρόγραμμα, τα παιχνίδια και τα αστεία που κρατούν απασχολημένα τα παιδιά, οι στάσεις, οι προσδοκίες και οι συμπεριφορές των εκπαιδευτικών, ανδρών και γυναικών, ο λόγος που αρθρώνουν εκείνοι (και ο οποίος καθιστά συνήθως «αόρατο» το θηλυκό γένος), αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του σχολείου (σύλλογοι γονέων, εκκλησία, Δήμος κλπ.). Όλοι αυτοί οι παράγοντες συντελούν καθοριστικά στη διατήρηση ή την αμφισβήτηση των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων και συμπεριφορών και στην εσωτερίκευσή τους από μαθητές και μαθήτριες.

Με δυο λόγια, το σχολείο -άμεσα ή έμμεσα- συχνά κατευθύνει αγόρια και κορίτσια στην αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων και επηρεάζει με τρόπο περιοριστικό τις επιλογές σπουδών, τις φιλοδοξίες επαγγελματικής ανέλιξης, τα οράματα και τους στόχους τους για την ιδιωτική, οικογενειακή και δημόσια ζωή τους. Αξίζει, λοιπόν, στο σημείο αυτό να δούμε γιατί είναι σημαντική η κατανόηση της αλληλεπίδρασης φύσης και ανατροφής και γιατί αφιερώνουμε αυτόν τον χρόνο και την ενέργεια για να μιλήσουμε για τα θέματα της έμφυλης ισότητας στο σχολείο.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ “ΚΡΥΦΟ” ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ;

Όταν μιλάμε για “κρυφό” αναλυτικό πρόγραμμα εννοούμε συνήθως στοιχεία και πρακτικές όπως είναι οι διάλογοι μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών, η γλώσσα που χρησιμοποιούν στη μεταξύ τους επικοινωνία, αλλά και η έμμεση επίδραση που ασκείται από τον/την εκπαιδευτικό στους/στις μαθητές/τριες (π.χ. το φαινόμενο της αυτοεκπληρούμενης προφητείας: σύμφωνα με το πείραμα του “Oak School”, συχνά οι εκπαιδευτικοί συμπεριφέρονται εν αγνοία τους με διαφορετικό τρόπο στους μαθητές και τις μαθήτριες, ανάλογα με τις προσδοκίες που έχουν διαμορφώσει a priori γι’ αυτούς/ές, όσον αφορά τις επιδόσεις, τη νοημοσύνη και τις ικανότητές τους.

Μερικοί από τους λόγους που συμβαίνει αυτό είναι:

Η πλήρης ανάπτυξη του δυναμικού των παιδιών:

Η ικανότητά μας να διαμορφώσουμε ένα όσο το δυνατόν πιο ισότιμο περιβάλλον στο σχολείο και να προσφέρουμε στα παιδιά μια εκπαίδευση απαλλαγμένη από έμφυλα στερεότυπα και προκαταλήψεις θα καθορίσει το εύρος στο οποίο θα επιτρέψουμε στα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, να αναπτύξουν το πραγματικό δυναμικό τους, ξεφεύγοντας από τα στενά όρια των επιταγών που “συμφωνούν” με το βιολογικό τους φύλο.

Η βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών και για τα δύο φύλα:

Η έμφυλη ισότητα δεν είναι κάτι που σταματά στο σχολείο, ούτε φυσικά εδραιώνεται ανεξάρτητα από αυτό. Η επαφή των παιδιών με τις αρχές της έμφυλης ισότητας, αλλά και η διαπαιδαγώγησή τους μέσα σε ένα περιβάλλον απαλλαγμένο από ανισότητες και διακρίσεις, αποτελεί απαραίτητη βάση για την εξέλιξή τους σε ενήλικες που θα μπορέσουν, στη συνέχεια, να κάνουν πραγματικότητα τις ίδιες αρχές και στην κοινωνία.

Η μείωση της έμφυλης βίας (στο σχολείο και έξω από αυτό):

Γνωρίζουμε, από την εμπειρία και τη βιβλιογραφία, ότι τα έμφυλα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις βρίσκονται στη ρίζα του προβλήματος της έμφυλης βίας που μαστίζει, ακόμα και σήμερα, τις κοινωνίες μας. Η εδραίωση, λοιπόν, μιας ισότιμης κουλτούρας στην εκπαίδευση αποτελεί ένα αναγκαίο βήμα τόσο για την πρόληψη όσο και για την καταπολέμηση του ζητήματος αυτού, σε βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα βάση.

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΣΕΞΙΣΤΙΚΗΣ ΧΡΗΣΗΣ

Ένα μέσο που συχνά αναπαράγει έμφυλα στερεότυπα είναι τα σχολικά εγχειρίδια.

Στην Ιστορία, για παράδειγμα, δίνεται έμφαση δίνεται στους πολέμους, την πολιτική, τη διπλωματία, το εμπόριο και την οικονομία και λιγότερο στην κουλτούρα της καθημερινότητας και της φροντίδας. Οι εμπειρίες των γυναικών, λοιπόν, καθώς και η δραστηριότητά τους σε τομείς όπως η οικιακή φροντίδα, η οικογενειακή παραγωγή και η άμισθη εργασία, που υποστήριξαν τελικά τη δραστηριοποίηση των ανδρών στο δημόσιο βίο, παραμένουν έξω από την οπτική και τα ενδιαφέροντα των ιστορικών και τις γνώσεις που αποκομίζουν οι μαθήτριες και οι μαθητές στο σχολείο. Παράλληλα οι αγώνες των γυναικών για την έμφυλη ισότητα καταγράφονται συνήθως ως «γυναικείο ζήτημα» που δεν ενδιαφέρει το σύνολο των μαθητών και μαθητριών.

Αλλά και η παρουσία των γυναικών ευρύτερα, στα σχολικά εγχειρίδια, είναι σπάνια και ελλιπής, μιας και αφορά κυρίως επώνυμες γυναίκες, βασίλισσες ή αυτοκράτειρες, που βρέθηκαν στο προσκήνιο της δημόσιας ζωής λόγω συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών. Αντίστοιχα, όταν γίνεται στα εγχειρίδια αναφορά σε σημαντικά πολιτειακά δικαιώματα που συνδέονταν μόνο με το αρσενικό φύλο, σπάνια εντοπίζεται η διάκριση αυτή μέσα στο κείμενο που διαβάζουν τα παιδιά.

Αντίθετα οι γυναίκες παρουσιάζονται συνήθως στους παραδοσιακούς, ιδιωτικούς, παθητικούς συχνά, ρόλους της μητέρας, της συζύγου και της νοικοκυράς ή σε επαγγέλματα παραδοσιακά γυναικοκρατούμενα όπως της δασκάλας, της νοσοκόμας και της εργάτριας. Ακόμη και στα κεφάλαια που αναφέρονται στην εικαστική κυρίως τέχνη, η γυναίκα εμφανίζεται κυρίως ως αντικείμενο και όχι ως δημιουργός.

Σε ό,τι αφορά τη γλώσσα των εγχειριδίων, εκεί επικρατεί το αρσενικό, κυρίως, γένος που δηλώνει, τουλάχιστον θεωρητικά, και τα δύο φύλα. Αυτή η σεξιστική διάσταση της γλώσσας δεν αποτελεί δυστυχώς μόνο μια ένδειξη για την άνιση αντιμετώπιση των γυναικών, διαμορφώνει ταυτόχρονα και τις απόψεις των μαθητών για τα φύλα.

Έννοιες: Φύλο, στερεότυπα, προκαταλήψεις και διακρίσεις

Στην ενότητα αυτή συμπεριλαμβάνονται έννοιες και όροι που σχετίζονται με τα ζητήματα του φύλου, της ισότητας, των στερεοτύπων, των προκαταλήψεων και των διακρίσεων και τα οποία πολλές φορές χρησιμοποιούνται χωρίς να είναι απόλυτα σαφείς η σημασία και οι συνέπειές τους. Άλλες φορές πάλι, η άγνοια των όρων ή η ελλιπής κατανόησή τους δεν μας βοηθούν (ως γονείς, παιδιά, εκπαιδευτικούς, μέλη της κοινωνίας) να ονομάσουμε φαινόμενα που παρατηρούμε γύρω μας και άρα να βρούμε τον κατάλληλο τρόπο να τα μετασχηματίσουμε ή να τα διαχειριστούμε. Οι επεξηγήσεις των όρων, φυσικά, εδώ, δεν είναι εξαντλητικές, όμως μπορούν να αποτελέσουν μια θαυμάσια αφορμή για αναστοχασμό και συζήτηση, είτε σε ό,τι αφορά τους/τις ίδιους/ες τους/τις εκπαιδευτικούς είτε και σε σχέση με τη δουλειά μου κάνουν μαζί με τα παιδιά, εντός και εκτός της τάξης.

Βιολογικό & κοινωνικό φύλο

Ο όρος **βιολογικό φύλο (sex)** περιγράφει βιολογικά δεδομένα και σωματικά χαρακτηριστικά, εσωτερικά και εξωτερικά, που σχετίζονται με την αναπαραγωγή και διαφέρουν στον άνδρα και τη γυναίκα.

Ο όρος **κοινωνικό φύλο (gender)**, αντίστοιχα, περιγράφει τις κοινωνικές διαφορές και τους ρόλους -που σχετίζονται με τον τρόπο ζωής, τις δραστηριότητες και τις ικανότητες- που ορίζονται από τις αντιλήψεις γύρω από την αποστολή και τη θέση τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών, στην ιδιωτική και τη δημόσια ζωή τους.

Αυτοί οι ρόλοι διαφοροποιούνται, τόσο μεταξύ πολιτισμών, όσο και μέσα στο ίδιο πολιτισμικό σύστημα. Παράλληλα, μετασχηματίζονται μέσα στον χρόνο, άρα ο όρος “κοινωνικό φύλο” περιγράφει τελικά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται την αρρενωπότητα και τη θηλυκότητα μια συγκεκριμένη κοινωνία σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι δεν μιλάμε μόνο για κοινωνικά διαμορφωμένους ορισμούς ανδρών και γυναικών, αλλά για κοινωνικά διαμορφωμένους ορισμούς των σχέσεων μεταξύ των φύλων.

ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟ ΦΥΛΟ

Το φύλο, ως θεσμοθετημένο σύστημα κοινωνικής ιεράρχησης, είναι άνισο, εξουσιαστικό και καταπιεστικό, κυρίως για τις γυναίκες, αλλά ακόμα και για τους άνδρες. Χρειάζεται επίσης να θυμόμαστε ότι το φύλο είναι ένα μόνο τμήμα της ταυτότητάς μας, το οποίο λειτουργεί παράλληλα και σε συνεργασία με άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά που συνδιαμορφώνουν την ταυτότητά μας: τη φυλή, την εθνοτική προέλευση, την κοινωνική τάξη, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη σωματική ικανότητα, τη θρησκεία κ.λπ.

Ακόμα και η αξία της διάκρισης μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου έχει αμφισβητηθεί από ερευνητές και ερευνήτριες, καθώς ακόμα και το βιολογικό φύλο ενδέχεται να διαμορφώνεται με βάση κοινωνικές δομές.

Η Judith Butler, για παράδειγμα, το 1990, με τη θεωρία της επιτελεστικότητας αμφισβήτησε σθεναρά και κατά πόσο ταυτίζεται το βιολογικό με το κοινωνικό φύλο, αλλά και τη μορφή σεξουαλικότητας που αποδίδεται σε αυτό. Για την Butler δεν είναι μόνο το βιολογικό φύλο που προκύπτει ως αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων κανονιστικών πρακτικών -είναι και το κοινωνικό. Το κοινωνικό φύλο είναι «πράττειν» και όχι «είναι», άρα δεν εκφράζει το ποιος/-α είναι κανείς, αλλά το τι πράττει. Επομένως, όταν το κοινωνικό φύλο εκφράζεται με επαναλαμβανόμενο τρόπο, τελικά επαναδημιουργείται και ενσωματώνεται στην κοινωνική μας συνείδηση. Έτσι, το θεωρούμενο «βιολογικό» φύλο (αρσενικό, θηλυκό) δεν είναι η βάση για την παραγωγή του κοινωνικού φύλου (άνδρας, γυναίκα), αλλά το αποτέλεσμα του.

Έμφυλος ρόλος

Έμφυλος κοινωνικός ρόλος [Gender role]: οι συμπεριφορές, τα ενδιαφέροντα και οι υποχρεώσεις που ορίζονται από την κοινωνία ως ταιριαστά και πρέποντα για τους άνδρες ή για τις γυναίκες. Ο έμφυλος κοινωνικός ρόλος περιλαμβάνει πεποιθήσεις για τους άνδρες και τις γυναίκες (π.χ. «οι άνδρες είναι πιο ριψοκίνδυνοι από τις γυναίκες»), προτιμήσεις (π.χ. το κατά πόσο οι γυναίκες αγαπούν το ρίσκο) και υιοθέτηση ορισμένων τρόπων συμπεριφοράς (το αν τελικά οι άνδρες παίρνουν περισσότερα ρίσκα).

Στις δυτικές κοινωνίες, για παράδειγμα, οι άνδρες θεωρούνται γενικά ικανοί, λογικοί, διεκδικητικοί, επιθετικοί, έξυπνοι, ανταγωνιστικοί και καλοί στις θετικές επιστήμες, ενώ οι γυναίκες αδύναμες, φλύαρες, ευγενικές, παθητικές, εξαρτημένες, συναισθηματικές, και με κλίση στη γλώσσα και τη φροντίδα. Αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι συχνά ο ίδιος ο ρόλος δίνει θετικό ή αρνητικό πρόσημο στα χαρακτηριστικά που περιλαμβάνει: για παράδειγμα, τα περισσότερα από τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας που περιέχονται στο ανδρικό στερεότυπο αξιολογούνται θετικά, πιο συχνά από εκείνα που περιέχονται στο γυναικείο στερεότυπο. Επίσης, τα χαρακτηριστικά των ρόλων αυτών εσωτερικεύονται σε έντονο βαθμό και με μεγάλη συχνότητα: άνδρες και οι γυναίκες ενσωματώνουμε στην αυτοαντίληψή μας τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που περιλαμβάνει το στερεότυπο του φύλου μας.

Ταυτότητα φύλου

Ο όρος “**ταυτότητα φύλου**” (**gender identity**) περιγράφει την αντίληψη που έχει ένα άτομο για το φύλο του. Η έννοια της ταυτότητας περιλαμβάνει το σύνολο των στοιχείων που προσδίδει στο άτομο την αίσθηση και την αντίληψη ότι ανήκει σε μια συγκεκριμένη κατηγορία, με ορισμένα χαρακτηριστικά, συμπεριφορές, συναισθήματα και ρόλους. Η ταυτότητα φύλου, όπως και άλλες ταυτότητες, χρησιμοποιείται για τον αυτοπροσδιορισμό ενός ατόμου σε σχέση με άλλα άτομα ή ομάδες, και διαμορφώνεται ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες. Οι ταυτότητες φύλου διαμορφώνονται νωρίς στη ζωή των ατόμων, σε μια φάση κατά την οποία, ως παιδιά, συνειδητοποιούμε τις διαφορές των φύλων και κατατάσσουμε τον εαυτό μας σε μια ή άλλη κατηγορία.

Ουσιαστική και συμπεριληπτική ισότητα

Η έννοια της ισότητας σήμερα διακρίνεται σε τυπική ή ουσιαστική και αποκλειστική ή συμπεριληπτική. Τυπική θεωρείται η ισότητα στο βαθμό που θεσμοθετείται σε νομοθετικό επίπεδο και διασφαλίζει, θεωρητικά τουλάχιστον, στα άτομα τη μη διάκριση και τις ίσες ευκαιρίες.

Ουσιαστική θεωρείται η ισότητα όταν πραγματοποιείται η μετάβαση από τη νομική κατοχύρωση στην ισότητα στην πράξη. Η απόσταση αυτή παραμένει συχνά ακάλυπτη λόγω του ότι οι νόμοι και οι πολιτικές υλοποιούνται από άτομα που φέρουν τις δικές τους προκαταλήψεις και στερεότυπα, με αποτέλεσμα στην πράξη να διολισθαίνουν και σε διακριτικές συμπεριφορές.

Η νομική ισότητα, για παράδειγμα, συχνά συνυπάρχει με έμμεσες διακρίσεις λόγω φύλου και επιτρέπει την απόκλιση από τις θεσμοθετημένες αρχές. Απεναντίας, η συμπεριληπτική ισότητα ικανοποιεί το αίτημα της ουσιαστικής ισότητας και συνοδεύεται από θετικές πολιτικές για την αποκατάσταση διαχρονικών διακρίσεων.

Ο λόγος που αναφερόμαστε στην ουσιαστική ισότητα σε αυτόν τον οδηγό είναι για να υπογραμμίσουμε πως για την επίτευξή της είναι απαραίτητη, μεταξύ άλλων, και μια αλλαγή στα υπάρχοντα στερεότυπα ανδρών και γυναικών και άρα η συνεχής εκπαίδευση παιδιών και ενηλίκων στις έννοιες και τις αρχές της έμφυλης ισότητας σε κάθε τομέα.

Στερεότυπα & προκαταλήψεις

Τα στερεότυπα είναι τυποποιημένες και απλουστευμένες -θετικές ή αρνητικές- νοητικές κατασκευές που συχνά υιοθετούμε για άλλα άτομα, όχι όμως ως μεμονωμένες προσωπικότητες αλλά ως εκπροσώπους μιας (ίδιας ή διαφορετικής από τη δική μας) κοινωνικής ομάδας. Όταν ενστερνιζόμαστε ένα στερεότυπο, θεωρούμε ότι ο άνθρωπος που έχουμε απέναντί μας κατέχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, επειδή θεωρούμε ότι αυτά φέρουν, γενικά, όλα τα μέλη της ομάδας στην οποία ανήκει. Οδηγούμαστε σε γενικεύσεις, λοιπόν, και βγάζουμε συμπεράσματα για έναν άνθρωπο, με βάση παράγοντες όπως το φύλο, το χρώμα του δέρματος, η εμφάνιση το θρήσκευμα κ.λπ., ξεχνώντας -μεταξύ άλλων- και την αλληλεπίδραση των διαφορετικών ταυτοτικών χαρακτηριστικών μεταξύ τους.

Αν σταθούμε απέναντι στο άτομο αυτό στηριζόμενοι/ες σε κάποιο στερεότυπο, θα είμαστε προκατειλημμένοι/ες απέναντί του, δημιουργώντας πιθανότατα εμπόδια στην επικοινωνία μαζί του. Αν, δε, του/της συμπεριφερθούμε με βάση την προκατάληψη αυτή, είναι πολύ πιθανό να υποπέσουμε σε κάποια διάκριση, υπέρ του ή εναντίον του/της.

Συχνά αναφέρεται ότι τα έμφυλα στερεότυπα διαμορφώνονται μέσα από τους διαφορετικούς κοινωνικούς ρόλους που κατέχει το κάθε φύλο και άρα ότι υπάρχει ένας πυρήνας αλήθειας σε αυτά. Η συγκεκριμένη θεωρία, ωστόσο, δεν εξηγεί το πώς προέκυψαν για πρώτη φορά οι συγκεκριμένες διαφορές, ενώ πολλές φορές, αβασάνιστα, τις αποδίδει στη βιολογία.

Στην πράξη βλέπουμε ότι οι διαφορές που εντοπίζουμε ανάμεσα στα φύλα μπορούν να αναθεωρηθούν, κι αυτό γιατί οι διαφορές δημιουργούνται και αναπαράγονται μέσα από την κοινωνικοποίηση του ατόμου: όταν αλλάζει ο τρόπος που συντελείται αυτή, συνήθως αλλάζει και το ίδιο το άτομο.

Στη θεωρία, επίσης, υπάρχουν θετικά (καλοπροαίρετα) στερεότυπα, όπως υπάρχουν και αρνητικά. Τελικά, όμως, βλέπουμε ότι στην περίπτωση των “θετικών” στερεοτύπων είτε α) αποδίδεται σε μια ομάδα μια ιδιαίτερη ικανότητα που απαλλάσσει μια άλλη ομάδα από το να αναπτύξει τις δεξιότητές της στην περιοχή αυτή (βλ. για παράδειγμα “οι γυναίκες είναι καλύτερες στη φροντίδα (άρα οι άνδρες δεν έχει καν νόημα να προσπαθήσουν)”) είτε β) μιλάμε για πατερναλιστικά στερεότυπα που “χρωματίζουν” μια ομάδα ως συμπαθή μεν, ανίκανη δε. Χαρακτηριστικά παραδείγματα καλοπροαίρετων αλλά περιοριστικών στερεοτύπων συναντάμε στην αντιμετώπιση των γυναικών, των ατόμων με αναπηρία, των ηλικιωμένων κ.λπ.

Η προκατάληψη συνδιαμορφώνει τη σκέψη και την κρίση των ατόμων για άλλα άτομα ή κοινωνικές ομάδες, ωστόσο μπορεί να είναι συνειδητή ή ασυνείδητη: μπορεί δηλαδή να γίνεται ή να μην γίνεται αντιληπτή σε συνειδητό επίπεδο από τα άτομα που την φέρουν. Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, όπου η συζήτηση γύρω από την ισότητα, τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη τείνει να εδραιωθεί σε πολλά πεδία της δημόσιας δραστηριότητας, η έκφραση της συνειδητής προκατάληψης δεν είναι πλέον τόσο εμφανής και συχνή, ακριβώς επειδή δεν είναι αποδεκτή: μέσα από την κοινωνική πίεση, όλοι και όλες εκπαιδευόμαστε στο να λέμε ότι πιστεύουμε (ή και να πιστεύουμε, σε συνειδητό επίπεδο) “σωστά” πράγματα, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι οι σεξιστικές, ρατσιστικές ή μισαναπηρικές μας, για παράδειγμα, προκαταλήψεις δεν επηρεάζουν πλέον τη σκέψη μας και τη συμπεριφορά μας.

Η δυσκολία μας στο να αναγνωρίσουμε την ασυνείδητη προκατάληψη και να την αντιμετωπίσουμε ως πιθανή πηγή διακριτικών συμπεριφορών, είναι το λεγόμενο “τυφλό σημείο” της προκατάληψης. Πώς μπορούμε, λοιπόν, να εντοπίσουμε τις δικές μας ασυνείδητες προκαταλήψεις και να τις διαχειριζόμαστε προτού επηρεάσουν, με επιζήμιο τρόπο, τη συμπεριφορά μας απέναντι στα παιδιά; Δύο απλά εργαλεία, τα 3Σ και τα 3Δ, μπορούν να μας βοηθήσουν ιδιαίτερα προς την κατεύθυνση αυτή.

ΤΑ 3Σ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ ΜΑΣ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΩΝ

Συνειδητοποίηση: Αναγνωρίζουμε πως όλες και όλοι, ανεξαρτήτως φύλου, μόρφωσης ή καλώς προθέσεων, φέρουμε ασυνείδητες προκαταλήψεις, καθώς έχουμε γεννηθεί και κοινωνικοποιηθεί μέσα σε ένα περιβάλλον γεμάτο από έμφυλα στερεότυπα.

Σιωπή: Είμαστε ανοιχτές/οί στο να δεχτούμε την ανατροφοδότηση από τους μαθητές και τις μαθήτριες, τους γονείς τους αλλά και την υπόλοιπη εκπαιδευτική κοινότητα σε σχέση με συμπεριφορές μας που μπορεί να εκφράζουν κάποια προκατάληψη. Βρίσκουμε κι εμείς χρόνο, ανά τακτά χρονικά διαστήματα, ώστε να αναστοχαστούμε πάνω στη στάση μας και τις διδακτικές πρακτικές που ακολουθούμε με παιδιά του ενός ή του άλλου φύλου.

Συλλογή δεδομένων: Δεν αρκεί να δικαιολογούμε την κάθε μεμονωμένη συμπεριφορά μας, χρειάζεται να συλλέξουμε δεδομένα για να δούμε τη μεγάλη εικόνα σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση των μαθητών και των μαθητριών μας, τις επιδόσεις τους, τις προτιμήσεις τους, τις σχέσεις που αναπτύσσουμε μαζί τους.

ΤΑ 3Δ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ ΜΑΣ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΩΝ

Δέσμευση: Κάνουμε σαφή, στον εαυτό μας και σε άτομα από το περιβάλλον μας που εμπιστευόμαστε (ακόμα και στα ίδια τα παιδιά!) την πρόθεσή μας να δουλέψουμε πάνω στη διαχείριση των δικών μας στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

Δεύτερη σκέψη: Προτού πάρουμε μια απόφαση ή υιοθετήσουμε μια συμπεριφορά που γνωρίζουμε (χάρη στα 3Σ!) ότι μπορεί να βασίζεται σε κάποια δική μας προκατάληψη, παίρνουμε χρόνο για να αντιστρέψουμε το σενάριο: Θα έλεγα/έκανα/βαθμολογούσα το ίδιο αν είχα μπροστά μου ένα παιδί διαφορετικού φύλου/ένα κορίτσι με πιο “σοβαρή” εμφάνιση/ένα αγόρι με πιο “δυναμική” συμπεριφορά;

Διαδικασίες: Για να μην στηριζόμαστε αποκλειστικά στις καλές μας προθέσεις χρειάζεται, ως άτομα και ως εκπαιδευτική κοινότητα, να ορίσουμε τις διαδικασίες εκείνες που θα μας επιτρέψουν να υιοθετούμε τις πιο αξιοκρατικές και δίκαιες συμπεριφορές απέναντι στα παιδιά που έχουμε υπό την ευθύνη μας. Οι διαδικασίες αυτές μπορεί να αφορούν τη γλώσσα με την οποία επικοινωνούμε, τον τρόπο βαθμολογίας, τον ορισμό των τιμωριών, την “ποσότωση” αγοριών και κοριτσιών σε διαγωνισμούς και άλλες δραστηριότητες κλπ.

Άμεση & έμμεση διάκριση

Ως διάκριση ορίζουμε την στέρψη ευκαιριών, δικαιωμάτων, προνομίων, κύρους και δύναμης σε μέλη μιας ομάδας βάσει προκαταλήψεων και όχι πρακτικών αιτιών. Έτσι, η διάκριση διαφέρει από την προκατάληψη, καθώς περνάει από το συναίσθημα στη δράση και από τη στάση στην πρακτική.

Άμεση διάκριση συντρέχει όταν σε ένα πρόσωπο επιφυλάσσεται δυσμενής μεταχείριση, σε σύγκριση με αυτήν της οποίας έτυχε ή θα ετύγχανε ένα άλλο πρόσωπο που βρίσκεται σε όμοια κατάσταση, λόγω κάποιου ιδιαίτερου χαρακτηριστικού που φέρει το πρόσωπο αυτό, το οποίο όμως προστατεύεται (προστατευόμενο χαρακτηριστικό).

Έμμεση διάκριση συντρέχει όταν μια διάταξη, κριτήριο ή πρακτική ουδέτερης φύσης, θίγει μια ομάδα η οποία προσδιορίζεται από ένα «προστατευόμενο χαρακτηριστικό», με πολύ πιο αρνητικό τρόπο, από ό,τι άλλα πρόσωπα που βρίσκονται σε όμοια κατάσταση. Η άρνηση εύλογων προσαρμογών για τα άτομα με αναπηρία ή χρόνια πάθηση νοείται ως διάκριση. Ο ορισμός του ενός ελάχιστου κριτηρίου ύψους για επαγγελματίες των οποίων η αποτελεσματικότητα δεν έχει να κάνει με το ανάστημά τους, αποτελεί έμμεση διάκριση απέναντι στις (συνήθως πιο μικρόσωμες) γυναίκες. Αντίστοιχα λειτουργούν και διατάξεις που απαγορεύουν, για παράδειγμα, την είσοδο σε ένα χώρο σε άτομα που φορούν μαντίλες στο κεφάλι. Οι κανόνες αυτοί είναι, εκ πρώτης όψεως, ουδέτεροι όσον αφορά τα προστατευόμενα χαρακτηριστικά των ατόμων, όμως μπορεί, σκόπιμα ή όχι, να θέτουν σε δυσμενή θέση τα μέλη κάποιας υποεκπροσωπούμενης ομάδας.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Στην ενότητα αυτή θα διερευνήσουμε τρόπους με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παρέμβουν με στόχο τη διαμόρφωση ενός πιο ισότιμου, ως προς το φύλο, εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, σε 3 κυρίως περιοχές: τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στην τάξη και το σχολείο, τη συμπεριφορά τους προς τα παιδιά ή των παιδιών μεταξύ τους και τις ακαδημαϊκές προσδοκίες τους προς τα αγόρια και τα κορίτσια.

ΓΙΑ ΠΟΙΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΜΙΛΑΜΕ;

Η πιο σύγχρονη αντίληψη για την προώθηση της ισότητας των φύλων δίνει έμφαση σε τρεις κύριους πυλώνες για την οικοδόμηση πιο ισότιμων κοινωνικών οικοσυστημάτων.

- α. **Ίση μεταχείριση:** επικεντρώνεται στην αποφυγή των διακρίσεων, ωστόσο δεν εξασφαλίζει ισότιμο σημείο αφετηρίας για όλα τα μέλη του οικοσυστήματος, ούτε και ισότιμα αποτελέσματα.
- β. **Θετική δράση:** περιλαμβάνει πρωτοβουλίες και προγράμματα που στόχο έχουν την αντιμετώπιση ή την αντιστάθμιση των εμποδίων που βιώνουν οι γυναίκες και τα κορίτσια, έτσι ώστε να τους επιτρέψει να συμβαδίσουν με τους άνδρες και τα αγόρια.
- γ. **Πολιτική/ές ευαισθητοποιημένη/ες σε θέματα φύλου (gender mainstreaming):** αναφέρεται στη συνειδητή και συστηματική προσπάθεια συμπερίληψης της ισότητας των φύλων στο σχεδιασμό πολιτικών και πρακτικών σε κάθε πτυχή λειτουργίας του οικοσυστήματος -στην προκειμένη περίπτωση της εκπαίδευσης και του σχολείου.

Καθώς ο οδηγός αυτός απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, ο βασικός του στόχος δεν μπορεί να είναι να επιδράσει άμεσα στον σχεδιασμό ευρύτερων εκπαιδευτικών πολιτικών. Ωστόσο, με τις γνώσεις και τα ερεθίσματα που προσφέρει στα άτομα, μπορεί να ενθαρρύνει τους/τις εκπαιδευτικούς και να ενισχύσει τις προσπάθειές τους και για την εξάλειψη των διακρίσεων και για τον σχεδιασμό και για την υλοποίηση θετικών δράσεων αλλά και για την πιλοτική εφαρμογή των αρχών του gender mainstreaming, έστω σε επίπεδο μαθητικών ομάδων, τμημάτων, τάξεων ή σχολικών μονάδων.

Οι περιοχές παρέμβασης στις οποίες κυρίως θα εστιάσουμε αφορούν τη γλώσσα, τη συμπεριφορά και τις ακαδημαϊκές προσδοκίες και την επιλογή πεδίου σπουδών -όλα σε σχέση με το φύλο.

Ισότητα στη γλώσσα

Γνωρίζουμε ότι η γλώσσα αποτελεί βασικό φορέα διαπαιδαγώγησης, σκέψης, πολιτισμού και, κατά συνέπεια, αναπαραγωγής υγιών ή όχι προτύπων και κοινωνικών επιταγών. Ο λόγος για τον οποίο ασχολούμαστε εδώ με τη γλώσσα στην εκπαίδευση είναι για να αναδείξουμε τον ρόλο της στην καλλιέργεια ενός ισότιμου περιβάλλοντος για κορίτσια και αγόρια στο σχολείο και για να διερευνήσουμε τρόπος με τους οποίους μπορούμε να την χρησιμοποιήσουμε ως εργαλείο προς την κατεύθυνση αυτή.

Ένα σημαντικό εμπόδιο στην προσπάθεια αυτή αποτελεί ο **γλωσσικός σεξισμός**. Με τον όρο “γλωσσικός σεξισμός” περιγράφουμε τη χρήση της γλώσσας με τρόπο που αποτυπώνει τις σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα φύλα και έτσι διαιωνίζει και νομιμοποιεί τη εξουσία ή την υπεροχή των ανδρών/αγοριών σε βάρος των γυναικών/κοριτσιών. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση αυτή ο σεξισμός (δηλαδή η πρακτική διάκρισης ατόμων ή ομάδων με γνώμονα το φύλο τους) γίνεται χειροπιαστός μέσα από γλωσσικές επιλογές που αγνοούν ή μειώνουν ομάδες ατόμων (συνήθως γυναικών/κοριτσιών) στα οποία απευθύνονται ή αναφέρονται τα έγγραφα.

Ο γλωσσικός σεξισμός, συγκεκριμένα στο χώρο και την καθημερινότητα του σχολείου, εντοπίζεται συνήθως:

Στη μορφολογία ουσιαστικών, αντωνυμιών, άρθρων: η κυριαρχία του αρσενικού γένους στα έγγραφα και τα κείμενα που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, είναι συντριπτική, κυρίως μέσα από τη χρήση του “περιεκτικού αρσενικού” που θεωρητικά περιλαμβάνει όλους τους ανθρώπους, πρακτικά όμως καθιστά άορατες τις γυναίκες και τα κορίτσια είτε ως αναγνώστριες είτε ως υποκείμενα κάποιας αφήγησης.

Ακόμα και σε περιπτώσεις όπου υπάρχει είτε διτυπία (ο/η εργοδότης, η εργοδότηρα, ο/η πρόεδρος, η πρόεδρος) ή αντίστοιχο ουσιαστικό θηλυκού γένους (ο εκπαιδευτής/η εκπαιδευτήρα, ο μαθητής/η μαθήτρια, ο νέος/η νέα), εξακολουθεί συνήθως να χρησιμοποιείται και πάλι το αρσενικό.

Το φαινόμενο αυτό ίσως να μην έχει έντονες ή εμφανείς συνέπειες στις περιπτώσεις όπου, και πρακτικά, τα κορίτσια εκπροσωπούνται ισότιμα στην ομάδα που περιγράφει ο εκάστοτε όρος. Π.χ. είναι πολύ πιθανό να “βλέπουν” τον εαυτό τους μέσα στη φράση “οι μαθητές απαγορεύεται να τρέχουν στους διαδρόμους” ή “οι συμμετέχοντες στη γιορτή καλούνται να προσέλθουν 30’ πριν από την έναρξη”. Τι συμβαίνει, όμως, σε περιπτώσεις όπου η ομάδα που περιγράφεται είναι, στερεοτυπικά, “ανδροκρατούμενη”; Μπορεί τότε η αποκλειστική χρήση του περιεκτικού αρσενικού να διαιωνίζει για κορίτσια και αγόρια την πεποίθηση ότι οι γυναίκες είναι ανύπαρκτες ή, έστω, οι εξαιρέσεις στον συγκεκριμένο πληθυσμό; Με άλλα λόγια, “βλέπουν” τα κορίτσια τους εαυτούς τους στις φράσεις “οι ποδοσφαιριστές χρειάζεται να αφιερώνουν πολλές ώρες στην προπόνηση” ή “οι προγραμματιστές συχνά βρίσκουν καινοτόμες λύσεις που διευκολύνουν τις συναλλαγές”;

Στη σύνταξη: στα έγγραφα που αναφέρονται και απευθύνονται και στο δύο γένη/φύλα, συχνά το αρσενικό αναφέρεται πρώτο. Η επιλογή, δηλαδή, βρίσκεται σε αρμονία με το γραμματικό/συντακτικό κανόνα του ισχυρού αρσενικού γραμματικού γένους και ως εκ τούτου είτε προτάσ-

σεται το αρσενικό άρθρο και όνομα είτε γράφεται πλήρως ο αρσενικός τύπος του ονόματος, στον οποίο προστίθεται μετά τα σύμβολα /-ή-η κατάληξη του θηλυκού.

Η πραγματικότητα αυτή ισχύει, βέβαια, και στα πιο ανεπίσημα κείμενα επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται εσωτερικά στο σχολείο (ανάμεσα στο εκπαιδευτικό προσωπικό, από τις/τους εκπαιδευτικούς προς τα παιδιά ή προς τους γονείς κ.λπ.) και, ακόμα περισσότερο, στον προφορικό σχολικό λόγο, που είναι πιο δύσκολο να παρακολουθηθεί και να αναδιαρθρωθεί στη βάση της συμπερίληψης.

ΚΑΝΟΝΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΣΕΞΙΣΜΟΥ²

- (α) Η ταυτόχρονη αναφορά σε γυναίκες και άνδρες, όταν το κείμενο αναφέρεται σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από τα δύο φύλα, μέσω της χρήσης και των δύο γραμματικών γενών, είτε με την αναγραφή ολόκληρης της λέξης είτε με την αναγραφή της κατάληξης του αρσενικού -εφόσον η λέξη είναι γένους θηλυκού- και το αντίστροφο.
- (β) Όταν η αναφορά σε γυναίκες είναι αποκλειστική, η χρήση του θηλυκού γένους αυτονόητα είναι επίσης αποκλειστική.
- (γ) Σε κάθε περίπτωση κατά την οποία δημιουργείται αμφισημία ως προς το γένος του ονόματος αναφοράς σε άτομα και ομάδες ανθρώπων λόγω της κοινής μορφολογικής κατάληξης, να αναγράφονται τα άρθρα και στα δύο γένη. Στην περίπτωση δε της μορφολογικά κοινής ονομαστικής και γενικής του πληθυντικού, να προστίθεται η διευκρίνιση: «γυναίκες και άνδρες».
- (δ) Στις περιπτώσεις μορφολογικής ταύτισης αρσενικού και θηλυκού γένους τα προσαρτήματα στην ονομαστική φράση (ΟΦ) (π.χ. επιθετικοί προσδιορισμοί) να παρατίθενται και στα δύο γένη. Όπου αυτό δεν είναι εφικτό, να προστίθεται η φράση «γυναικών και ανδρών».
- (ε) Στις περιπτώσεις αναφοράς σε μεικτούς πληθυσμούς να παρατίθενται και στα δύο γένη των αντωνυμιών που παραπέμπουν σε πρόσωπα.
- (στ) Να χρησιμοποιείται συχνά η πρόταξη του θηλυκού γραμματικού γένους. Στόχος είναι η επιλογή δήλωσης του γένους/φύλου να είναι ανατρεπτική ως προς τον κυρίαρχο γραμματικό κανόνα και να λειτουργήσει αφυπνιστικά, υποδεικνύοντας τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής συντακτικής διευθέτησης όχι αμιγώς γλωσσικών ζητημάτων στην εκπροσώπηση των φύλων στο λόγο.
- (ζ) Ιδιαίτερη ευαισθησία και προσοχή πρέπει να δίνεται στην αναπαραγωγή απαξιωτικών σημασιολογικών στερεοτύπων που αφορούν κοινωνικές ταυτότητες και ρόλους, και στη συνεκτική απόρριψη της χρήσης τους.

2 Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα, 2018, ΓΓΟΠΠΦ

Ισότητα στις ακαδημαϊκές προσδοκίες

Πώς επιδρά το φύλο στην ακαδημαϊκή αυτοπεποίθηση και τις επιλογές γνωστικών αντικειμένων από μαθήτριες και μαθητές; Φαίνεται διαχρονικά τα αγόρια να ενθαρρύνονται περισσότερο προς τα αντικείμενα θετικής κατεύθυνσης και τα κορίτσια να θεωρείται ότι διαθέτουν μεγαλύτερη άνεση στις γλώσσες και στις τέχνες. Από την άλλη, σχεδόν κάθε γονέας ή νηπιαγωγός θα περιγράψει ότι αγόρια και κορίτσια θα τρέξουν σχεδόν από την αρχή σε διαφορετικές γωνιές της τάξης ή θα αξιοποιήσουν με διαφορετικό τρόπο τα παιχνίδια της παιδικής χαράς. Τα αγόρια φαίνεται τις περισσότερες φορές να είναι σωματικά πιο ενεργητικά από τα κορίτσια, να γοπτουνται απο τις μηχανές, το χτίσιμο πραγμάτων και τα βιβλία γνώσεων. Τα κορίτσια φαίνεται να χειρίζονται γρηγορότερα τον λόγο, να παίζουν συμβολικό παιχνίδι και να μεταμφιέζονται, να “ανεβάζουν” θεατρικά, να προτιμούν τις αφηγήσεις φαντασίας, τη ζωγραφική και τις χειροτεχνίες.

Στην αρχή του δημοτικού τα κορίτσια παρουσιάζονται πιο έτοιμα για τις απαιτήσεις του σχολείου. Καθώς τα παιδιά καλούνται να καθίσουν για αρκετές ώρες σε ένα θρανίο και να κάνουν εργασίες λεπτής κινητικότητας, τα κορίτσια φαίνονται περισσότερο προετοιμασμένα και, ως εκ τούτου, πιο “εύκολα” για τον/την εκπαιδευτικό και τους γονείς. Τα αγόρια, που φαίνεται να προτιμούν την έντονη κίνηση, τα παιχνίδια με μπάλα, την κατασκευή τρισδιάστατων αντικειμένων, την ανάληψη ρίσκου κ.λπ., χαρακτηρίζονται “ανώριμα” για μια εκπαιδευτική διαδικασία που, στο ξεκίνημά της, δεν προβλέπει σημαντική αξιοποίηση των αναπτυξιακών επιτευγμάτων τους.

Έτσι από τη μία τα αγόρια δυσκολεύονται να προσαρμοστούν και να μάθουν μέσα στην τάξη (είναι πολύ περισσότερα τα αγόρια που διαγιγνώσκονται με ΔΕΠΥ και άλλες διαταραχές, αλλά και που επαναλαμβάνουν το νηπιαγωγείο χαρακτηριζόμενα “ανέτοιμα” για την πρώτη τάξη), ενώ από την άλλη τα κορίτσια παίρνουν από νωρίς το μήνυμα ότι χρειάζεται να κάνουν υπομονή με τα (φύσει;) ατίθασα αγόρια και να είναι από τη μεριά τους συνεργάσιμες και ήσυχες. Ενισχύονται με επαίνους για τα πράγματα που ήδη καταφέρνουν (επιμέλεια, γραφικός χαρακτήρας, λεκτική έκφραση, συμμόρφωση με τους κανόνες κ.λπ.) και σπάνια ενθαρρύνονται να δοκιμάσουν πιο έντονες δραστηριότητες ή να ρισκάρουν, αφού συνήθως οι λίγοι/ες και κουρασμένοι/ες εκπαιδευτικοί με το ζόρι καταφέρνουν να ελέγξουν τα αγόρια.

Όταν όμως τα αγόρια απαντούν σωστά στις ερωτήσεις ή τα καταφέρνουν στα μαθηματικά, παρατηρείται η τάση η επιτυχία τους αυτή να αποδίδεται στην εγγενή ευφυΐα τους, ενώ οι αντίστοιχες επιδόσεις των κοριτσιών να αποδίδονται από γονείς και εκπαιδευτικούς στην προσπάθεια και την επιμέλειά τους. Και οι δύο αυτές προκατειλημμένες αντιλήψεις κρύβουν παγίδες για την αυτοεικόνα των παιδιών και την ακαδημαϊκή και επαγγελματική τους πορεία στο μέλλον.

Είναι όμως αυτή η εικόνα των ατίθασων πεντάχρονων και εξάχρονων αγοριών αποτέλεσμα φυσικών χαρακτηριστικών ή ανατροφής; Φαίνεται ότι τα αγόρια κατακτούν τη δυνατότητα να ελέγχουν τις παρορμήσεις τους πιο σταδιακά από ότι τα κορίτσια και ότι αυτό έχει μια νευρολογική βάση. Παρότι πρόκειται για μια μικρή διαφοροποίηση, παρόλ’ αυτά αποκτά τεράστια σημασία. Οι γονείς και οι φροντιστές/τριες, ήδη από τη βρεφική ηλικία, αφήνουν ένα αγόρι να κλαίει για λιγότερη ώρα (πολλές γιαγιάδες, μάλιστα, έλεγαν ρητά ότι το αγόρι δεν κάνει να κλαίει, με μια υπόνοια ότι το παρατεταμένο κλάμα θα επηρεάσει αρνητικά τις μελλοντικές του

ΤΙ ΡΟΛΟ ΠΑΙΖΕΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ;

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθούμε εν συντομία στην επίδραση της έμφυλα προσδιορισμένης διδακτικής συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών σε αγόρια και κορίτσια, καθώς φαίνεται ότι συχνά η στάση αυτή λειτουργεί ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

Αρκετές φορές οι εκπαιδευτικοί, για παράδειγμα, φαίνονται πιο ανεκτικοί/ές με τα κορίτσια, τους υποβάλλουν πιο βατές ερωτήσεις και μπορεί να τις «βοηθούν» να απαντήσουν. Με τα αγόρια συνήθως εμφανίζονται πιο απαιτητικοί/ες και τα ενθαρρύνουν να σκεφτούν περισσότερο ώστε να δώσουν τη σωστή απάντηση. Αυτού του είδους η δήθεν «φιλογυναικεία» πρακτική, επιτρέπει στα αγόρια να συνειδητοποιήσουν τον εαυτό τους και τις δυνατότητές τους, αλλά παράλληλα υπονομεύει την αυτοεικόνα των κοριτσιών και την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους.

Ως αποτέλεσμα, πολλά κορίτσια τείνουν να αποδίδουν την επιτυχία τους στην καλή τους τύχη, ενώ τα αγόρια αποκλειστικά στις αυξημένες τους δυνατότητες. Το γεγονός συμβάλλει στο να ερμηνευθεί και η διαπιστωμένη χαμηλότερη αυτοεκτίμηση των μαθητριών, παρά τις συχνά καλύτερες σχολικές επιδόσεις τους.³

αναπαραγωγικές δυνατότητες). Αλλά και στη νηπιακή ηλικία οι γονείς ματαιώνουν λιγότερο τα αγόρια ή τα αφήνουν να περιμένουν λιγότερη ώρα για να ικανοποιηθούν, γελώντας και καμαρώνοντας για τον δυναμισμό τους. Όταν, όμως, το αγόρι μπαίνει στο σχολείο, πολλές φορές μετατρέπεται σε ένα “πρόβλημα”, ένα “βάσανο” και συχνά οι μητέρες των ατίθασων αγοριών λένε “Αχ, τι τυχερή εσύ με το ήσυχο κοριτσάκι”.

Στο σημείο αυτό προκύπτει το ερώτημα του κατά πόσο οι συμπεριφορές που διακρίνουμε στα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, αποτελούν γενικά προϊόν της “φύσης”, της βιολογίας τους ή του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο γεννιούνται και μεγαλώνουν.

Πολλές φορές θεωρούμε το σύνολο των στερεοτυπικών, ως προς τα φύλα, συμπεριφορών των παιδιών, αλλά και των ενηλίκων, εγγενείς και φυσικές. Νευρολογικές ή άλλες «μετρησιμες» έρευνες σε ενήλικες άνδρες και γυναίκες έχουν, υποτίθεται, πιστοποιήσει αυτές τις διαφορές ικανοτήτων. Οι σύγχρονες μελέτες, όμως, δείχνουν πολύ μικρές διαφορές στις εγγενείς δεξιότητες αγοριών και κοριτσιών από τη βρεφική έως την παιδική ηλικία, στις οποίες άλλοτε θα μπορούσε να πει κανείς ότι «ευνοείται» το ένα φύλο και άλλοτε το άλλο. Πάνω σε αυτές τις μικρές διαφοροποιήσεις έρχεται να “κουμπώσει” η ανατροφή, ο τρόπος με τον οποίο μεγαλώνει κάθε παιδί, και να το φορτώσει με προσδοκίες και αναπαραστάσεις σε σχέση με το τι είναι τα αγόρια και τι τα κορίτσια. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα έχει αναδείξει η Patricia B. Campbell ήδη από το 1989.⁴

LINK

- 3 Φουλίδη, Ξ. (2021) Μορφές κοινωνικής ανισότητας και σχολικός θεσμός: Έμφυλα στερεότυπα στη γονεϊκή εμπλοκή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση
- 4 Campbell, Patricia B. (1989). The hidden discriminator [Monograph and Pamphlet Series]. Newton, MA: WEEAP Publishing Center, Education Development Center.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ PATRICIA B. CAMPBELL

Επιχειρώντας να απαντήσει στο ερώτημα γιατί τόσο λίγα κορίτσια γίνονται μηχανικοί, η Κάμπελ προσφέρει ως εξήγηση την παρακάτω διαδοχή γεγονότων και των αποτελεσμάτων τους:

Αγόρια και κορίτσια έχουν τα ίδια επίπεδα νοημοσύνης αλλά χαρακτηρίζονται από μικρές διαφορές ως προς τις γλωσσικές τους δεξιότητες και την αντίληψη του χώρου.

Από τα πρώτα σχολικά χρόνια, οι δάσκαλοι και οι δασκάλες έχουν υψηλότερες προσδοκίες από τα αγόρια για τα μαθηματικά και τις θετικές επιστήμες απ' ό,τι έχουν από τα κορίτσια και δίνουν στα αγόρια περισσότερο χρόνο και προσοχή. Επίσης τα ενθαρρύνουν να λύνουν προβλήματα με τρόπο ανεξάρτητο.

Τα βιβλία και η τηλεόραση προβάλλουν συνήθως στερεοτυπικές εικόνες ανδρών και γυναικών, στις οποίες οι άνδρες λύνουν συνήθως τα προβλήματα, ενώ οι γυναίκες απλώς παρακολουθούν.

Τα μαθηματικά και οι θετικές επιστήμες παραδοσιακά θεωρούνται πιο “ανδρικά” πεδία, ενώ η γλώσσα θεωρείται περισσότερο “γυναικείο” πεδίο.

Γνωρίζουμε πια ότι ο ανθρώπινος εγκέφαλος είναι ιδιαίτερα εύπλαστος και κατά την ανάπτυξη του διαμορφώνεται ανάλογα με τα ερεθίσματα που του δίνονται. Έτσι, η ανατροφή (στάση και παρεμβάσεις γονέων, τρόπος ομιλίας προς το παιδί, είδη παιχνιδιών, σχολικό περιβάλλον, παιδικά τηλεοπτικά προγράμματα κ.λπ.) δεν παραλλάσσει μόνο τις συμπεριφορές, αλλά διαμορφώνει και τον εγκέφαλο, δίνοντας στην ενήλικη ζωή μια εικόνα μεγαλύτερης διαφοροποίησης ανά φύλο από εκείνη που πραγματικά σχετίζεται με φυσικά χαρακτηριστικά.

ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ ΟΤΑΝ ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΕΚΦΡΑΖΟΝΤΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ;

Όταν ακούμε κάποιο σεξιστικό σχόλιο στην τάξη, είτε αφορά τις ακαδημαϊκές δεξιότητες αγοριών και κοριτσιών σε διαφορετικά πεδία, είτε τη δύναμη και τις αθλητικές τους επιδόσεις, την εμφάνιση ή κάποιο χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς, έχουμε στα χέρια μας μια μοναδική ευκαιρία να ανοίξουμε μια, μη επικριτική, αλλά ανοιχτή και ασφαλή, συζήτηση με τα παιδιά γύρω από την ασυνείδητη προκατάληψη και το πώς αυτή μπορεί να εκφράζεται μέσα από την επικοινωνία μας, χωρίς απαραίτητα να υπηρετεί και τις βασικές μας αξίες.

Ένα παράδειγμα πάνω σε αυτό είναι η, σχεδόν οικουμενικά αποδεκτή, έφεση των γυναικών στα θέματα γλώσσας και έκφρασης και των ανδρών στην αντίληψη του χώρου και της κίνησης καθώς και των μαθηματικών εννοιών. Φαίνεται να υπάρχει πράγματι μια ελάχιστη νευρολογική διαφοροποίηση προς αυτή την κατεύθυνση, η οποία όμως παραμένει ελάχιστη μέχρι ένα σημείο της παιδική ηλικίας. Ενδεχομένως, μέχρι εκεί όπου οι γονείς περιορίζουν τα γλυκόλογα, τις συναισθηματικές εκφράσεις, τις αναλυτικές συζητήσεις με τους γιούς τους. Ή μέχρι εκεί όπου οι δάσκαλοι, προκειμένου να «τιθασεύσουν» τα πιο ενεργητικά αγόρια μέσα στην τάξη γίνονται πιο κοφτοί μαζί τους. Ίσως και μέχρι εκεί όπου η κοινωνικοποίηση των αγοριών κυριαρχείται από την πράξη (μπάλα, videogames), ενώ τα κορίτσια αρχίζουν να κόβουν βόλτες στο προαύλιο συζητώντας.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς έχουν δύο επιλογές:

1. Να ακολουθήσουν τις κλίσεις των παιδιών ενισχύοντας τους τομείς όπου ήδη διαπρέπουν τα αγόρια και τα κορίτσια αντίστοιχα και να αδιαφορήσουν για τις δεξιότητες στις οποίες υστερούν, μέχρι αυτό να αποτελέσει πρόβλημα για την εκπαιδευτική και κοινωνική διαδικασία και να αντιμετωπιστεί με την παρέμβαση ειδικών.
2. Να διευρύνουν από νωρίς τα ερεθίσματα που δίνουν στα παιδιά ή/και να διαμορφώνουν την εκπαιδευτική διαδικασία με τρόπο που περιλαμβάνει και υποστηρίζει τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Αγόρια και κορίτσια, για παράδειγμα, μπορούν να επωφεληθούν από δραστηριότητες που δεν εξαντλούνται στο σχολικό εγχειρίδιο, αλλά περιλαμβάνουν τρισδιάστατες κατασκευές και κίνηση στο χώρο. Τα αγόρια τότε θα ενισχύσουν τη λεπτή κινητικότητα, τη συγκέντρωση και τον έλεγχο των παρορμήσεών τους, προκειμένου να εργαστούν σε ομάδες, μέσα από δραστηριότητες στις οποίες ενδιαφέρονται να εμπλακούν, ενώ τα κορίτσια θα βελτιώσουν την αντίληψη του χώρου και τον οπτικοκινητικό τους συντονισμό, καθώς και να εξοικειωθούν με την έκθεση στην ομάδα και θα υλοποιήσουν λιγότερο οργανωμένες και προβλεπόμενες δράσεις. Είναι βέβαια κατανοητό ότι μια τέτοια προσέγγιση, που θα περιελάμβανε και άλλες ιδέες και δράσεις, χρειάζεται επαρκές ανθρώπινο δυναμικό, χώρο και χρόνο μέσα στην, ως τώρα, στριμωγμένη εκπαιδευτική διαδικασία.

Ενίσχυση δεξιοτήτων στα δύο φύλα

Προκειμένου να ενισχυθούν οι μη στερεοτυπικές δεξιότητες και στα δύο φύλα και να διευρυνθούν οι δυνατότητες ακαδημαϊκών και επαγγελματικών επιλογών για όλα τα παιδιά χρειάζεται να δοθεί έμφαση στην παροχή αντίστοιχων ερεθισμάτων και εμπειριών.

Για την γλωσσική εξοικείωση των αγοριών:

- Ανάγνωση από γονείς και εκπαιδευτικούς. Ανάγνωση ακόμα και αφού κατακτήσουν τη δυνατότητα να διαβάζουν μόνοι τους, καθώς τα πιο δύσκολα κείμενα διευρύνουν το λεξιλόγιο και το εννοιολογικό τους οπλοστάσιο.
- Ενίσχυση της παρακολούθησης και της εμπλοκής τους με τις τέχνες. Το θέατρο, η μουσική και ο κινηματογράφος φέρνουν τα αγόρια σε επαφή με την ολοκληρωμένη αφήγηση ιστοριών και δίνουν το έναυσμα για συζητήσεις.
- Ενθάρρυνση της γραπτής έκφρασης, ακόμα κι αν αυτό γίνεται πληκτρολογώντας στον υπολογιστή.

Για την ενίσχυση των μαθηματικών δεξιοτήτων και της αντίληψης του χώρου στα κορίτσια:

Η εκπαιδευτική διαδικασία, στην αρχή του δημοτικού, εστιάζει κυρίως στην ανάγνωση, τη γραφή και το μέτρο. Ωστόσο δεν δίνεται επαρκής έμφαση στην οπτικοποίηση, στον χειρισμό τρισδιάστατων αντικειμένων, στον προσανατολισμό. Τετοιού τύπου εκπαιδευτικές δραστηριότητες θα έπρεπε να διδάσκονται συστηματικά.

- Ενίσχυση της χαράς των τρισδιάστατων κατασκευών (LEGO, ρομποτική κ.λπ.)
- Σκάκι
- Αθλητισμός
- Ένταξη της τεχνολογίας σε διαδικασίες που ήδη ενδιαφέρουν τα κορίτσια (τα περισσότερα video games και άλλες τεχνολογικές δραστηριότητες και προκλήσεις απευθύνονται αισθητικά και θεματολογικά σε αγόρια)
- Ανάδειξη της σχέσης της τεχνολογίας με την κοινωνία και τις ανάγκες της
- Επιστημονικά πειράματα
- Χρήση εργαλείων στο σπίτι και στο σχολείο
- Αποτροπή σεξιστικών σχολίων στο εργαστήριο ή κατά τη διάρκεια διεξαγωγής πειραμάτων ή εκδρομών στη φύση.
- Παρουσίαση γυναικών επιστημόνων από την Ιστορία και κυρίως από την επικαιρότητα

Ισότητα στη συμπεριφορά

Και πέρα από το πεδίο των ακαδημαϊκών επιδόσεων και προσδοκιών, η συμπεριφορά των εκπαιδευτικών προς τους μαθητές και τις μαθήτριες μπορεί να επηρεάζεται από συνειδητές ή ασυνείδητες έμφυλες προκαταλήψεις. Σε έρευνες παρουσιάζονται διαφορές στη στάση των εκπαιδευτικών ανάλογα με το φύλο των μαθητών, τόσο ως προς τις ακαδημαϊκές προσδοκίες και την ερμηνεία των επιδόσεων των παιδιών όσο και στην αντίληψη και προσέγγιση άλλων συμπεριφορών των μαθητών και μαθητριών εντός του σχολείου (ντύσιμο, διαγωγή, σχέσεις μεταξύ συνομηλίκων, συμπεριφορά προς τους ενήλικες και τους κανονισμούς).

Στον ακαδημαϊκό τομέα οι εκπαιδευτικοί τείνουν, για παράδειγμα, να αποδίδουν συχνότερα μια καλή επίδοση στην ευφυΐα των αγοριών, ενώ την αντίστοιχη στην προσπάθεια και την επιμέλεια των κοριτσιών. Μπορεί να περιμένουν μια σταθερή “αρκετά καλή” απόδοση από τα κορίτσια, αλλά μια διακύμανση μεταξύ αδιαφορίας και έντονης εμπλοκής από τα αγόρια. Μπορεί επίσης να θεωρούν πιο ανεκτό στα αγόρια να εμπλέκονται με “αυτά που τους αρέσουν”, αλλά να αναμένουν από τα κορίτσια να επιτελέσουν αγγύστα τα πιο βαρετά κομμάτια την καθημερινής εξάσκησης (αντιγραφή, κλίσεις κλπ). Μπορεί, λοιπόν, ο/η εκπαιδευτικός να αναγνωρίσει ότι και τα κορίτσια μπορεί να βαριούνται να είναι “καλές μαθήτριες” και να χρειάζονται περισσότερα νέα ερεθίσματα για να παραμείνουν δεσμευμένα στην εκπαιδευτική διαδικασία ή ότι και τα αγόρια χρειάζονται την συστηματοποίηση των προσπαθειών τους προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους;

Παρατηρείται επίσης μια φαινομενικά “φιλογυναικεία” στάση των δασκάλων και καθηγητών/τριών, που μπορεί να είναι πιο ήπιοι με τις λάθος απαντήσεις των κοριτσιών ή να δέχονται ως σωστές κάποιες ανακριβείς απαντήσεις τους. Αντίθετα στα αγόρια να είναι πιο απαιτητικοί μέχρι να λάβουν την ακριβή απάντηση. Παρότι αυτή η στάση έρχεται κάποιες φορές ως επιβράβευση για την προσπάθειά τους, δεν δίνει στα κορίτσια το κίνητρο αλλά και την σωστή εικόνα των ικανοτήτων τους με αποτέλεσμα να υπονομεύονται μελλοντικές τους επιδόσεις.

Επίσης μέσα στην τάξη τα κορίτσια χρειάζεται συστηματικά να κάνουν υπομονή όταν ορισμένα αγόρια (για λόγους που αναφέραμε παραπάνω) προκαλούν αναστάτωση και πιθανώς ο εκπαιδευτικός διακόπτει το μάθημα για να τα συμμορφώσει. Αυτό καταλήγει συχνά να δημιουργεί ένα αίσθημα αδικίας. Ας το βάλουμε σε λόγια: “Γινόταν στο μάθημα κάτι που με ενδιέφερε και ετοιμαζόμουν να το απολαύσω. Ξαφνικά, όμως, αυτή η διαδικασία διακόπηκε και η δασκάλα άρχισε να φωνάζει. Τελικά δεν έφτασε ο χρόνος να συνεχιστεί το μάθημα. Εγώ δεν πήρα το ερέθισμα για το οποίο ετοιμαζόμουν, ενδεχομένως να αποσύρθηκα για να ζωγραφίσω. Πού είμαι εγώ μέσα στην τάξη, όταν ανά πάσα στιγμή η δική μου ανάγκη γίνεται δευτερεύουσα; Είναι σαν να μπήκα τιμωρία επειδή κάποιος άλλοι έκαναν φασαρία”. Είναι σημαντικό, όταν αυτή η όχληση δεν μπορεί να αποφευχθεί, να γίνεται από τον/την εκπαιδευτικό αναφορά στον αντίκτυπο που έχει η διακοπή σε ένα κομμάτι της τάξης και ενδεχομένως να δίνεται ο χώρος στα παιδιά που πιέζονται να εκφράσουν την εμπειρία και τη γνώμη τους.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας είναι ο χώρος που καταλαμβάνουν αγόρια και κορίτσια στην τάξη, στις σκάλες και στο προαύλιο, η πρόβλεψη του σχολείου αλλά και η εγρήγορση των εκπαιδευτικών σε σχέση με αυτό. Παρατηρείστε καταρχάς τη χρήση του χώρου από τα δύο φύλα: ανάλογα με τις δυνατότητες του κάθε σχολείου είναι σημαντικό η χρήση του χώρου

να μην είναι ασύμμετρη προς τις ανάγκες τους, λαμβάνοντας υπόψιν τόσο την ανάγκη της απλοχωρίας, όσο και εκείνη των πιο “κλειστών”, απομονωμένων χώρων και την ανάγκη της ασφάλειας με τη σωματική, ψυχική και συναισθηματική της έννοια.

Σε ό,τι αφορά τις δραστηριότητες στο προαύλιο, ορισμένοι/ες γυμναστές και γυμνάστριες καλλιεργούν τη συνεργασία στο ομαδικό παιχνίδι μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, προσπάθεια που φαίνεται να έχει επίδραση και στο ελεύθερο παιχνίδι κατά το διάλειμμα. Ο ρόλος της φυσικής αγωγής είναι εξαιρετικά σημαντικός στο πώς λειτουργούν και παίζουν σωματικά τα παιδιά στο σχολείο και η ευαισθητοποίηση των γυμναστών/τριών στην κατεύθυνση της έμφυλης ισότητας είναι απαραίτητη.

Και κάπως έτσι περνάμε στην στάση των εκπαιδευτικών ως προς την συμπεριφορά των μαθητών.

1. Κυρίως οι άνδρες εκπαιδευτικοί τείνουν να είναι πιο αυστηροί και πιο ωμοί στους χαρακτηρισμούς τους προς τα αγόρια που παραβιάζουν κάποιον κανόνα. Κανονικοποιείται έτσι η αντίληψη ότι “έτσι μόνο τα αγόρια θα γίνουν άνδρες”, η οποία μάλιστα μετατρέπεται σε ένα βίωμα που επαναλαμβάνεται, είτε από τα μεγαλύτερα αγόρια προς τα μικρότερα είτε αργότερα, στην ενήλικη ζωή, προς τα άτομα που θα γίνονται αντιληπτά ως πιο αδύναμα (συχνά τις γυναίκες και τα κορίτσια).
2. Η αντίληψη ότι “τα αγόρια είναι ανώριμα” διατυπώνεται από εκπαιδευτικούς αλλά και από τα κορίτσια (αργότερα και από τις γυναίκες για τους φίλους και συντρόφους τους) αναπαράγοντας μια σεξιστική διάκριση που υπονομεύει την ισότιμη συνύπαρξη. Παρότι αναφέραμε παραπάνω ότι τα αγόρια καθυστερούν λίγο (περίπου ένα χρόνο, σε σχέση με τα κορίτσια) να κατακτήσουν επαρκή ελεγχό των παρορμητήσεών τους, η στερεοτυπική αντίληψη περί ανωριμότητας διατηρείται σε όλη τη σχολική ζωή και ανατροφοδοτείται ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία.
3. Τα κορίτσια φαίνεται να απολαμβάνουν την εύνοια των δασκάλων του δημοτικού αφού συνήθως είναι πιο ήσυχια και επιμελή. Στις περιπτώσεις κοριτσιών που δεν έχουν την αναμενόμενη συμπεριφορά αλλά μπορεί να είναι πιο “μεγαλόφωνα”, άτακτα και συνολικά “ανοικονόμητα”, στην αναμενόμενη ενόχληση και κούραση του/της εκπαιδευτικού έρχεται να προστεθεί και μια αίσθηση ανοίκειου. Τα κορίτσια που δεν εμπίπτουν στο αναμενόμενο στερεότυπο μπορεί να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη αντιπάθεια (ενδεχομένως ασυνείδητη) από τον δάσκαλο ή τη δασκάλα, ακριβώς γιατί δεν ταιριάζουν με αυτό που θα περίμενε.
4. Μπαίνοντας, όμως, στο γυμνάσιο τα κορίτσια προηγούνται στις σωματικές εκδηλώσεις της εφηβείας και στην αντίστοιχη αναζήτηση ταυτότητας μέσα από το ντύσιμο και άλλες συμπεριφορές. Εκεί, η αυστηρότητα του σχολείου μπορεί να πάρει τη μορφή ηθικού πανικού απέναντι στην εφηβική σεξουαλικότητα, η οποία μπορεί να χαρακτηρίζεται ως πρόκληση ή έλλειψη ηθικής. Η διαμόρφωση ενός χώρου ασφάλειας και ελευθερίας έκφρασης και για τα δύο φύλα μέσα στο σχολείο είναι σημαντική. Από τη άλλη πλευρά, οι εκπαιδευτικοί

έχουν μια συνεχή και σταθερή σχέση με τους/ μαθητές/τριες. Αν η εμφάνιση ενός εφήβου ή μιας έφηβης σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία συμπεριφοράς μπορεί να αποτελεί ένδειξη ιδιαίτερου άγχους, προβλημάτων στην κοινωνικοποίηση, κινδύνου κλπ., το σχολείο οφείλει, όσο μπορεί να προσεγγίσει τη μαθήτριά ή τον μαθητή με διακριτικότητα και αναζητήσει τρόπους να καταλάβει την θέση του και την ενδεχόμενη συναισθηματική ανάγκη του/της.

Η έμφυλη διάσταση των φαινομένων βίας ή εκφοβισμού στο σχολείο

Τα φαινόμενα βίας στο σχολείο έχουν πολλαπλές αιτίες και βασίζονται σε διάφορους διαχωρισμούς -κοινωνικούς, ταξικούς, εθνικούς κλπ. Μία από τις αιτίες αυτών είναι η διοχέτευση της έμφυτης επιθετικότητας των ανθρώπων και άλλη μια είναι η ίδια η δομή του σχολείου: η τήρηση της “τάξης” στο σχολικό σύστημα βασίζεται στην καταστολή και τον περιορισμό, ενώ το ακαδημαϊκό πρόγραμμα και η οργάνωση της σχολικής ζωής τείνει να βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στον ορθολογισμό και στη συγκέντρωση πληροφορίας και προσόντων, να καλλιεργεί τον ανταγωνισμό και να υστερεί στην εκπαίδευση των παιδιών σε θέματα σχέσεων, συναισθημάτων, αυτογνωσίας κλπ.

Η βία και ο εκφοβισμός στο σχολείο αποτελούν την πιο ορατή διαδικασία διαμόρφωσης ομάδων κοινής ταυτότητας και ρύθμισης των σχέσεων εξουσίας. Αποτελούν, δηλαδή, την κορυφή του παγόβουνου, όπου το παγόβουνο είναι οι αντιλήψεις των μαθητών -αλλά και των εκπαιδευτικών- για την θέση και το στάτους του καθενός και της καθημιάς ανάλογα με τους κοινωνικούς προσδιορισμούς που συγκεντρώνει. Επίσης αποτελούν την ορατή ένδειξη των αντιλήψεων των μελών της σχολικής κοινότητας για την ίδια τη βία.

Το φύλο, οι έμφυλες ταυτότητες και ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι βασικά πεδία στερεοτυπικών, έντονα φορτισμένων αντιλήψεων που συχνά οδηγούν σε περιστατικά βίας. Παρατηρείται μάλιστα ότι είναι και το πεδίο στο οποίο οι εκπαιδευτικοί φαίνονται λιγότερο εξοπλισμένοι να εντοπίσουν, να ονοματίσουν και να αντιμετωπίσουν τις εκφράσεις βίας ή παρενόχλησης, θεωρώντας τις ως φυσιολογικό κομμάτι της εφηβικής, κυρίως, ανάπτυξης και κοινωνικοποίησης ή υποτιμώντας το κόστος που έχουν οι συμπεριφορές αυτές για τα θύματα.

Μια βασική “λειτουργία” του εκφοβισμού είναι η οριοθέτηση και περιφρούρηση των έμφυλων ταυτοτήτων όπως αυτές προτείνονται ή/και επιβάλλονται στους νέους από την κυρίαρχη κουλτούρα. Ομάδες αγοριών διαμορφώνουν ένα πρότυπο ηγεμονικού ανδρισμού με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: αθυροστομία, πολύ έντονη ενασχόληση με το σεξ, υποτίμηση των κοριτσιών, ενασχόληση με τα αθλήματα, αναίδεια προς τους δασκάλους και το σχολείο, αδιαφορία για τα μαθήματα. Με το πρότυπο αυτό οφείλουν να αναμετρηθούν όλα τα αγόρια της κοινότητας. Οι πιο ήσυχoi, φαινομενικά παθητικοί, καλοί και επιμελείς μαθητές, ενδιαφερόμενοι ίσως περισσότερο για τις τέχνες και όχι, για παράδειγμα, για τα σπορ, θεωρείται ότι παρουσιάζουν “θηλυκά” χαρακτηριστικά και μπορεί να χαρακτηρίζονται “αδερφές” ασχέτως του πραγματικού τους σεξουαλικού προσανατολισμού.

Οι επιθέσεις εναντίον τους μπορεί να παίρνουν ποικίλες μορφές, από επίμονα και επαναλαμβανόμενα “πειράγματα” μέχρι την άσκηση σωματικής βίας ή την απειλή για αυτό. Κι ενώ η σωματική βία, αν γίνει αντιληπτή, είναι πιθανό να διακοπεί από τους/τις εκπαιδευτικούς και να

οδηγήσει σε κάποια ποινή για τον θύτη, τα πειράγματα συχνά υποτιμώνται από το προσωπικό του σχολείου ως αστεία. Η στωική στάση των θυμάτων πολλές φορές ερμηνεύεται ως συναίνεση και “άνεση”. Κυρίως, οι εκπαιδευτικοί δυσκολεύονται να σταματήσουν την παρενόχληση γιατί δεν έχουν τα εργαλεία να καθοδηγήσουν την τάξη σε μια βαθύτερη επεξεργασία των θεμάτων φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού.

Καθώς αναφέραμε παραπάνω, η ανατροφή των περισσότερων αγοριών αποκλείει τα αισθήματα ευαλωτότητας και απαιτεί από αυτά να είναι πάντοτε δυνατά. Έτσι ο φόβος, η ανημπόρια, η λύπη, τα αισθήματα ανεπάρκειας ή απόρριψης τείνουν να μετατρέπονται σε θυμό ή έπαρση. Ο εκφοβισμός, κατά την A. Miller, είναι πολλές φορές η προβολή, σε ένα εξωτερικό αντικείμενο, των συναισθημάτων αυτών που δεν είναι ανεκτά στο εσωτερικό του ψυχισμού.⁵ Το γεγονός ότι στην οικογένεια και στο σχολείο αναθρέφουμε αγόρια με τόσο στενές δυνατότητες εμπειρίας της ματαίωσης και άλλων δυσάρεστων συναισθημάτων αποτελεί μια ωρολογιακή βόμβα που αρχίζει να εκρήγνυται με τη σχολική βία και συνεχίζει με την ενδοοικογενειακή και με άλλες μορφές κοινωνικής βίας με άνδρες θύτες.

Η έμφυλη διάσταση του bullying από αγόρια προς κορίτσια

Κρατώντας κατά νου την προηγούμενη παρατήρηση για την, κοινωνικά κατασκευασμένη, δυσκολία πολλών αγοριών να αντέξουν και να επεξεργαστούν πιθανά αισθήματα ανεπάρκειας, καταλαβαίνουμε ότι ιδιαίτερα η εφηβεία αποτελεί μια περίοδο έντονου σεξουαλικού άγχους για τα αγόρια. Εκτός από την ανάγκη διαμόρφωσης κριτηρίων ένταξης στην ομάδα των “σωστών ανδρών” τώρα πρέπει να γίνουν αποδεκτά και από τα κορίτσια ως επαρκείς σεξουαλικοί σύντροφοι.

Μπροστά στο ομολογουμένως τρομακτικό, σε αυτές τις ηλικίες, συναίσθημα του να θέλεις κάποια και εκείνη να μη σε θέλει ή, ακόμα χειρότερα να σε χλευάσει, τα πιο ανασφαλή αγόρια καταφεύγουν στην ακραία υποτίμηση των κοριτσιών. Αν είναι πολύ όμορφες ή/και πολύ καλές μαθήτριες, τότε είναι σομπ, αν έχουν σχέσεις με άλλα αγόρια ή ντύνονται με τρόπο που τα αγόρια βρίσκουν διεγερτικό, τότε είναι “τσούλες”, αν αδιαφορούν συνολικά για το φλερτ, τουλάχιστον στον χώρο του σχολείου, τότε μάλλον είναι λεσβίες. Αν είναι πράγματι λεσβίες, τότε δεν είναι πραγματικές γυναίκες. Αν δεν είναι “όμορφες” σύμφωνα με τα κυρίαρχα πρότυπα, τότε είναι κακιασμένες, ζηλόφθονες ή κάτι παρεμφερές.

Η βία των αγοριών προς τα κορίτσια είναι συχνά λεκτική, άμεση ή έμμεση (φήμες, προσβλητικά αστεία μεταξύ τους με δυνατή φωνή) και σπανιότερα σωματική, η οποία εμφανίζεται κυρίως αν υπάρξει κάποιας μορφής σεξουαλική επίθεση. Επίσης μπορεί να προκύψει σύμμαχια των αγοριών με τα “κουλ” κορίτσια. Εκείνα, δηλαδή, που για διάφορους λόγους είναι αποδεκτά στις παρέες των “μάτσο” αγοριών. Μέσα από τις συμμαχίες αυτές τα “κουλ” κορίτσια καταλήγουν συχνά να είναι εκείνα που στοχοποιούν ή μεταφέρουν τους ταπεινωτικούς χαρακτηρισμούς σε λιγότερο αποδεκτές από τα αγόρια συμμαθήτριάς τους.

5 Miller, A. (1990). *For our Own Good: hidden cruelty in child rearing and the roots of violence* (New York, The Noonday Press).

Η βία και περιθωριοποίηση μεταξύ κοριτσιών

Τα τελευταία χρόνια έχει μελετηθεί ο τρόπος οργάνωσης της κοινωνικοποίησης μεταξύ των κοριτσιών και της ρύθμισης των σχέσεων εξουσίας μεταξύ τους στην σχολική ζωή. Συνοπτικά, φαίνεται ότι τα κορίτσια από πολύ μικρή ηλικία χρησιμοποιούν τη σχέση ή τη στέρψη της σχέσης (σε έχω φίλη/δεν σε έχω φίλη) ως βασικό μέσο χειραγώγησης.

Στην εφηβεία, κατά την οποία διαμορφώνονται μεγαλύτερες παρέες κοριτσιών, ένα ή περισσότερα ισχυρά μέλη της παρέας μπορεί να ορίζουν ποια είναι αποδεκτή και για πόσο, καθώς και ποιοι είναι οι κανόνες συμπεριφοράς και οι κοινές αντιλήψεις (για τα μαθήματα, τα αγόρια, το ντύσιμο, το σεξ) που συγκροτούν την ταυτότητα της ομάδας και απαιτούνται για να παραμείνει ένα μέλος στην παρέα. Τα στοιχεία που συνήθως περιγράφουν την “αποδεκτή θηλυκότητα” έχουν να κάνουν ταυτόχρονα με τον τρόπο που ενσωματώνει ένα κορίτσι τα νέα στοιχεία της θηλυκότητας (σωματότυπος, ντύσιμο) αλλά και με την επιτήρηση της σεξουαλικής υπόληψης. Με λίγα λόγια, και εδώ διαμορφώνεται ένα ασφυκτικό πλαίσιο που ορίζει ότι κάθε κορίτσι πρέπει να είναι θηλυκό αλλά όχι ήσυχο, δυναμικό αλλά όχι “αγοροκόριτσο”, σεξουαλικό αλλά όχι “τσούλα”, άνετο αλλά όχι πραγματικά αυτάρκες (άρα σνομπ), προκειμένου να ανήκει στις κυρίαρχες ομάδες κοριτσιών.

Τα πλαίσια αυτά, όπως και τα παραπάνω, των αγοριών, μπορεί να είναι αρκετά χαλαρά σε σχολεία όπου ο πληθυσμός είναι λιγότερο πιεσμένος κοινωνικά και οικονομικά, όπου το προσωπικό του σχολείου έχει καταφέρει να διαμορφώσει μια σχετικά ευχάριστη και συμμετοχική εκπαιδευτική διαδικασία ή σε σχολεία όπου λειτουργούν καλλιτεχνικές ομάδες και άλλοι όμιλοι όπου διαφορετικά παιδιά έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν τις διαφορετικές τους κλίσεις. Αντίθετα, γίνονται πιο πιεστικά και οι εκφράσεις τους πιο βίαιες όσο πιο αυταρχικό είναι το σχολείο, όσο πιο στενές είναι οι μετασχολικές προοπτικές των εφήβων και όσο πιο συντηρητικός είναι ο κυρίαρχος λόγος του σχολείου και της τοπικής κοινότητας.

Μια ακόμα έμφυλη παράμετρος της σχολικής βίας είναι οι αντιλήψεις των μαθητών σε σχέση με τη βία γενικότερα. Παρότι στις έρευνες που έχουν διεξαχθεί η πλειοψηφία των μαθητών διατυπώνει αρνητικές στάσεις για τη βία γενικότερα, είναι σημαντικές οι διαφορές των αντιλήψεων ανά φύλο. Τα αγόρια είναι πολύ πιο πιθανό να εκφράσουν θετική στάση για τη βία ή έστω να απαντήσουν ότι η βία “έχει πλάκα” ακόμα κι αν οι ίδιοι δεν την ασκούν ή δεν μετέχουν πλήρως στην κυρίαρχη ομάδα των αγοριών (δυναμικά, μάτσο, αθλητικά κλπ.).

Στον τομέα της πρόληψης, ειδικά των λεκτικών ή άλλων επιθέσεων επί θεμάτων φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, είναι σημαντικό να διαμορφώνεται στο σχολείο και στην τάξη ένα κλίμα όπου το φύλο δεν αποτελεί αξιολογικό κριτήριο για κανέναν και καμία. Στη βάση των αρχών που έχουν αναπτυχθεί και σε προηγούμενες ενότητες του οδηγού, το φύλο δεν είναι τιμή και δεν είναι ντροπή, ούτε υπάρχουν περισσότερο ή λιγότερο άντρες, περισσότερο ή λιγότερο γυναίκες που αξίζουν επιβράβευση στην κοινωνική ζωή.

Η δημοκρατική λειτουργία της τάξης, η ανάπτυξη σχέσεων αλληλεγγύης και η έμφαση στη σημασία των σχέσεων, στην ομαδικότητα και στην αποδοχή ότι όλοι και όλες έχουμε στιγμές δυναμισμού και στιγμές όπου είμαστε ευάλωτοι/ες, θα δώσει περισσότερες διεξόδους στις εντάσεις και σπανιότερα θα χρειαστεί επέμβαση για μια επιθετική συμπεριφορά.

Είναι σημαντικό ο/η εκπαιδευτικός να επισημαίνει την αστοχία των “πειραγμάτων” για θέ-

ΧΡΗΣΙΜΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί μεγάλη έμφαση στην πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού από τη σχολική κοινότητα. Κάποιες παρεμβάσεις αποτιμώνται θετικά ως αποτελεσματικές ενώ άλλες όχι. Στο διαδίκτυο υπάρχει πλούσιο υλικό και οδηγοί που μπορούν να αξιοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί για τις δικές τους αντίστοιχες παρεμβάσεις.

www.kethi.gr/sites/default/files/wp-content/uploads/2018/06/%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A3_2018.pdf

inart12.org/images/Documents/H_Synelefsi_ton_Paidion.pdf

ματα φύλου, να ανοίγει τη συζήτηση, να καθιστά σαφές ότι δεν είναι “κουλ” και κυρίως να δίνει λόγο στην σιωπηρή πλειοψηφία να εκφραστεί. Όταν προκύπτει κάποια επιθετική συμπεριφορά, ο δάσκαλος ή η δασκάλα, ο καθηγητής ή η καθηγήτρια πρέπει πρώτα να την διακόψουν και να δώσουν με σαφήνεια το μήνυμα ότι δεν είναι αποδεκτή, ακόμα κι αν δεν είναι έτοιμοι/ες να εξηγήσει ακριβώς το γιατί.

Ένα καλοπροαίρετο λάθος που γίνεται στην προσπάθεια αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού είναι η επισήμανση του διαφορετικού μαθητή, η ηρωοποίηση του και η έμφαση στο πόσο πληγώνεται το θύμα. Πολλές φορές οι παρεμβάσεις αυτές έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα και στοχοποιούν τους πιο ευάλωτους μαθητές και μαθήτριες. Το ζητούμενο είναι η βία και η περιθωριοποίηση του οποιουδήποτε να καταστεί άσχετη και παράταιρη, να μην προσδίδει δηλαδή δύναμη και κύρος στον δράστη. Για τον λόγο αυτό οι πιο αποτελεσματικές δράσεις πρόληψης φαίνεται να είναι εκείνες που συμπεριλαμβάνουν τους μαθητές στον σχεδιασμό τους. Το στοιχείο αυτό ισχύει για όλες τις εκφάνσεις της βίας, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που έχουν ήπια ή έντονη έμφυλη διάσταση.

ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Η αντίστασή μας στην αλλαγή

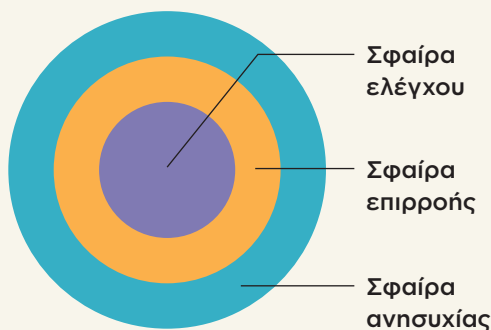
Ανεξάρτητα από το πάθος ή την πεποίθηση με τα οποία ενστερνιζόμαστε απόψεις υπέρ της έμφυλης ισότητας ή αντιλαμβανόμαστε την ανάγκη για βαθιές τομές στον τρόπο με τον οποία διαχειριζόμαστε τις έμφυλες ταυτότητες στο σχολείο, όταν έρχεται η στιγμή που καλούμαστε εμείς οι ίδιοι και οι ίδιες να συμβάλουμε στην μεταρρύθμιση, τα πράγματα δυσκολεύουν. Όχι επειδή δεν θέλουμε να το κάνουμε ή επειδή προτιμούμε τον “εύκολο” δρόμο, αλλά επειδή, τις περισσότερες φορές, δεν είμαστε επαρκώς εξοικειωμένοι/ες με τα βήματα, τα εμπόδια, τους κινδύνους και τα εργαλεία που περιλαμβάνει κάθε αλλαγή, με αποτέλεσμα να την αντιμετωπίζουμε ως το Μεγάλο Άγνωστο ή, ακόμα χειρότερα, ως το Μεγάλο Αθέηκτο.

Μπορεί να νιώθουμε πολύ λίγες ή λίγοι για να κάνουμε τη διαφορά. Μπορεί να αισθανόμαστε ότι η αντίσταση είναι ή θα είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτήν που έχουμε εμείς τη δυνατότητα να κάμψουμε. Μπορεί να πιστεύουμε στη λογική του “όλα ή τίποτα” και εξισώνουμε την απιθανότητα του να καταφέρουμε να τα κάνουμε όλα με την ασφάλεια του να μην δοκιμάσουμε τίποτα. Μπορεί να μην ξέρουμε από πού να ξεκινήσουμε ή να ξεκινάμε με μεγάλο ενθουσιασμό, χωρίς να έχουμε σχεδιάσει τα απαραίτητα βήματα που θα χρειαστεί να κάνουμε όταν αντιμετωπίσουμε την πρώτη (και τη δεύτερη και την εκατοστή) δυσκολία. Ή μπορεί να προτάσουμε άλλες αντιστάσεις, που σχετίζονται με τις προηγούμενες εμπειρίες, την κοσμοθεωρία μας, την τρέχουσα επικαιρότητα ή την ιδεολογία μας, αλλά που όλες έχουν το ίδιο αποτέλεσμα: να μας κρατούν μακριά από οποιαδήποτε ουσιαστική προσπάθεια αλλαγής του περιβάλλοντός μας.

Τα πράγματα, φυσικά, περιπλέκονται όταν μπαίνουν στην διαδικασία αυτή και οι αντιστάσεις του ίδιου του περιβάλλοντος: των οικογενειών από τις οποίες προέρχονται οι μαθήτριες και οι μαθητές μας, αλλά και της ίδιας της σχολικής κοινότητας ή του ευρύτερου εκπαιδευτικού συστήματος. Τόσο οι μεν όσο και η δε αποτελούν βασικά εμπλεκόμενα μέρη στη διαδικασία της αλλαγής, γι’ αυτό και η ενεργή συμμετοχή, η αδιαφορία ή ακόμα και η εχθρική τους στάση απέναντι σε μια απόπειρα αλλαγής μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά το αποτέλεσμα της δουλειά μας. Αναγνωρίζοντας, λοιπόν, την πολυπλοκότητα του έργου που αναλαμβάνει ο/η κάθε εκπαιδευτικός που αποφασίζει να εισαγάγει τα θέματα της έμφυλης ισότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία, αφιερώνουμε την τελευταία ενότητα αυτού του οδηγού στην υποστήριξη της αλλαγής, σε όλα τα επίπεδα που προαναφέραμε.

ΟΙ ΣΦΑΙΡΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ

Σε οποιαδήποτε διαδικασία αλλαγής, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε, να συνειδητοποιούμε και να εφαρμόζουμε τον διαχωρισμό ανάμεσα στα πεδία της πραγματικότητας που βρίσκονται στον **έλεγχό** μας (το περιεχόμενο των παραδόσεων, η συμπεριφορά μας απέναντι σε μαθήτριες και μαθητές, η γλώσσα που χρησιμοποιούμε στο σχολείο κλπ.), εκείνα τα οποία μπορούμε να **επηρεάσουμε** αλλά όχι να ελέγξουμε εξ ολοκλήρου (οριζόντια πολιτική του σχολείου σε θέματα έμφυλης βίας, πραγματοποίηση επιμορφώσεων για το διδακτικό προσωπικό κλπ.) και εκείνα στα οποία δεν μπορούμε καθόλου να παρέμβουμε (οριζόντιες, εκπαιδευτικές πολιτικές, περιεχόμενο σχολικών εγχειριδίων, διεθνείς εξελίξεις κλπ.), αλλά τα οποία τείνουν συνήθως απλώς να μας **ανησυχούν**.

Σε κάθε προσπάθεια που κάνουμε για αλλαγή, είναι συνετό να εστιάζουμε στα πεδία εκείνα που μπορούμε να ελέγξουμε ή να επηρεάσουμε και να μην αναλωνόμαστε σε μάταιες προσπάθειες ή σε φαταλιστική σκέψη για όλα εκείνα που μας δυσαρεστούν αλλά δεν μπορούμε με κανέναν τρόπο να μεταμορφώσουμε.

2 Υποστήριξη γονέων

Οι γονείς και, ευρύτερα, τα οικογενειακά συστήματα από τα οποία φεύγουν και έρχονται καθημερινά στο σχολείο οι μαθήτριες και οι μαθητές σας, μπορούν να αποτελέσουν τους πολυτιμότερους συμμάχους ή τους δυσκολότερους επικριτές της προσπάθειάς σας να εισαγάγετε τα θέματα της έμφυλης ισότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα παιδιά έρχονται στο σχολείο μεταφέροντας πεποιθήσεις, στερεότυπα και προκαταλήψεις που κυριαρχούν στο στενό τους περιβάλλον και αυτά αποτελούν ένα φορτίο από το οποίο δεν τους είναι εύκολο να απαλλαγούν. Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα σε αυτόν τον οδηγό, τα ιδιαίτερα βιώματα των γονέων αλλά και τα στερεότυπα μέσα στα οποία έχουν μεγαλώσει οι ίδιοι, τους κάνουν συχνά δύσπιστους ή ακόμα και εχθρικούς απέναντι στην οποιαδήποτε απόκλιση από τους καθιερωμένους έμφυλους ρόλους ή την ευρέως διαδεδομένη έμφυλη ηθική -όχι πάντα σε συνειδητό επίπεδο, αλλά συχνά σε εντελώς ασυνείδητο, ιδιαίτερα σε περιόδους ανασφάλειας και κρίσης. Πώς μπορείτε, λοιπόν, να συνεργαστείτε μαζί τους και ίσως ακόμα να τους βοηθήσετε να δουν τα ζητήματα της ισότητας και του φύλου από μια άλλη οπτική, μέσα από τις προκλήσεις και τα ερωτήματα που φέρνουν τα ίδια τα παιδιά τους στο τραπέζι;

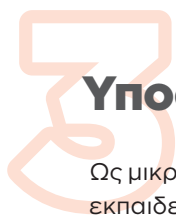
- 1. Ακούστε τους:** Μια απλή ερώτηση του τύπου “Τι σας κάνει να το λέτε αυτό;”, διατυπωμένη με γνήσιο ενδιαφέρον, όταν ένας γονιός εκφράζει μπροστά σας μια έντονη αντίδραση ή έναν φόβο σε κάποιο ζήτημα που αφορά τις έμφυλες ταυτότητες, μπορεί να οδηγήσει σε μια πολύ γόνιμη συζήτηση σε σχέση με τα βιώματα και τα στερεότυπα που κρύβονται πίσω από τη συγκεκριμένη συμπεριφορά. Δεν μπορούμε να βοηθήσουμε κανένα άτομο να αλλάξει οπτική αν δεν έχουμε κατανοήσει σε βάθος τους λόγους που το εμπόδιζαν ως τώρα να το κάνει.
- 2. Ενημερώστε τους:** Πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά από οποιαδήποτε εκπαιδευτική παρέμβαση που σχετίζεται με την έμφυλη ισότητα (και όχι μόνο), ενημερώστε τους γονείς των παιδιών για το περιεχόμενο και τους στόχους του συγκεκριμένου προγράμματος, τις προσδοκίες σας από την πραγματοποίησή του και την πορεία ή ακόμα και τα αποτελέσματά του. Μέσα από τη διαδικασία αυτή επιδιώξτε να επιτύχετε τόσο τη συναίνεσή τους στην υλοποίηση των παρεμβάσεων αυτών όσο και την ενεργή συμμετοχή τους στις ποικίλες δραστηριότητες που σκοπεύετε να υλοποιήσετε. Η ενημέρωση μπορεί να πάρει τη μορφή μιας γραπτής επιστολής ή μιας διά ζώσης ή διαδικτυακής συνάντησης μαζί τους.
- 3. Ενθαρρύνετε τους:** Στις κατ’ ιδίαν συζητήσεις σας με τους γονείς των παιδιών, προτείνετε τους παιχνίδια, βιβλία και δραστηριότητες που ξεφεύγουν από εκείνα που στερεοτυπικά αντιστοιχούν στο φύλο του παιδιού τους. Δεν χρειάζεται να εστιάσετε στο πόσο “ανατρεπτικές” είναι αυτές οι επιλογές, αλλά στο πόσο θα βοηθήσουν τα παιδιά να αναπτύξουν τις απαραίτητες δεξιότητες για το μέλλον. Αυτές μπορεί να είναι η ενίσχυση της κινητικότητας, της εφευρετικότητας και τη φαντασίας για τα κορίτσια ή η καλλιέργεια της τρυφερότητας, της ευαισθησίας, της έκφρασης συναισθημάτων και της μη βίαιης επικοινωνίας για τα αγόρια.

4. **Καθησυχάστε τους:** Μιλήστε τους για την αρχή της σταθερότητας του φύλου, καθησυχάστε τους σε σχέση με την ασφάλεια του παιδιού τους στον οποιονδήποτε πειραματισμό κάνει με την έκφραση της έμφυλης ταυτότητάς τους, μοιραστείτε δικές σας εμπειρίες που σας οδήγησαν να αλλάξετε οπτική και να ανατρέψετε παγιωμένες προκαταλήψεις σας.
5. **Αφυπνίστε τους:** Στρέψτε την προσοχή των γονιών στα ερεθίσματα που δέχονται τα παιδιά τους από τα ΜΜΕ και από άλλα προϊόντα πολιτισμού και προτρέψτε τους να σχολιάζουν και να συζητούν μαζί τους τυχόν είδους σεξιστικά ερεθίσματα που δέχονται. Βοηθήστε τους να επισημαίνουν παραδείγματα γλωσσικού σεξισμού σε συσκευασίες παιχνιδιών, σε βιβλία, σε ευχετήριες κάρτες, στα ΜΜΕ κλπ. έτσι ώστε να μπορέσουν σταδιακά να τα εντοπίζουν και οι ίδιοι. Δώστε τους την αφορμή να αναρωτηθούν για τις δικές τους αξίες, στάσεις και αντιλήψεις αναφορικά με το φύλο των παιδιών τους και τις αναμενόμενες από αυτά συμπεριφορές.
6. **Οριοθετήστε τους:** Σε τυχόν έντονες αντιδράσεις των γονέων σε εκπαιδευτικές παρεμβάσεις που έχετε υλοποιήσει ή σκοπεύετε να υλοποιήσετε στην τάξη, μπορείτε να αναφερθείτε στο θεσμικό ή ερευνητικό πλαίσιο που τις υποστηρίζει αλλά και να διαβεβαιώσετε τους γονείς ότι η τάξη παραμένει ένα ασφαλές και γόνιμο περιβάλλον ανταλλαγής απόψεων, μέσα στο οποίο κάθε παιδί έχει το δικαίωμα να υποστηρίξει την άποψή του ή να την αναθεωρήσει.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΡΙΣΗΣ

Μερικές ερωτήσεις που μπορείτε να μοιραστείτε με τους γονείς, προκειμένου να τους ενθαρρύνετε να αναστοχαστούν σε σχέση με τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις τους.

- Γιατί το λέτε αυτό; Τι σας κάνει να το πιστεύετε;
- Σας έχει συμβεί να περιμένετε από τα παιδιά σας να συμπεριφέρονται διαφορετικά ανάλογα με το φύλο τους;
- Πιάνετε τον εαυτό σας να έχει διαφορετικές προσδοκίες σε σχέση με τις δεξιότητες και τις προοπτικές του παιδιού σας ανάλογα με το φύλο του;
- Με τι κριτήρια επιλέγετε τα παιχνίδια ή τα βιβλία που αγοράζετε για τα παιδιά; Πώς αυτά σχετίζονται με το φύλο τους;
- Με ποια κριτήρια μοιράζετε και μοιράζετε τις δουλειές του σπιτιού μεταξύ των γονιών και των παιδιών και πώς σχετίζονται αυτά με το φύλο του κάθε μέλους της οικογένειας;

Υποστήριξη σχολικής κοινότητας

Ως μικρόκοσμοι της ευρύτερης κοινωνίας, έτσι και οι σχολικές κοινότητες, αποτελούμενες από εκπαιδευτικούς, διοικητικά στελέχη, εξωτερικούς συμβούλους κλπ., περιλαμβάνουν και συμμαχούς αλλά και επικριτές της οποιασδήποτε προσπάθειας για αλλαγή, ιδιαίτερα όταν αυτή ακουμπάει σε παγιωμένες πεποιθήσεις και βαθιά ριζωμένα στερεότυπα ατόμων και ομάδων. Παρακάτω θα βρείτε μερικά χρήσιμα εργαλεία για να μεγιστοποιήσετε την υποστήριξη των πρώτων και να μεταμορφώσετε τα εμπόδια των δεύτερων σε ευκαιρίες για ακόμα καλύτερα στοχευμένες και πιο αποτελεσματικές παρεμβάσεις.

1. **Ακούστε τους:** Όπως και οι γονείς, έτσι και οι συνάδελφοι ή οι προϊστάμενοι/ες σας φέρουν τις προκαταλήψεις τους για λόγους που μπορεί να μην είναι άμεσα προβλέψιμοι ή εμφανείς. Συζητήστε τα βιώματα, τους φόβους και τις πεποιθήσεις σας σε ένα μη επικριτικό πλαίσιο που αφήνει περιθώριο για γόνιμο διάλογο και ασφαλή αναθεώρηση.
2. **Δείτε τους γι' αυτό που πραγματικά είναι:** Αποφύγετε να βάζετε τα άτομα γύρω σας σε κουτάκια, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση και βάσει αυτών να βγάζετε συμπεράσματα για τον προοδευτισμό ή τον συντηρητισμό τους. Ως άνθρωποι είμαστε το προϊόν πολύπλοκων και όχι πάντα εμφανών συνιστωσών, γι' αυτό και αξίζει να προσεγγίζουμε κάθε φορά τον διπλανό ή την δίπλανή μας με την καλύτερη δυνατή πρόθεση σε σχέση με τη δυνατότητά του/της να υποστηρίξει τη δράση μας.
3. **Βοηθήστε τους:** Καθιερώστε το “κουτί βοήθειας”. Χρησιμοποιήστε ένα μεγάλο χάρτινο κουτί για να φτιάξετε, μαζί με τους/τις συναδέλφους σας, μια “κάλπη”. Συμφωνήστε ότι κάθε φορά που κάποιος ή κάποια από εσάς χρειάζεται βοήθεια σε κάτι, θα γράφει σε ένα χαρτί τι είδους βοήθεια χρειάζεται, θα το διπλώνει και θα το ρίχνει στο κουτί. Ανά τακτά χρονικά διαστήματα, όλοι μαζί θα επιλέγετε ένα από τα διπλωμένα χαρτιά και θα μοιράζεστε συμβουλές και εμπειρίες σας που μπορεί να φανούν χρήσιμες στο άτομο που ζήτησε τη βοήθεια. Με δραστηριότητες όπως αυτή θα καλλιεργήσετε ένα κλίμα αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης στην κοινότητα του σχολείου και θα έχετε πολύ περισσότερες πιθανότητες να συναντήσετε τη θερμή υποδοχή που χρειάζεστε σε μια νέα πρωτοβουλία σας σε σχέση με την έμφυλη ισότητα.
4. **Αξιοποιήστε τους:** Δεν θα είναι όλοι/ες οι συνάδελφοί σας ειδικοί/ές σε θέματα φύλου, ούτε θα βλέπουν απαραίτητα τα πράγματα μέσα από το πρίσμα που τα βλέπετε κι εσείς. Μπορείτε, όμως, να αξιοποιήσετε τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητες που όντως έχει ο καθένας και η καθεμιά προς τον ευρύτερο στόχο. Ο δάσκαλος ή η καθηγήτρια που έχει πάθος με την ιστορία, μπορεί να σας βοηθήσει να ανασύρετε ξεχασμένα γυναικεία πρότυπα από το παρελθόν, ο συνάδελφος που ασχολείται με το θέατρο να οργανώσει μαζί σας ένα θεατρικό παιχνίδι με θέμα τα στερεότυπα και όλοι/ες να συνεισφέρουν ιδέες σε σχέση με γυναίκες από τον κύκλο τους που ασχολούνται με ανδροκρατούμενα επαγγέλματα.

- 5. Παρακινήστε τους:** Μοιραστείτε με τα υπόλοιπα μέλη της σχολικής κοινότητας τις γνώσεις που αποκομίσατε από ένα σεμινάριο σχετικό με τις έμφυλες ταυτότητες. Προσφερθείτε να τους φέρετε ένα ενδιαφέρον απόσπασμα από ένα σχετικό βιβλίο και μοιραστείτε δραστηριότητες που μπορούν κι εκείνοι/ες να υλοποιήσουν στην τάξη τους. Ένα μικρό ερέθισμα μπορεί να κάνει μεγάλη διαφορά στην επιθυμία οποιουδήποτε από εμάς να αναζητήσει, να μάθει και να σκεφτεί περισσότερο.

Υποστήριξη εαυτού

Σε προηγούμενη ενότητα του οδηγού αναφερθήκαμε στην παρουσία και την επιρροή των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων που φέρουμε εμείς οι ίδιοι και οι ίδιες, όσο κι αν πιστεύουμε ότι το φύλο, η ηθική, η μόρφωση, το ενδιαφέρον ή οι προηγούμενες εμπειρίες μας οχυρώνουν απέναντι σε αυτά. Αναφερθήκαμε επίσης σε εργαλεία που μπορούν να μας βοηθήσουν να εντοπίσουμε τις προκαταλήψεις αυτές πριν επηρεάσουν τη συμπεριφορά μας απέναντι στα παιδιά ή σε άλλα άτομα του περιβάλλοντός μας, όπως και σε τρόπους να τις διαχειριστούμε.

Στο κλείσιμο αυτού του οδηγού, αξίζει να σημειώσουμε ότι η διδακτική πρακτική, όπως και κάθε διαδικασία που μας φέρνει σε επαφή με νεότερα άτομα (όπως, για παράδειγμα, η γονεϊκότητα) μας φέρνει πρώτα απ' όλα αντιμέτωπες και αντιμέτωπους με τις δικές μας αντιστάσεις, τους περιορισμούς και τα σημεία στα οποία χρειάζεται, θέλουμε και αξίζει να προσπαθήσουμε για μια θετική αλλαγή. Η διαπίστωση αυτή συνεπάγεται ότι όλη η διαδρομή που περιγράφεται μέσα σε αυτόν τον οδηγό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αν μέσα από αυτήν δεν μετακινηθούμε και δεν αλλάξουμε κι εμείς οι ίδιοι.

Η μετακίνηση αυτή δεν είναι πάντα εύκολη, φυσικά. Αρχικά γιατί, ως εκπαιδευτικοί, παρασυρόμαστε συχνά από την αίσθηση ότι εμείς κατέχουμε τη γνώση και το μόνο που χρειάζεται να κάνουμε είναι να υποστηρίξουμε άλλα άτομα να την πλησιάσουν. Επιπλέον γιατί, στη συγκεκριμένη ειδικά περίπτωση, η γνώση δεν αρκεί, εφόσον μιλάμε για βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις και συνήθειες που απαιτούν χρόνο και συστηματική συνειδητή προσπάθεια για να αναθεωρηθούν.

Γ' αυτό και, σε όλη τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού, ένα εργαλείο μπορεί να μας φανεί πιο χρήσιμο από όλα τα υπόλοιπα: η αυτοσυμπόνια. Μέσα από την αναγνώριση και την επιεική αντιμετώπιση των δικών μας περιορισμών, θα έχουμε την ευκαιρία και να "μαλακώσουμε", ώστε να μπορούμε πιο εύκολα να αλλάξουμε οπτική. Ταυτόχρονα, όμως, θα μπορέσουμε και να δούμε με περισσότερη κατανόηση και ενσυναίσθηση τους περιορισμούς των παιδιών, των οικογενειών και όλων των άλλων εμπλεκόμενων μερών που θα επηρεαστούν και θα επηρεάσουν τη δική μας προσπάθεια να φέρουμε περισσότερη ισότητα και συμπερίληψη στον χώρο, τον τόπο και τον τρόπο της εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΜΦΥΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Όλες οι έμφυλες δραστηριότητες που αναφέρονται σε αυτόν τον οδηγό υιοθετούν τις αρχές και μεθόδους

- α) της συνεργατικής μάθησης,
- β) της ενεργού συμμετοχής μαθητών και μαθητριών στην υλοποίηση και αξιολόγησή τους και
- γ) της ισότιμης αντιμετώπισης όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από το φύλο και άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Για την επιτυχημένη πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων αυτών, είναι απαραίτητο το κατάλληλο παιδαγωγικό κλίμα, που θα ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων, αγοριών και κοριτσιών, θα τους εμπνέει ασφάλεια και θα ευνοεί την απρόσκοπτη και ισότιμη επικοινωνία μεταξύ τους αλλά και με τον/την εκπαιδευτικό. Οι παρακάτω κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να συμβάλουν σημαντικά προς τον στόχο αυτόν:

1. Δίνουμε έμφαση στην ισότιμη συμμετοχή όλων των παιδιών σε όλα τα στάδια, από το σχεδιασμό ως τον απολογισμό της κάθε δράσης.
2. Παρατηρούμε και αποφεύγουμε την παγίωση δυναμικών εξουσίας στο πλαίσιο των ομάδων που δημιουργούνται και επιδιώκουμε την εναλλαγή των ρόλων μέσα στις ομάδες αυτές.
3. Σε περίπτωση που η συμμετοχή κάποιων παιδιών στο διάλογο παρεμποδίζεται, λόγω προηγούμενου εκφοβισμού, δικής τους απροθυμίας ή λόγω προκαταλήψεων και στερεοτύπων τα οποία έχουν να αντιμετωπίσουν, μπορούμε να ενθαρρύνουμε τη συνεισφορά τους με εναλλακτικούς τρόπους (γραπτή έκφραση, εικαστικές τέχνες κλπ.).

Ο σχεδιασμός μιας έμφυλης δραστηριότητας

Αφετηρία: Εντοπίζουμε το πρόβλημα που χρειάζεται να αντιμετωπίσουμε και διερευνούμε πιθανές διαδρομές και εργαλεία για την επίλυσή του.

Σχεδιασμός: Επιλέγουμε την κατάλληλη δραστηριότητα με βάση το χρόνο που έχουμε στη διάθεσή μας, τα ενδιαφέροντα και τις ηλικίες των παιδιών και άλλους περιορισμούς ή ευεργετικούς παράγοντες (π.χ. μια προγραμματισμένη εκδρομή στη φύση, την επίσκεψη μιας συγγραφέα).

Προετοιμασία: Προσδιορισμός του χρονικού πλαισίου (εντός ή εκτός σχολικού προγράμματος κλπ), εξασφάλιση προμηθειών, συνεργατών/ιδών και κατάλληλων συνθηκών.

Υλοποίηση: Κατά την υλοποίηση των δραστηριοτήτων αποφεύγουμε να παίρνουμε υπερβολικά ενεργό ρόλο και να υποκαθιστούμε την πρωτοβουλία των παιδιών με τη δική μας παρέμβαση, είτε από την ανάγκη να “ελέγξουμε” μια θετική έκβαση είτε για να εξασφαλίσουμε ένα “ωραίο”

τελικό προϊόν. Εξίσου σημαντικό είναι να παρατηρούμε τις αλληλεπιδράσεις των παιδιών και τη γλώσσα του σώματός τους, έτσι ώστε να μπορούμε να διαγνώσουμε τι μπορεί να κρύβεται πίσω από κάποια έκφραση επιθετικότητας ή την απροθυμία τους, π.χ., να συμμετάσχουν. Εξυπακούεται ότι τηρούμε απαρέγκλιτα τη δεοντολογία που αντιστοιχεί στην ηλικιακή ομάδα με την οποία εργαζόμαστε και προσπαθούμε να χρησιμοποιούμε κατά το δυνατόν συμπεριληπτική ως προς το φύλο γλώσσα.

Ανατροφοδότηση & αξιολόγηση: Σε κομβικά σημεία της δράσης αναζητούμε την ανατροφοδότηση των παιδιών και μαζί τους επιχειρούμε να αξιολογήσουμε την επιτυχία της. Προς την κατεύθυνση αυτή θα μας βοηθήσουν τόσο η εμπλοκή τους κατά τη διάρκεια της δράσης και οι εντυπώσεις/συζητήσεις τους μετά το τέλος της, όσο και τυχόν αλλαγές στη στάση ή τη συμπεριφορά τους κατά τις μέρες/εβδομάδες που θα ακολουθήσουν. Αξιοποιούμε τα συμπεράσματά μας στον σχεδιασμό μελλοντικών δραστηριοτήτων.

Ευελιξία: Διάθεση και ετοιμότητα για προσαρμογές στην περίπτωση απροόπτων ή νέων δεδομένων που προκύπτουν κατά την υλοποίηση της δραστηριότητας, με στόχο πάντα την όσο τον δυνατόν πιο αποτελεσματική επίλυση του προβλήματος που έχουμε εντοπίσει.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Για το νηπιαγωγείο και τις πρώτες τάξεις του δημοτικού

1. Παρατήρηση

Παρατηρούμε τα παιδιά κατά τη διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων, του διαλείμματος και του παιχνιδιού, Επιχειρούμε να απαντήσουμε σε ερωτήσεις όπως: Πώς διαμορφώνεται/αλλάζει το παιχνίδι ανάλογα με το φύλο των παιδιών; Ποιοι μαθητές και ποιες μαθήτριες παίζουν με ποιους και ποιες και σε ποιες γωνιές; Πόσο συχνά αλλάζουν αυτοί οι συσχετισμοί; Πώς ανταποκρίνονται τα παιδιά όταν τα ενθαρρύνετε να εμπλακούν και σε μη τυπικές για το φύλο τους δραστηριότητες;

2. Συμμετοχή

Εσείς συμμετέχετε σε παιχνίδια και άλλες δραστηριότητες που δεν είναι αντιπροσωπευτικές του φύλου σας; Αν είστε γυναίκα εκπαιδευτικός, συμμετάσχετε με τα παιδιά στις γωνιές ή σε συζητήσεις που έχουν να κάνουν με μαστορέματα ή μπάλα, και δείξτε ότι το απολαμβάνετε. Αν είστε άνδρας παιδαγωγός, δείξτε ενδιαφέρον για οτιδήποτε σχετίζεται με συμβολικό παιχνίδι, οικογένειες και κουζινικά. Το παράδειγμά σας θα δείξει στα παιδιά ότι μπορούν να βρουν ευχαρίστηση σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων με τα οποία ασχολούνται μέλη της ομάδας, ανεξάρτητα από το φύλο τους.

3. Συμφωνία

Καλέστε τα παιδιά να συνδιαμορφώσουν μαζί σας μια συμφωνία σε σχέση με τη δυνατότητα όλων να ασχολούνται με όλα τα παιχνίδια. Για παράδειγμα, «Αγόρια και κορίτσια μπορούν να παίζουν με όλα τα παιχνίδια και να διαβάζουν όλα τα βιβλία».

4. Παρέα

Όταν βλέπετε αγόρια και κορίτσια να παίζουν μαζί, φροντίστε να ενισχύετε τέτοιες συμπεριφορές σχολιάζοντας, για παράδειγμα, «Η Νεφέλη και ο Ιάσοντας μαστορεύουν μαζί». Με τον τρόπο αυτό κανονικοποιείτε τις “μεικτές” παρέες και αμβλύνετε στη σκέψη των παιδιών τις διαφορές τους.

5. Ντύσιμο

Εμπλουτίζετε τη γωνιά των μεταμφιέσεων/θεάτρου με ρούχα και αξεσουάρ και για ανδρικούς και γυναικείους ρόλους: καπέλα κάθε τύπου, μπερτες, ζώνες, τσάντες, παπούτσια, κοσμήματα, εργαλεία και κουζινικά, αθλητικός εξοπλισμός κλπ. Ενθαρρύνετε τα παιδιά να χρησιμοποιούν απ' όλα.

6. Χώρος

Αναδιοργανώστε τον χώρο της τάξης. Στην περίπτωση του νηπιαγωγείου, για παράδειγμα, μπορείτε να βάλετε τη γωνιά του κουκλόσπιτου δίπλα στη γωνιά του οικοδομικού υλικού. Με αυτό τον τρόπο παρέχετε περισσότερες ευκαιρίες για συντροφικό παιχνίδι μεταξύ των αγοριών και των κοριτσιών.

7. Ηγεσία

Στο χώρο της αυλής του σχολείου παίζουμε το παιχνίδι "Ακολουθούμε τον ή την αρχηγό". Ζητάμε από ένα παιδί να πάρει το ρόλο του ή της αρχηγού και από τα υπόλοιπα να ακολουθούν τις οδηγίες που δίνει. Ενθαρρύνουμε όλα τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια με τη σειρά, να πάρουν αυτό το ρόλο.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ Για το δημοτικό και το γυμνάσιο

1. Καταμερισμός

Φροντίστε ο καταμερισμός των εργασιών στην τάξη (καθάρισμα, κουβάλημα, αντιμετώπιση τεχνικών προβλημάτων) να γίνεται με ισότιμο και όχι έμφυλα προσδιορισμένο τρόπο.

2. Πρότυπα

Αναζητήστε και παρουσιάστε στα παιδιά ανθρώπους-πρότυπα που διακρίνονται για την πορεία τους σε παραδοσιακούς και μη παραδοσιακούς έμφυλος ρόλους. Μπορείτε να τα βρείτε σε προϊόντα πολιτισμού (βιβλία, ΜΜΕ, φωτογραφίες, τέχνη κλπ.) ή και σε ζωντανά άτομα που εργάζονται σε μη παραδοσιακά για το φύλο τους επαγγέλματα και τα οποία θα συναντήσετε εντός ή εκτός τάξης.

3. Στερεότυπα

Να είστε πάντα σε εγρήγορση στο θέμα των έμφυλων στερεοτύπων και να αξιοποιείτε κάθε ευκαιρία που σας δίνουν τα παιδιά ή το εκπαιδευτικό υλικό ή η επικαιρότητα για να συζητήσετε γι' αυτά. Όταν αντιλαμβάνεστε σχόλια όπως, για παράδειγμα, «Στα κορίτσια δεν αρέσει το ποδόσφαιρο», πρέπει να παρεμβαίνετε λέγοντας, για παράδειγμα, «Μπορεί να είναι αλήθεια ότι σε πολλά κορίτσια δεν αρέσει το ποδόσφαιρο, όμως υπάρχουν και κάποια που το βρίσκουν συναρπαστικό».

4. Σταθερότητα

Αναδείξτε τη σταθερότητα του φύλου, μέσα από δραστηριότητες που θα βοηθήσουν τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι δεν είναι τα ρούχα, τα μαλλιά ή οι προτιμήσεις σε παιχνίδια και βιβλία που διαφοροποιούν τα αγόρια από τα κορίτσια, αλλά οι ανατομικές/βιολογικές τους διαφορές.

5. Συμμετοχή

Ενθαρρύνετε την ισότιμη συμμετοχή αγοριών και κοριτσιών στην τάξη - τόσο σε ό,τι αφορά τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες όσο και τα διαφορετικά ήδη παιχνιδιού. Στο προαύλιο, ζητάμε από τα παιδιά να χωριστούν σε μικτές ομάδες και κάθε ομάδα παίζει ένα διαφορετικό παιχνίδι,

π.χ. κρυφό, μπάλα, σχοινάκι, κυνηγητό, μήλα, ποδόσφαιρο κ.λπ.. Σε δραστηριότητες όπου ενθαρρύνεται η συμμετοχή όλων, δεν περιμένουμε πάντα από τα παιδιά να σηκώσουν εθελοντικά το χέρι, αλλά φροντίζουμε να ζητάμε από διαφορετικά παιδιά κάθε φορά να συνεισφέρουν.

6. Διακόσμηση

Φροντίζουμε στους τοίχους της αίθουσας να μην υπάρχουν στερεοτυπικές λεκτικές και μη λεκτικές αναφορές, και φροντίζουμε να εκπροσωπούνται ισότιμα και τα δύο φύλα.

ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ Για όλες τις βαθμίδες

1. Πρωτοπόρες γυναίκες

ΣΤΟΧΟΣ: Η διεύρυνση των προτύπων στα οποία βασίζονται τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, για να διαμορφώσουν τα δικά τους όνειρα και φιλοδοξίας αλλά και για να αξιολογήσουν τα επιτεύγματα και την αξία των συνομήλικών τους, ανεξαρτήτως φύλου. Ο προβληματισμός γύρω από τις έμφυλες ανισότητες, μέσα από τις ευκαιρίες και τα πιθανά εμπόδια που συνάντησαν οι γυναίκες, σε διαφορετικές εποχές, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΟ (ενδεικτικοί τίτλοι):

30 γυναίκες που άλλαξαν τον κόσμο και πώς μπορείς να τον αλλάξεις κι εσύ
Στέλλα Κάσδαγλη, Εκδόσεις Πατάκη

Ιστορίες της Καληνύχτας για Επαναστάτριες
Καβάλο Φραντζέσκα & Φαβίλι Έλενα, Εκδόσεις Ψυχογιός

Ιστορίες της καληνύχτας για επαναστάτριες 2
Καβάλο Φραντζέσκα & Φαβίλι Έλενα, Εκδόσεις Ψυχογιός

Ιστορίες της καληνύχτας για επαναστάτριες -100 μετανάστριες που άλλαξαν τον κόσμο
Καβάλο Φραντζέσκα & Φαβίλι Έλενα, Εκδόσεις Ψυχογιός

20 σπουδαία κορίτσια που άλλαξαν τον κόσμο
Rosalba Troiano, Εκδόσεις Διόπτρα

Μικρά κορίτσια με ΜΕΓΑΛΕΣ ΙΔΕΕΣ
Sanchez Vegara Isabel Maria, Εκδόσεις Παπαδόπουλος

Έϊντα Τουϊστ, η επιστήμονας
Άντρια Μπέιτι, Εκδόσεις Ψυχογιός

Ρόζι Βιβιάρ, Η Μηχανικός
Άντρια Μπέιτι, Εκδόσεις Ψυχογιός

1. Πρωτοπόρες γυναίκες (συνέχεια)

Δικαίωμα στη μάθηση, Ιστορία της Μαλάλα Γουσαφζάι
Rebecca Langston - George, Εκδόσεις Λιβάνη

Γυναίκες στη μάχη, 150 χρόνια αγώνων για ελευθερία, ισότητα, γυναικεία αλληλεγγύη
Μάρτα Μπρέεν, Εκδόσεις Παπαδόπουλος

Υπέροχες γυναίκες που έσωσαν τον πλανήτη
Kate Pankhurst, Εκδόσεις Μεταίχμιο

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Διαβάζουμε στα παιδιά αποσπάσματα από βιβλία που αφηγούνται ιστορίες σημαντικών και πρωτοποριακών γυναικών. Κυκλοφορούν πλέον πληθώρα τέτοιων βιβλίων, γραμμένων ή μεταφρασμένων στα ελληνικά, με διαφορετική προσέγγιση ανάλογα με την ηλικία των παιδιών.

2. Το χιούμορ στην ισότητα

ΣΤΟΧΟΣ: Το χιούμορ αποτελεί συχνά ένα εργαλείο συγκάλυψης ή κανονικοποίησης στερεοτυπικών αντιλήψεων και σεξιστικών πεποιθήσεων σε σχέση με τα φύλα. Γ' αυτό και η επεξεργασία "ανεκδότων" υπό το πρίσμα της έμφυλης ισότητας μπορεί να δώσει στα παιδιά ένα πολύ σημαντικό εφόδιο για να αποκωδικοποιούν και να αντιμετωπίζουν κριτικά το σεξιστικό περιεχόμενο στην καθημερινότητά τους.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΟ: Φύλλο εργασίας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Χωρίζουμε τα παιδιά σε ομάδες και τους μοιράζουμε φωτοτυπίες με ανέκδοτα ή γελοιογραφίες που περιέχουν σεξιστικές αναφορές, φροντίζοντας να αντιστοιχούν στην ηλικία των παιδιών στα οποία απευθυνόμαστε (μερικά παραδείγματα παρακάτω). Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να βρει τις στερεότυπες απόψεις για τους ρόλους ή τα χαρακτηριστικά των φύλων, που κρύβονται στο κάθε ανέκδοτο ή σκίτσο. Στη συνέχεια συζητάμε στην τάξη τις παρατηρήσεις μας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Ποιες ευθύνες φαίνεται να έχουν αναλάβει άνδρες και γυναίκες στα ανέκδοτα αυτά;
- Σχετίζονται αυτές με το φύλο τους;
- Ποια είναι τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε άνδρες και γυναίκες λόγω του φύλου τους; Είναι αρνητικά ή θετικά;
- Πατί αυτές οι πεποιθήσεις μας φαίνονται φυσιολογικές μέσα στο πλαίσιο ενός αστείου, παρόλο που αναγνωρίζουμε ότι είναι ξεπερασμένες; Είναι ασφαλές αυτό;

Στη συνέχεια τα παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν ένα δικό τους ανέκδοτο ή γελοιογραφία με παρόμοιο θέμα/μήνυμα, χωρίς ωστόσο να αναπαραγάγουν αντίστοιχα στερεότυπα.

2. Το χιούμορ στην ισότητα (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ρώτησα την γυναίκα μου:

“Αγάπη μου, που θέλεις να πάμε για την επέτειο μας;”

“Κάπου όπου έχω καιρό να πάω”.

Έτσι της πρότεινα την κουζίνα!

Ένας κύριος μπαίνει σ’ ένα βιβλιοπωλείο και λέει:

“Θέλω να επιστρέψω το βιβλίο Πώς να πάρετε τον έλεγχο του γάμου σας στα χέρια σας.”

“Γατί;” τον ρωτάει ο βιβλιοπώλης. “Δεν μπορέσατε να το διαβάσετε;”

“Όχι, δεν με άφησε η γυναίκα μου!”

Μια μελαχρινή κοπέλα τηλεφωνεί στην ξανθιά αδερφή της:

“Έλα, ο μπαμπάς είναι σπίτι;”

“Καλά τρελή είσαι; Ο μπαμπάς είναι άνθρωπος!”

Η δασκάλα λέει στην Αννούλα:

“Η μαμά σου αγοράζει ένα καπέλο που στοιχίζει 40 ευρώ, ένα φόρεμα που κοστίζει 150 ευρώ και ένα ζευγάρι πέδιλα 90 ευρώ. Τι μας κάνουν όλα αυτά μαζί;”

Κι η Αννούλα απαντά: “Όλα αυτά μαζί μάς κάνουν τον μπαμπά έξαλλο!”

3. Διαφορετικές ηρωίδες

ΣΤΟΧΟΣ: Η γνωριμία με διαφορετικές ηρωικές μορφές μέσα από τις οποίες φωτίζεται η διαφορετικότητα των πρωτοπόρων ατόμων αλλά και οι ποικίλες δεξιότητες και δραστηριότητες που συνθέτουν την επιτυχία, ακόμα και σε μια φαινομενικά ανδροκρατούμενη προσπάθεια.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45' + προετοιμασία ή δημιουργία επιπλέον καλλιτεχνικής δράσης

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Με αφορμή μια εθνική εορτή, π.χ. την 28η Οκτωβρίου, την 25η Μαρτίου κ.λπ., ή μια τοπική εορτή, ζητάμε από τα παιδιά να αναζητήσουν πληροφορίες για τη συμβολή των γυναικών σε αυτούς τους αγώνες. Με ποιες δεξιότητες, ιδιότητες και ασχολίες παρατηρούμε ότι ταυτίζονται οι γυναίκες αυτές; Είναι ίδιες οι διαφορετικές από αυτές που συνδέουμε με τους άνδρες ήρωες; Με βάση τα ευρήματά τους μπορούμε να δημιουργήσουμε μια θεατρική παράσταση, να φτιάξουμε μια συλλογή από ιστορίες, να γράψουμε ένα τραγούδι ή ποίημα κλπ.

4. Στάσου πλάι μου

ΣΤΟΧΟΣ: Ο προβληματισμός γύρω από την άνιση κατανομή των ευθυνών φροντίδας και γύρω από τον ρόλο που θα ήθελαν να αναλάβουν τα ίδια τα παιδιά, στη μετέπειτα ζωή τους, όχι μόνο στη δημόσια αλλά και την ιδιωτική ζωή των ίδιων και των οικείων τους.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 2 διδακτικές ώρες σε διαφορετικές ημέρες

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Συζητάμε για τις δουλειές που σχετίζονται με τη φροντίδα: Προσκαλούμε τα παιδιά να μοιραστούν ποιος ή ποια ασχολείται με αυτές τις δουλειές στη δική τους οικογένεια και κατά πόσο πιστεύουν ότι είναι εύκολες ή δύσκολες, επιθυμητές ή όχι, σημαντικές ή όχι, ως δραστηριότητες. Στη συνέχεια προσκαλούμε μία μητέρα που ασχολείται με τα οικιακά και μία οικιακή βοηθό να έρθουν στο σχολείο και να μας μιλήσουν για τις δουλειές που κάνουν στο σπίτι. Συζητάμε τη διαφορά μεταξύ της οικονομικής αμοιβής της μιας και της άλλης και σκεφτόμαστε ποιες είναι οι αιτίες και οι συνέπειές της.

5. Γυναίκες στην πολιτική

ΣΤΟΧΟΣ: Ο προβληματισμός και η συζήτηση γύρω από τη σημασία και τα εμπόδια της ισότιμης συμμετοχής γυναικών και ανδρών στην πολιτική. Η γνωριμία με άτομα που επηρεάζουν την καθημερινότητα και το μέλλον των παιδιών, αλλά που δεν μοιάζουν απαραίτητα με τα άτομα που τα παιδιά έχουν συνηθίσει να βλέπουν στην επικαιρότητα.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45' ή μισή διδακτική μέρα

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Καλούμε στην τάξη κάποια γυναίκα που ασχολείται με την πολιτική, σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης να μας μιλήσει για το έργο της και την καθημερινότητά της. Ζητούμε από τα παιδιά να προετοιμάσουν και να της θέσουν ερωτήσεις. Ρωτάμε από τα παιδιά αν γνωρίζουν κάποια Ελληνίδα πρωθυπουργό ή αν γνωρίζουν κάποιο ανάλογο παράδειγμα από άλλη χώρα. Αναζητάμε πληροφορίες για τη συχνότητα παρουσίαση γυναικών πρωθυπουργών και τις χώρες στις οποίες εμφανίζονται συνήθως και συζητάμε για τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται αυτός ο ρόλος. Εναλλακτικά, επισκεπτόμαστε το Δημαρχείο της περιοχής μας ή κάποιον άλλο χώρο που σχετίζεται με την τοπική αυτοδιοίκηση, και ζητάμε από κάποια γυναίκα δημοτική σύμβουλο (ή από την δήμαρχο, αν υπάρχει!) να μας ξεναγήσει και να μας μιλήσει για το έργο που επιτελεί η δημοτική αρχή.

ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Για το νηπιαγωγείο και τις πρώτες τάξεις του δημοτικού

1. Κόκκινη κλωστή δεμένη

ΣΤΟΧΟΣ: Το παραμύθι λειτουργεί ως μέσο μάθησης και κοινωνικοποίησης ως προς τους έμφυλους ρόλους, γι' αυτό και μας δίνει εξαιρετικές αφορμές να ανασκευάσουμε μέσα σε αυτό τους στερεοτυπικούς ρόλους που αναλαμβάνουν συνήθως οι άνδρες και οι γυναίκες.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 30'

ΥΛΙΚΟ: Παραμύθι, χαρτιά και υλικά ζωγραφικής

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Διαβάζουμε κάποιο παραμύθι με τα παιδιά και δοκιμάζουμε, με τη δική τους συνεργασία, να “ξεαναγράψουμε” την ιστορία αντιστρέφοντας τους έμφυλους ρόλους ή/και αποδίδοντας στους ήρωες χαρακτηριστικά που παραδοσιακά κατείχαν οι γυναίκες (στοργή, φιλαρέσκεια, καλοσύνη, υποχωρητικότητα) και στις ηρωίδες χαρακτηριστικά που παραδοσιακά κατείχαν οι άνδρες (θάρος, τόλμη, αποφασιστικότητα, επινοητικότητα, εξυπνάδα). Στη συνέχεια μπορούμε να δραματοποιήσουμε ορισμένες από τις ιστορίες που έφτιαξαν τα παιδιά.

2. Δείξε μου το παιχνίδι σου

ΣΤΟΧΟΣ: Να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να δοκιμάσουν παιχνίδια με τα οποία, στερεοτυπικά, δεν θα ασχολούνταν συχνά. Να κανονικοποιήσουμε τη συνύπαρξη και τη συνεργασία παιδιών διαφορετικού φύλου, σε όλα είδη παιχνιδιών.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 30'

ΥΛΙΚΟ: Τουβλάκια, εξοπλισμός “κουζίνας”

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Οργανώνουμε στην τάξη δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά “συναντιούνται” σε στερεοτυπικά αγορίστικα ή κοριτσίστικα παιχνίδια.

Ξεκινάμε με ένα κορίτσι και ένα αγόρι στη γωνιά του οικοδομικού υλικού/των κατασκευών. Τα παιδιά κάθονται πλάτη με πλάτη, έχοντας μπροστά τους ίδιες ομάδες από τουβλάκια. Το κορίτσι χτίζει κάτι και το περιγράφει στο αγόρι, το οποίο προσπαθεί να το αντιγράψει με τα τουβλάκια που έχει στη διάθεσή του. Όταν τελειώσουν, συγκρίνουν τις δύο κατασκευές.

Στη συνέχεια καλούμε ένα αγόρι κι ένα κορίτσι στη γωνιά της μαγειρικής. Το ένα παιδί κάθεται απέναντι από το άλλο και το αγόρι «μαγειρεύει» το φαγητό δίνοντας οδηγίες και οδηγώντας το κορίτσι ώστε να αντιγράψει τη δική του συνταγή.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

- Πιστεύετε ότι μόνο αγόρια πρέπει να παίζουν με αυτοκίνητα;
- Πιστεύετε ότι μόνο τα κορίτσια πρέπει να παίζουν με κούκλες;

Καταλήγουμε σε συμπεράσματα που αποδομούν έμφυλα στερεότυπα.

3. Η αλυσίδα των φύλων

ΣΤΟΧΟΣ: Να οπτικοποιήσουμε και να κάνουμε χειροπιαστή τη σημασία της συνύπαρξης και της συνεργασίας των φύλων.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 30'

ΥΛΙΚΟ: Λωρίδες χαρτιού, ψαλίδι, κόλλα, μαρκαδόροι

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Σε μια λωρίδα από χαρτί γράφουμε το όνομα ενός παιδιού. Την τυλίγουμε ώστε να πάρει το σχήμα δαχτυλιδιού και την στερεώνουμε στις άκρες. Περνάμε από μέσα μια δεύτερη λωρίδα, με το όνομα παιδιού του αντίθετου φύλου και την στερεώνουμε στις άκρες. Συνεχίζουμε έτσι, με εναλλάξ λωρίδες αγοριών και κοριτσιών, για να δημιουργήσουμε μια χάρτινη αλυσίδα.

ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Για τις μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού

1. Σελίδες ισότητας

ΣΤΟΧΟΣ: Η εξάσκηση στον εντοπισμό κανονικοποιημένων έμφυλων στερεοτύπων, ακόμα και σε υλικό που θεωρείται “ασφαλές” από τα παιδιά.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45’

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Διερευνούμε ενότητες των σχολικών ή άλλων βιβλίων για να εντοπίσουμε σημεία που προωθούν την ισότητα ή, αντίθετα, την ανισότητα των φύλων. Τα σημεία αυτά μπορεί να βρίσκονται στη γλώσσα, στην πλοκή μιας ιστορίας και την επιλογή/χαρακτηριστικά των ηρώων, στις εικόνες κλπ. Θέτουμε ερωτήσεις προβληματισμού στα παιδιά, με στόχο την αναπλαισίωση ή αμφισβήτηση παραδοσιακών αντιλήψεων και στερεοτύπων σε ό,τι αφορά τα φύλα. Δίνουμε έμφαση στις κοινωνικές αλλαγές που συμβαίνουν με το πέρασμα του χρόνου, χωρίς να καταδικάζουμε ως “κακές” αντιλήψεις που μπορεί να φέρουν, ακόμα και σήμερα, μέλη του στενού περιβάλλοντος του παιδιού (οικογένεια, εκκλησία κλπ.).

2. Μόδα και άλλα

ΣΤΟΧΟΣ: Ο προβληματισμός και η συζήτηση γύρω από τη συμβολή της βιομηχανίας της μόδας και των ΜΜΕ στη διαμόρφωση και διαιώνιση έμφυλων στερεοτύπων.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Βλέπουμε το βίντεο

“Τα παιδιά και η μόδα”

youtu.be/LIShHeU2qU4

και συζητάμε για τον ρόλο της μόδας και του ντυσίματος στη δημιουργία και διαιώνιση των έμφυλων ρόλων.

3. Βιολογικό & κοινωνικό φύλο

ΣΤΟΧΟΣ: Η βαθύτερη κατανόηση και η ανοικτή συζήτηση γύρω από έννοιες όπως το βιολογικό φύλο, το κοινωνικό φύλο, οι έμφυλοι ρόλοι και τα στερεότυπα.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΑ: Φύλλο εργασίας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Εξηγούμε τις έννοιες του κοινωνικού και του βιολογικού φύλου και συζητάμε με τα παιδιά τις διαφορές τους. Στη συνέχεια διαβάζουμε στην τάξη τις παρακάτω δηλώσεις και ζητάμε από τους/τις μαθητές/τριες να σημειώσουν δίπλα σε κάθε φράση σε ποια πτυχή του φύλου θεωρούν ότι αναφέρεται.

3. Βιολογικό & κοινωνικό φύλο (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δεν πειράζει αν τα αγόρια να χτυπούν το ένα το άλλο, αρκεί να μη χτυπάνε τα κορίτσια.

Τα αγόρια είναι πιο τεμπέλικα από τα κορίτσια.

Οι γυναίκες εγκυμονούν και γεννούν παιδιά, ενώ οι άνδρες όχι.

Τα κορίτσια θα πρέπει να είναι ευγενικά και προσιτά, ενώ τα αγόρια θα πρέπει να είναι δυναμικά και σκληραγωγημένα.

Οι κούκλες είναι κοριτσίστικα παιχνίδια.

Οι γυναίκες μπορούν να θηλάσουν τα μωρά τους, ενώ οι άνδρες δεν μπορούν.

Τα κορίτσια είναι καλύτερα στα μαθήματα έκφρασης, ενώ τα αγόρια στη φυσική και τα μαθηματικά.

Οι γυναίκες δεν πρέπει να κερδίζουν περισσότερα χρήματα από τους άνδρες.

Οι άνδρες πρέπει να προστατεύουν τις γυναίκες και οι γυναίκες να φροντίζουν τους άντρες.

Η φωνή των αγοριών αλλάζει κατά την εφηβεία, ενώ των κοριτσιών όχι.

Τα αγόρια δεν κλαίνε.

Στα κορίτσια δεν αρέσει να κάνουν ριψοκίνδυνα πράγματα.

Οι άνδρες είναι μυώδεις και μεγαλόσωμοι, ενώ οι γυναίκες είναι λεπτοκαμωμένες και μικρόσωμες.

Τα κορίτσια βοηθούν τις μητέρες τους στο σπίτι, ενώ τα αγόρια τους μπαμπάδες τους στα μαστορέματα.

Τα κορίτσια είναι πιο επιμελή από τα αγόρια.

Οι άνδρες έχουν πιο έντονη τριχοφυΐα από τις γυναίκες.

3. Βιολογικό & κοινωνικό φύλο (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (συνέχεια)

Τα κορίτσια φλυαρούν και κουτσομπολεύουν πιο συχνά από τα αγόρια.

Οι άνδρες μπορούν να έχουν γένια και μουστάκια, ενώ οι γυναίκες όχι.

Τα αγόρια δεν ξέρουν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους.

Ένα κορίτσι δεν μπορεί να είναι αρχηγός σε ένα παιχνίδι.

Οι γυναίκες έχουν περίοδο, ενώ οι άνδρες όχι.

Συζητήστε βάσει των απαντήσεων τι σημαίνει βιολογικό και κοινωνικό φύλο, καθώς και θέματα έμφυλων ρόλων και στερεοτύπων.

3. Βιολογικό & κοινωνικό φύλο (συνέχεια)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ:

- Ποιοι είναι ο ρόλοι που συνήθως καλούνται να αναλάβουν τα κορίτσια εντός και εκτός σχολείου; Τα αγόρια;
- Υπάρχει κάποιο άτομο που αναθέτει αυτούς τους ρόλους ή καθένας και καθεμία από εμάς τους επιλέγει ελεύθερα;
- Πόσο συμφωνείτε και πόσο διαφωνείτε με αυτούς τους ρόλους;
- Οι δηλώσεις που αναφέρονται στο βιολογικό φύλο επηρεάζονται από στερεότυπα ή είναι αδιαμφισβήτητες;
- Πως πιστεύετε ότι επηρεάζουν αυτοι οι ρόλοι και οι προσδοκίες τις αποφάσεις και το μέλλον κοριτσιών και αγοριών;
- Γιατί συζητάμε για αυτά τα στερεότυπα; Σε τι μας ενοχλούν;
- Μπορείτε να σκεφτείτε πιθανούς τρόπους απάντησης σε ορισμένες από τις δηλώσεις που διαβάσατε;

4. Στερεότυπα που αντέχουν στον χρόνο

ΣΤΟΧΟΣ: Η συζήτηση για τα έμφυλα στερεότυπα και για προσωπικές εμπειρίες που έχουν επηρεαστεί από αυτά, καθώς και η προσπάθεια εντοπισμού των αιτιών από τις οποίες πηγάζουν οι απόψεις αυτές. Επίσης, η συζήτηση σχετικά με την επιστημονική αλήθεια αυτών των θέσεων.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΑ: Χαρτάκια post it με τις παρακάτω φράσεις

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Δίνουμε σε κάθε παιδί από ένα post it με μια από τις παρακάτω φράσεις. Τους ζητάμε να παρατηρήσουν τις φράση τους και να συμπληρώσουν πιθανές σκέψεις και αντιδράσεις στο περιεχόμενό της. Στη συνέχεια, προσκαλούμε τα παιδιά σε μια συζήτηση σχετικά με τις απαντήσεις τους: τι τους κέντρισε το ενδιαφέρον στη διαδικασία αυτή, ποια σημεία δυσκολεύτηκαν να απαντήσουν, για ποια από αυτά δεν μπορούσαν να απαντήσουν με σιγουριά. Σε όλη τη διάρκεια της δραστηριότητας αποφεύγουμε να κάνουμε διορθώσεις ή παρεμβάσεις και προτιμούμε να αφήσουμε όλες τις γνώμες να εκφραστούν.

Στερεοτυπικές φράσεις

- Το πιο ελκυστικό χαρακτηριστικό μιας γυναίκας είναι η ωραία της εμφάνιση
- Τα αγόρια λένε καλύτερα αστεία από τα κορίτσια
- Οι άντρες είναι καλύτεροι οδηγοί από τις γυναίκες
- Οι γυναίκες τα καταφέρνουν καλύτερα στη φροντίδα των παιδιών
- Οι γυναίκες είναι πιο συναισθηματικές από τους άνδρες
- Οι άνδρες είναι πιο αξιόπιστοι σε σχέση με τις γυναίκες
- Οι γυναίκες που δεν θέλουν να κάνουν παιδί έχουν κάποιο πρόβλημα
- Οι γυναίκες δεν έχουν τόση ψυχραιμία όσο οι άνδρες
- Μία κοπέλα που θέλει να αρέσει πρέπει να αφιερώνει χρόνο στην εμφάνισή της και να ντύνεται κομψά
- Τα κορίτσια από τη φύση τους είναι πιο ντροπαλά
- Στα αγόρια δεν αρέσουν τα κορίτσια που ασχολούνται σοβαρά με τον αθλητισμό
- Τα αγόρια είναι καλύτερα στα μαθηματικά και τη φυσική απ' ό,τι τα κορίτσια
- Οι γυναίκες είναι σπάταλες
- Τα αγόρια είναι ακατάστατα ενώ τα κορίτσια νοικοκυρεμένα και σοβαρά
- Ο σύζυγος πρέπει να είναι ψηλότερος από τη σύζυγό του
- Τα αγόρια δεν συμπαθούν τις κοπέλες που είναι πιο έξυπνες από αυτά
- Οι άντρες είναι πιο βίαιοι από τις γυναίκες
- Τα αγόρια δεν είναι σωστό να κλαίνε
- Τα κορίτσια τα καταφέρνουν καλύτερα στα μαθήματα απ' ό,τι τα αγόρια
- Τα αγόρια που δεν ενδιαφέρονται για το ποδόσφαιρο έχουν κάποιο πρόβλημα
- Οι άνδρες ξέρουν να διαχειρίζονται καλύτερα τα οικονομικά τους

4. Στερεότυπα που αντέχουν στον χρόνο (συνέχεια)

- Οι γυναίκες αγαπούν τα παιδιά πιο πολύ από τους άντρες
- Οι άντρες είναι καλύτεροι στην πολιτική από τις γυναίκες
- Τα κορίτσια προτιμούν τις κούκλες από τα αυτοκινητάκια

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Ποια/ος έχει ακούσει στο περιβάλλον του ή στα ΜΜΕ τη φράση που διαβάσαμε;
- Πιστεύετε ότι είναι αλήθεια; Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;
- Πώς πιστεύετε ότι διαμορφώνονται αυτές οι απόψεις;
- Αν είχατε παλιότερα κάποια από αυτές τις απόψεις, τι ήταν αυτό που σας άλλαξε γνώμη;
- Ποια άτομα εκφράζουν συχνότερα αυτές τις απόψεις;
- Μπορούμε να αλλάξουμε τις πεποιθήσεις αυτές;
Αν ναι, με ποιες θα τις αντικαθιστούσατε;
- Τι χρειάζεται να γίνει για να πετύχουμε αυτή την αλλαγή;

5. «Τι σημαίνει άνδρας και τι γυναίκα;»

ΣΤΟΧΟΣ: Η συζήτηση και ο προβληματισμός σχετικά με τις κυρίαρχες ταυτότητες φύλου, τους σκοπούς που εξυπηρετούν, την αξία της ατομικότητας και της διαφορετικότητας.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΑ: Φύλλο εργασίας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μοιράζουμε το φύλλο εργασίας στα παιδιά και τους ζητάμε να απαντήσουν την αντίστοιχη με το φύλο τους ερώτηση με όσο το δυνατόν περισσότερο αυθορμητισμό και χωρίς αυτολογοκρισία, μέσα σε 10'. Στη συνέχεια τα προσκαλούμε να διαβάσουν δυνατά όσο το δυνατόν περισσότερα από τα γραπτά τους.

Μόλις ολοκληρωθεί η δραστηριότητα, συζητάμε στην τάξη σχετικά με τις κυρίαρχες ταυτότητες φύλου, τα στερεότυπα, αλλά και την αξία της διαφορετικότητας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Μπορείτε να διακρίνετε στερεοτυπικές εκφράσεις στα γραπτά σας;
- Τις συναντάμε μόνο στα γραπτά του ενός φύλου για το άλλο ή και του ενός φύλου για το ίδιο το φύλο;
- Πατί υπάρχουν; Τι εξυπηρετούν και τι όχι;
- Αν όλα τα αγόρια μεταξύ τους και όλα τα κορίτσια μεταξύ τους έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά, τι μας κάνει μοναδικούς/ες;
- Το να είμαστε, αγόρια και κορίτσια, ίσοι, σημαίνει ότι καταργείται η διαφορετικότητά μας; Πού στηρίζεται αυτή;

5. «Τι σημαίνει άνδρας και τι γυναίκα;» (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τι σημαίνει να είσαι κορίτσι/γυναίκα;

Τι σημαίνει να είσαι αγόρι/άνδρας;

ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ Για το γυμνάσιο και το λύκειο

1. Οδηγίες χρήσης

ΣΤΟΧΟΣ: Ο προβληματισμός και η συζήτηση σε σχέση με την εξοικείωση γυναικών και ανδρών με την τεχνολογία και τους έμφυλους ρόλους που αναλαμβάνουν οι ενήλικες και τα παιδιά μέσα και έξω από το σπίτι.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 2 διδακτικές ώρες

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Συντάσσουμε ερωτηματολόγια με σκοπό να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο αγόρια και κορίτσια, άνδρες και γυναίκες βλέπουν και χρησιμοποιούν τις ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές που υπάρχουν στο σπίτι (π.χ. “πόσο συχνά χρησιμοποιείτε τις παρακάτω συσκευές, πόσο απολαμβάνετε να τις χρησιμοποιείτε, για ποιο λόγο τις χρησιμοποιείται συνήθως, για ποιο λόγο αποφεύγετε τις συσκευές που σας απωθούν” κλπ.). Μοιράζουμε τα ερωτηματολόγια σε μαθητές και μαθήτριες ή και σε άτομα του στενού μας περιβάλλοντος καταγράφουμε και ομαδοποιούμε τις απαντήσεις που θα προκύψουν και τις συζητάμε στην τάξη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Επηρεάζει το φύλο μας ποιες συσκευές χρησιμοποιούμε περισσότερο και πώς;
- Υπάρχουν συσκευές που απωθούν τα κορίτσια/γυναίκες ή τα αγόρια/άνδρες και γιατί;
- Σχετίζεται η προτίμηση των φύλων για συγκεκριμένες συσκευές με τον ευρύτερο ρόλο τους στην κοινωνία (στην ιδιωτική ή τη δημόσια σφαίρα;)
- Ποιες συσκευές προσελκύουν ή απωθούν καθέναν και καθεμία από εμάς;

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε στην τάξη τα αποτελέσματα της διερεύνησης και οργανώνουμε μια συζήτηση σχετικά με την τεχνολογία στη ζωή του κάθε φύλου. Ζητάμε από τα παιδιά να αναζητήσουν πληροφορίες στο διαδίκτυο για το πώς το φύλο επηρεάζει τις δεξιότητες των ατόμων και την ενασχόλησή τους με την τεχνολογία.

Πώς μπορούμε να αναλύσουμε τις απαντήσεις ενός ερωτηματολογίου;

1. Καταγράφουμε τη συχνότητα των απαντήσεων: (α) των αγοριών, (β) των κοριτσιών και (γ) του συνόλου των παιδιών.

1. Οδηγίες χρήσης (συνέχεια)

2. Υπολογίζουμε τι ποσοστό (%) του συνολικού δείγματος καλύπτει το κάθε φύλο.
3. Φτιάχνουμε πίνακες ή διαγράμματα για να μπορούμε να διαπιστώσουμε άμεσα τις ομοιότητες, τις αλλαγές και τις διαφορές.

2. Τι θα γίνω όταν μεγαλώσω;

ΣΤΟΧΟΣ: Ο προβληματισμός και η συζήτηση σε σχέση με την επίδραση του φύλου στις επαγγελματικές επιλογές των εφήβων και των νέων. Η διερεύνηση των έμφυλων στερεοτύπων στον χώρο των σπουδών και της εργασίας.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 2 διδακτικές ώρες

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Συντάσσουμε ερωτηματολόγια με σκοπό να διερευνήσουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή του επαγγέλματος από εφήβους και νέα άτομα. Μοιράζουμε τα ερωτηματολόγια σε μαθητές και μαθήτριες καταγράφουμε και ομαδοποιούμε τις απαντήσεις που θα προκύψουν και τις συζητάμε στην τάξη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Παρατηρούμε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στον τρόπο που επιλέγουν το επάγγελμά τους αγόρια και κορίτσια;
- Τα κριτήρια αυτά εξηγούν τη συγκέντρωση γυναικών ή ανδρών στα επαγγέλματα που βλέπουμε γύρω μας;
- Υπάρχουν κριτήρια που συνδέονται με τον ευρύτερο ρόλο τους στην κοινωνία (στην ιδιωτική ή τη δημόσια σφαίρα;)
- Ποια κριτήρια θα χρησιμοποιούσαμε εμείς για να επιλέξουμε το πεδίο των σπουδών ή της δουλειάς μας;

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε στην τάξη τα αποτελέσματα της διερεύνησης και οργανώνουμε μια συζήτηση σχετικά με τον επαγγελματικό προσανατολισμό και τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την επιλογή μας, τα ανδροκρατούμενα και γυναικοκρατούμενα επαγγέλματα, τους έμφυλους κοινωνικούς ρόλους κλπ.

3. Παγκόσμια Ημέρα για τις Γυναίκες

ΣΤΟΧΟΣ: Η ενίσχυση των γνώσεων των παιδιών και ο προβληματισμός τους γύρω από ιστορικές στιγμές και ζητήματα που ισχύουν διεθνώς σε σχέση με την ισότητα των φύλων.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αναθέτουμε στους μαθητές και τις μαθήτριες να βρουν πληροφορίες για την 8η Μαρτίου - Ημέρα της Γυναίκας (φωτογραφίες, ιστορικά στοιχεία κλπ.) και συζητάμε μαζί τους για τη σημασία και το μήνυμα της ημέρας αυτής.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Πατί χρειάστηκε οι γυναίκες να αγωνιστούν για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους;
- Ποια από τα δικαιώματα αυτά έχουν πλέον κατοχυρωθεί (δικαίωμα ψήφου, εκλέγειν - εκλέγεσθαι, εργασίας, ίσης αμοιβής, εκπαίδευσης κ.ά.);
- Χρειάζεται σήμερα να συζητάμε για θέματα ισότητας ή θεωρείτε πως το ζήτημα αυτό έχει επιλυθεί; Ποια ζητήματα παραμένουν;

4. Φώτα, κάμερα, πάμε!

ΣΤΟΧΟΣ: Η εξάσκηση των παιδιών στον εντοπισμό και την αποδόμηση των έμφυλων στερεοτύπων που δημιουργούνται και διαιωνίζονται μέσα από τα τηλεοπτικά και άλλα επικοινωνιακά προϊόντα.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 1 ή 2 διδακτικές ώρες

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Επιλέγουμε μια δημοφιλή τηλεοπτική εκπομπή, την αντιγράφουμε και την προβάλλουμε στην τάξη με τους μαθητές και τις μαθήτριες.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Πώς τα ΜΜΕ προβάλλουν αλλά και δημιουργούν πρότυπα;
- Ποια είναι η δομή και το περιεχόμενο και η θεματολογία της συγκεκριμένης εκπομπής;
- Τι χαρακτηριστικά έχει η γλώσσα που χρησιμοποιείται;
- Ποιες είναι οι γυναίκες που εμφανίζονται σε αυτήν; Τι είδους ρόλους αναλαμβάνουν;
- Ποια χαρακτηριστικά τους τονίζονται;
- Ποιοι είναι οι άνδρες που εμφανίζονται; Τι είδους ρόλους αναλαμβάνουν; Ποια χαρακτηριστικά τους τονίζονται;
- Η παρουσίαση των γυναικών και των ανδρών με αυτό τον τρόπο τους προσβάλλει ή απλώς παρουσιάζει την πραγματικότητα όπως είναι;
- Ποιο είναι το τηλεοπτικό κοινό αυτών των εκπομπών; Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί άνδρες και γυναίκες παρακολουθούν τέτοιες εκπομπές;

Στη συνέχεια καλούμε τα παιδιά να υποθέσουν ότι είναι οι σκηνοθέτες/τιδες μιας τέτοιας εκπομπής. Τι αλλαγές που θα έκαναν στη δομή, στα θέματα και στον τρόπο παρουσιάσής τους για να αμβλύνουν τα έμφυλα στερεότυπα που διαιωνίζει;

5. Γυναίκες στη δημόσια ζωή

ΣΤΟΧΟΣ: Η συζήτηση και ο προβληματισμός γύρω από την αντιμετώπιση που συναντούν οι γυναίκες όταν ασχολούνται ενεργά με τη δημόσια ζωή και ο εντοπισμός των έμφυλων στερεοτύπων που διαμορφώνουν τη συνθήκη αυτή.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αναζητούμε πληροφορίες για γυναίκες που ασχολούνται με την πολιτική, σε επίπεδο εθνικό ή τοπικής αυτοδιοίκησης, και μοιραζόμαστε στοιχεία του βιογραφικού τους. Προσκαλούμε τα παιδιά να συγκεντρώσουν υλικό για τις γυναίκες αυτές από τα ΜΜΕ και να συζητήσουμε στην τάξη πώς παρουσιάζονται σε σχέση με άνδρες συναδέλφους τους: πόσες αναφορές γίνονται στην οικογενειακή τους κατάσταση ή την εμφάνισή τους, με ποια θέματα περισσότερο συνδέονται κλπ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Συμφωνείτε ότι η πολιτική είναι ανδρική υπόθεση; Γιατί; Γιατί όχι;
- Ορισμένα άτομα υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες δυσκολεύονται να καταλάβουν τα πολιτικά ζητήματα. Πιστεύετε ότι ισχύει αυτό; Γιατί; Γιατί όχι;
- Θεωρείτε ότι οι άνδρες δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την πολιτική, ενημερώνονται και συμμετέχουν πιο ενεργά στις πολιτικές διαδικασίες (εκλογές, προεκλογικές συγκεντρώσεις, υποψηφιότητα, δημόσιες διαμαρτυρίες, πολιτικές συζητήσεις κλπ.); Γιατί; Γιατί όχι;
- Ορισμένα άτομα υποστηρίζουν ότι οι άνδρες πολιτικοί αντιμετωπίζουν την πολιτική ως επάγγελμα και ως μέσο καταξίωσης, ενώ οι γυναίκες την αντιμετωπίζουν πιο συναισθηματικά και με στόχο να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο. Συμφωνείτε; Αν ναι, γιατί μπορεί να συμβαίνει αυτό;
- Έχετε παρατηρήσει το φαινόμενο να αμφισβητείται η θηλυκότητα ή η ηθική των γυναικών που ασχολούνται με την πολιτική; Γιατί συμβαίνει αυτό; Ποια χαρακτηριστικά αναμένει το κοινό να δει σε έναν άνδρα και μια γυναίκα υποψήφια;
- Μια γυναίκα με οικογένεια μπορεί να ασχοληθεί με την πολιτική εξίσου αποτελεσματικά όσο και ένας άνδρας με αντίστοιχη οικογενειακή κατάσταση; Γιατί; Γιατί όχι;
- Η εξωτερική εμφάνιση και το ντύσιμο των πολιτικών πρέπει ή μπορεί να παίζει ρόλο στην απόφαση του κοινού για το αν θα τους/τις ψηφίσουν; Γιατί; Γιατί όχι;

6. Πυραμίδα της έμφυλης βίας

ΣΤΟΧΟΣ: Η αναλυτική συζήτηση στην τάξη για την έμφυλη βία με άξονες/βασικά σημεία: τον εντοπισμό των σταδίων αυτών στην καθημερινότητα όλων μας και ειδικότερα στα παιδιά και τους εφήβους/τις έφηβες (σπίτι, γειτονιά, παρέα, σχολείο, φροντιστήριο, γυμναστήριο, κοινωνία), τη διάκριση του περάσματος από το ένα στάδιο στο άλλο, την αναζήτηση της προσωπικής ευθύνης ως προς την εξέλιξη του φαινομένου, τη διερεύνηση ως προς τις δυνατότητες που έχουμε για πρόληψη ή και αποτροπή του, τις στρατηγικές αυτοπροστασίας και αποφυγής εμπλοκής σε τέτοια φαινόμενα.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΟ: Καρτέλα πυραμίδας έμφυλης βίας (στην επόμενη σελίδα)

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Αρχικά ο/η εκπαιδευτικός μοιράζεται την καρτέλα και αφιερώνει χρόνο σε μια σύντομη παρουσίαση/ εξήγηση του φαινομένου της έμφυλης βίας και της πυραμιδικής εμφάνισης. Με αφορμή την καρτέλα αυτή, προσκαλούμε τα παιδιά να μοιραστούν σχετικά συμβάντα και εμπειρίες από τη ζωή τους (είτε δικά τους είτε και άλλα που ενδεχομένως να έχουν υπάρξει μάρτυρες) και συζητάμε για πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Μπορείτε να σκεφτείτε παραδείγματα έμφυλης βίας (από οποιοδήποτε σημείο της πυραμίδας) σε διάφορα περιβάλλοντα (σχολείο, οικογένεια, παρέες);
- Σε περίπτωση που έχετε υπάρξει αποδέκτες/τριες ή μάρτυρες τέτοιων σχολίων, πως αισθανθήκατε;
- Πώς σχετίζεται αυτό το στάδιο με το επόμενο;
- Για κάθε ένα από τα παραδείγματα που αναφέρατε, μπορείτε να σκεφτείτε τρόπους αντιμετώπισης;

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΧΡΗΣΙΜΟ ΥΛΙΚΟ

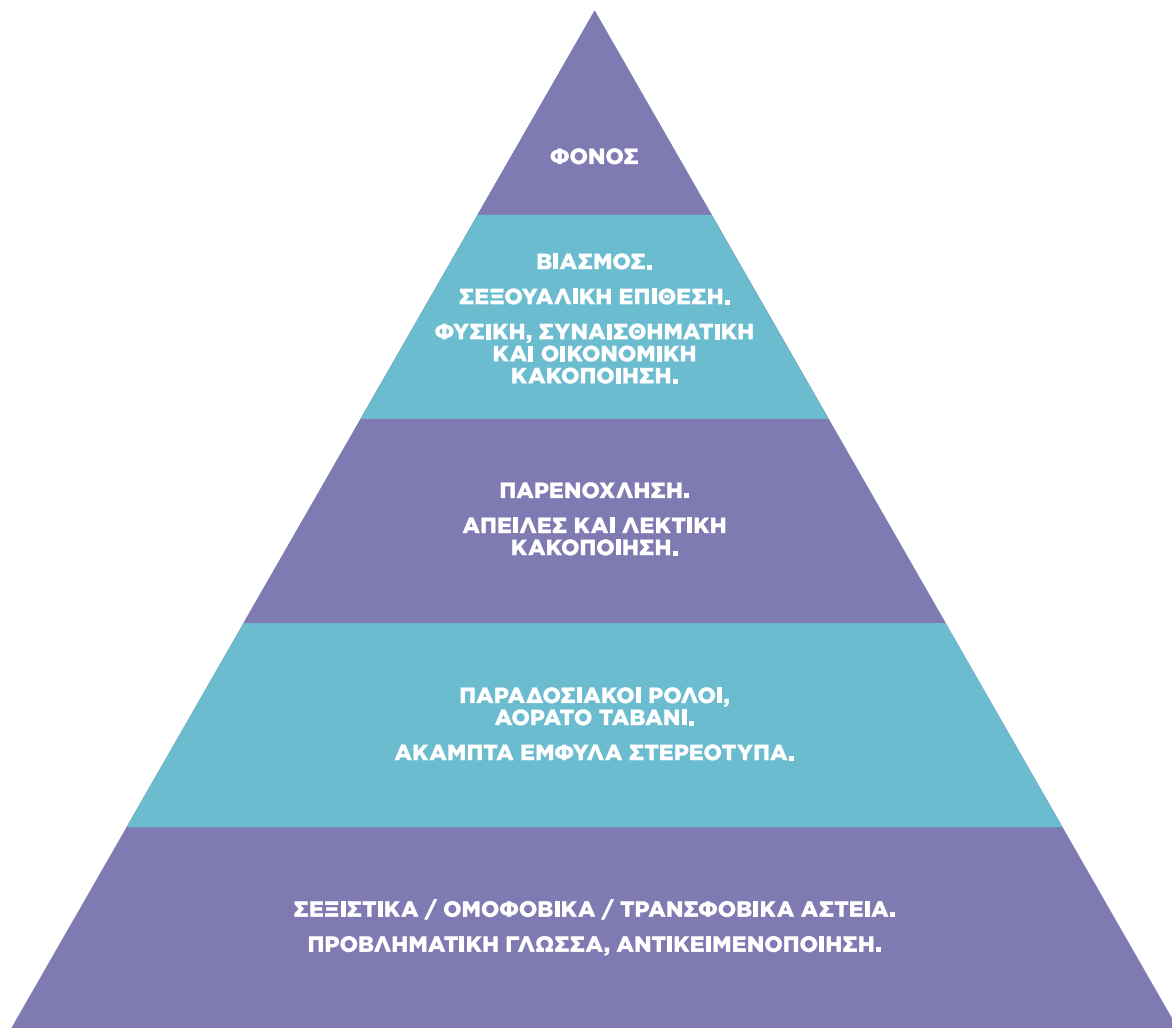
Το βίντεο [“Dear dad”](https://youtu.be/gOk_qxkVphY) (στα αγγλικά), που μπορεί να σταθεί αφορμή για μια συζήτηση σε σχέση με το ρόλο του καθενός/καθεμιάς από εμάς στην πρόληψη της έμφυλης βίας.

https://youtu.be/gOk_qxkVphY

6. Πυραμίδα της έμφυλης βίας (συνέχεια)

7. Αναμνήσεις, αναμνήσεις

ΣΤΟΧΟΣ: Να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά, μέσα από προσωπικές τους εμπειρίες, τις διαδικασίες που συνδιαμόρφωσαν την προσωπική τους ταυτότητα. Να ανακαλέσουν παράγοντες και άτομα που τους/τις έχουν επηρεάσει και να καταλάβουν ότι πολλές διαφορές δεν είναι αποκλειστικά «φυσικές» αλλά σε μεγάλο βαθμό επίκτητες.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΑ: Φύλλο εργασίας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μοιράζουμε στα παιδιά το φύλλο εργασίας, δίνοντας την οδηγία να συμπληρωθεί μέσα σε 10'. Στη συνέχεια, και για 15', διαβάζουμε όσο το δυνατόν περισσότερες απαντήσεις στην τάξη. Καταγράφουμε τις απαντήσεις στον πίνακα σε δύο στήλες, κατά φύλο. Αναζητούμε τις πιο συχνές απαντήσεις και τις συσχετίζουμε με το φύλο. Στο τέλος καταγράφουμε στον πίνακα χαρακτηριστικές εκφράσεις από τις απαντήσεις που σχετίζονται με την ανδρική ή τη γυναικεία ταυτότητα και τις συζητάμε.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Μετά από όσα διαβάσαμε, πού θα λέγατε ότι οφείλονται οι διαφορές αγοριών και κοριτσιών;
- Πατί πιστεύετε ότι επιμένουμε τόσο πολύ στις διαφορές ανάμεσα στα φύλα;

7. Αναμνήσεις, αναμνήσεις (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Καταγραφή αναμνήσεων

Προσπάθησε να θυμηθείς εκφράσεις που άκουγες, ως παιδί, από γονείς, συγγενείς ή δασκάλους και δασκάλες στο σχολείο, που σε παρότρυναν να φερθείς “σαν κορίτσι” ή “σαν αγόρι” αντίστοιχα.

Θεωρείς πως αυτές οι εκφράσεις ήταν καθοριστικές για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς σου σε κάθε περίπτωση, αλλά και γενικότερα του χαρακτήρα σου;

Με τι παιχνίδια έπαιζες, όταν ήσουν μικρός/ή;

Σε τι είδους αθλήματα συμμετείχαν τα αγόρια και τα κορίτσια του περιβάλλοντός σου;

Είχες κυρίως δασκάλους ή δασκάλες στο δημοτικό;

Ποια ήταν τα αγαπημένα σου ρούχα όταν ήσουν μικρός/ή.

Τι υποχρεώσεις είχες μέσα στο σπίτι; Αν έχεις αδέρφια, οι δικές σου υποχρεώσεις πώς διέφεραν από της αδερφής ή του αδερφού σου;

Ποιος/α φρόντιζε στο σπίτι σου για το νοικοκυριό και τα μικρότερα παιδιά;

Ποιος/α ήταν υπεύθυνος για τα οικονομικά της οικογένειας;

8. Συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής

ΣΤΟΧΟΣ: Να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με την έννοια της συμφιλίωσης οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ ανδρών και γυναικών, τις συνέπειες αυτών των διαφορών και πιθανούς τρόπους να αλλάξουν τα πράγματα.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 30'

ΥΛΙΚΑ: Φύλλο εργασίας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μοιράζουμε από ένα φύλλο εργασίας σε κάθε μαθητή/μαθήτρια και τους ζητάμε να το συμπληρώσουν μέσα σε 15'. Στη συνέχεια, εστιάζοντας σε 2 ή 3 ερωτήσεις, συζητάμε τι σημαίνει συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, πώς σχετίζεται με την πατρότητα, τη μητρότητα, αλλά και τις διαφορετικές προσδοκίες που έχουμε από τα δύο φύλα.

8. Συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Πόσο συμφωνείτε με τις παρακάτω φράσεις;

1=διαφωνώ απόλυτα, 2=μάλλον διαφωνώ, 3=ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4=μάλλον συμφωνώ, 5=συμφωνώ απόλυτα

- Οι γυναίκες πρέπει να φροντίζουν τα παιδιά, ειδικά όταν είναι μικρά
- Οι γυναίκες δουλεύουν μόνο αν χρειάζεται να συμπληρώσουν το οικογενειακό εισόδημα
- Οι άνδρες πρέπει να συντηρούν οικονομικά την οικογένεια
- Οι άνδρες ενδιαφέρονται για την καριέρα τους περισσότερο από ό,τι οι γυναίκες
- Οι άνδρες δεν μπορούν να φροντίσουν σωστά τα παιδιά τους
- Οι γυναίκες δεν ενδιαφέρονται και τόσο για την απόδοσή τους στη δουλειά, ειδικά από τη στιγμή που κάνουν παιδιά
- Οι άνδρες πρέπει να παίρνουν τις σημαντικές αποφάσεις μέσα στην οικογένεια, ειδικά αν έχουν να κάνουν με τα οικονομικά
- Οι εργαζόμενες μητέρες δεν γίνεται να είναι τόσο στοργικές όσο οι μητέρες που δεν δουλεύουν
- Οι σύντροφοι πρέπει στον ίδιο βαθμό να φροντίζουν τα παιδιά
- Οι άνδρες πρέπει να είναι εξίσου υπεύθυνοι για το σπίτι
- Οι σύντροφοι μοιράζονται τα έξοδα του σπιτιού και της οικογένειας
- Οι άνδρες είναι πιο κατάλληλοι για να αναλαμβάνουν ρίσκα
- Οι γυναίκες είναι πιο κατάλληλες για να παρέχουν φροντίδα
- Οι γυναίκες πρέπει να παίρνουν τις αποφάσεις για θέματα που αφορούν στο σπίτι και στα παιδιά

2. Ποιος θεωρείτε ότι είναι επιτυχημένος άνδρας;

1=διαφωνώ απόλυτα, 2=μάλλον διαφωνώ, 3=ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4=μάλλον συμφωνώ, 5=συμφωνώ απόλυτα

Αυτός που:

- έχει υλοποιήσει τους στόχους του
- είναι διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα
- είναι επιτυχημένος στη δουλειά του
- ασχολείται με την οικογένειά του
- έχει αποκτήσει φήμη/δόξα
- έχει αποκτήσει τη δυνατότητα να συντηρεί την οικογένειά του
- συνδυάζει ισορροπημένα την οικογενειακή και την επαγγελματική του ζωή

8. Συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (συνέχεια)

3. Ποια θεωρείτε ότι είναι επιτυχημένη γυναίκα;

1=διαφωνώ απόλυτα, 2=μάλλον διαφωνώ, 3=ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4=μάλλον συμφωνώ, 5=συμφωνώ απόλυτα

Αυτή που:

- έχει υλοποιήσει τους στόχους της
- είναι διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα
- είναι επιτυχημένη στη δουλειά του
- ασχολείται με την οικογένειά της
- έχει αποκτήσει φήμη/δόξα
- έχει αποκτήσει τη δυνατότητα να συντηρεί την οικογένειά της
- συνδυάζει ισορροπημένα την οικογενειακή και την επαγγελματική της ζωή

4. Πώς φαντάζεστε τον εαυτό σας στη δουλειά σε X χρόνια από σήμερα;

Αν εργάζεστε ήδη, περιγράψτε τώρα τον εαυτό σας στη δουλειά.

5. Αναφέρετε μερικές δραστηριότητες που θεωρείτε ότι συνδέονται με την πατρότητα.

6. Αναφέρετε μερικές δραστηριότητες που θεωρείτε ότι συνδέονται με τη μητρότητα.

9. Ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα

ΣΤΟΧΟΣ: Να αναστοχαστούν οι μαθητές/τριες σχετικά με το αν υπάρχουν ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα, πώς αντιδρούμε όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι/ες με ένα παράδειγμα που ξεφεύγει από το στερεότυπο και πώς όλα αυτά επηρεάζουν τη δική μας ζωή.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 45'

ΥΛΙΚΑ: Φύλλο εργασίας

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Μοιράζουμε στα παιδιά το φύλλο εργασίας και τους δίνουμε χρόνο 10' να το συμπληρώσουν. Προσκαλούμε τους μαθητές/τριες να μοιραστούν τις σκέψεις που έχουν καταγράψει και μετά, μέσα από ερωτήσεις και παραδείγματα, ενθαρρύνουμε τη συζήτηση στην τάξη. Ίσως χρειαστεί να αναφέρουμε συγκεκριμένες πιθανές αιτίες που ένας άνδρας ή μια γυναίκα αμφισβητείται, όταν ξεφεύγει από κάποιο έμφυλο στερεότυπο ή να δώσουμε άλλα ερεθίσματα για να ακολουθήσει ένας γόνιμος και ουσιαστικός διάλογος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Έχετε παρόμοια βιώματα/παραδείγματα να μοιραστείτε; Πώς αισθανθήκατε;
- Αμφισβητούμε τον ανδρισμό ενός άνδρα ή τη θηλυκότητα μιας γυναίκας, όταν τους βλέπουμε να εργάζονται σε μη «παραδοσιακά» ανδρικά ή γυναικεία επαγγέλματα;
- Καθορίζει το επάγγελμα την ταυτότητα ενός ατόμου και με ποιον τρόπο;
- Πώς πιστεύετε ότι έχει επηρεάσει το φύλο σας τις δικές σας φιλοδοξίες και αποφάσεις για το επαγγελματικό σας μέλλον;

9. Ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα (συνέχεια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Χρειάζεστε ηλεκτρολόγο για μια βλάβη που υπάρχει στο σπίτι. Τηλεφωνείτε στο κέντρο εξυπηρέτησης και την επόμενη μέρα σας χτυπάει το κουδούνι μια γυναίκα ηλεκτρολόγος. Γράψτε αυθόρμητα τις σκέψεις που σας περνούν από το μυαλό, μόλις την αντικρίζετε. Είναι πρώτη μέρα της σχολικής χρονιάς και το παιδί σας ξεκινά το νηπιαγωγείο. Ξαφνικά ανακαλύπτετε πως ο νηπιαγωγός που θα το αναλάβει είναι άνδρας. Γράψτε όσες σκέψεις πιστεύετε πως θα σας περνούσαν από το μυαλό και προσπαθήστε να απαντήσετε με ειλικρίνεια και χωρίς αυτολογοκρισία.

10. Παιχνίδι ρόλων: Τα στερεότυπα και οι συνέπειές τους

ΣΤΟΧΟΣ: Να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες με βιωματικό τρόπο την έννοια των στερεοτύπων και τις συνέπειές τους στην καθημερινότητα.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 30'

ΥΛΙΚΑ: Χαρτάκια post-it

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: Κάθε μαθητής/τρια τραβάει από ένα χαρτάκι στο οποίο περιγράφεται ένας διαφορετικός ρόλος (συνήθως με κάποιο έμφυλο χαρακτηριστικό). Παραδείγματα ρόλων μπορεί να είναι τα εξής: τρανς αγόρι, κορίτσι με αναπηρία, σωματώδες αγόρι, κορίτσι μετανάστρια κλπ. Ιδανικά, αρκετά παιδιά θα πάρουν χαρτάκι στο οποίο περιγράφεται ένας ρόλος διαφορετικός από τον δικό τους έμφυλο προσδιορισμό.

Στη συνέχεια τα παιδιά συγκεντρώνονται σε μία πλευρά της αίθουσας και ο/η εκπαιδευτικός διαβάζει δυνατά δηλώσεις από την παρακάτω λίστα (οι δηλώσεις είναι ενδεικτικές και μπορούν να εμπλουτιστούν ή και να εναλλάσσονται). Σε κάθε δήλωση, τα παιδιά για τα οποία ισχύει η δήλωση αυτή, ανάλογα με τον ρόλο που έχουν αναλάβει, κάνουν ένα βήμα μπροστά. Τα υπόλοιπα παραμένουν στην θέση τους. Καθώς οι δηλώσεις αναφέρονται σε διαφορετικού είδους προνόμια που απολαμβάνουν ορισμένες έμφυλες ομάδες ατόμων, τα παιδιά με ρόλους που θεωρούνται "κυρίαρχοι" θα έχουν απομακρυνθεί πολλά βήματα από την αφετηρία στο τέλος της δράσης. Αντίθετα, τα παιδιά με μη προνομιούχους ρόλους, θα έχουν παραμείνει κοντά στην αφετηρία. Ρίχνοντας μια ματιά γύρω τους, στο τέλος της δράσης, και μέσα από το μοίρασμα των ρόλων που είχε το κάθε παιδί, θα γίνει σαφές σε όλες και όλους πόσο μία τυχαία, στην ουσία, ταυτότητα μπορεί, λόγω των στερεοτύπων αλλά και των συστημικών εμποδίων που ισχύουν στην κοινωνία μας, να δημιουργήσει πραγματικές ανισότητες στη ζωή και την καθημερινότητα των ατόμων.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΗΛΩΣΕΙΣ

- Μπορώ να πάω στο σχολείο χωρίς να ανησυχώ για τον όροφο στον οποίο βρίσκεται η τάξη μου και για το πώς θα ανέβω εκεί.
- Νιώθω ασφαλής όταν περπατώ στο δρόμο και έχει σκοτάδι.
- Μπορώ να μοιραστώ άνετα με τους φίλους και τις φίλες μου το φύλο του ατόμου που μου αρέσει.
- Μπορώ να ασχοληθώ με το μπαλέτο χωρίς να δεχτώ κάποιου είδους κριτική.
- Μπορώ να ασχοληθώ με την πυγμαχία χωρίς να δεχτώ κάποιου είδους κριτική.

10. Παιχνίδι ρόλων: Τα στερεότυπα και οι συνέπειές τους (συνέχεια)

- Δεν νιώθω ότι χρειάζεται να αφιερώσω πάνω από 5' στο ντύσιμο και την εμφάνισή μου κάθε πρωί.
- Η θρησκεία μου και η γλώσσα μου είναι αντικείμενο σεβασμού στον τόπο που ζω.
- Οι θρησκευτικές γιορτές που ακολουθεί η οικογένειά μου είναι σημειωμένες στο ημερολόγιο του σχολείου.
- Αν με σταματήσει στο δρόμο η αστυνομία, δεν θα φοβηθώ.
- Μπορώ να σπουδάσω ό,τι θέλω και να ακολουθήσω το επάγγελμα που μου αρέσει.
- Μπορώ να κλάψω ελεύθερα αν πονέσω ή λυπηθώ μπροστά σε άλλο κόσμο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Τι είναι το προνόμιο και πώς αποκτιέται;
- Υπάρχει μία ομάδα που κατέχει όλα τα προνόμια και άλλες που δεν κατέχουν κανένα;
- Πώς νιώθω για το προνόμιό μου;
- Πώς σχετίζεται το προνόμιο με την ατομική μου προσπάθεια;
- Η θέση στην οποία βρίσκομαι στο τέλος της δράσης σχετίζεται με τις προσωπικές μου επιλογές; Αν όχι, με τι; Αν ναι, πώς;
- Πώς νιώθω για τα άτομα που έμειναν πίσω στη δραστηριότητά μας; Πώς νιώθω για τα άτομα που προχώρησαν μπροστά; Πώς θα μπορούσαμε να συνδεθούμε μεταξύ μας;

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΑ ΒΙΝΤΕΟ

[Compass youth](#)

www.coe.int/en/web/compass/list-of-activities

[Slap her](#)

youtu.be/b2OckQ_mbiQ

10. Παιχνίδι ρόλων: Τα στερεότυπα και οι συνέπειές τους (συνέχεια)

Drawing jobs

youtu.be/qv8VZVP5csA

Gender stereotypes and education

youtu.be/nrZ21nD9I-0

Kids & toys

youtu.be/nWu44AqFOil

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ & ΧΡΗΣΙΜΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

Ahmad, Y. & Smith, P. (1994). 'Bullying in schools and the issue of sex differences'. In: Archer, J. (Ed), Male Violence. London: Routledge, 70-83.

Center for Theory of Change, www.theoryofchange.org/what-is-theory-of-change/

Cowie, H. (2000). 'Bystanding or standing by: gender issues in coping with bullying in English schools', *Aggressive Behavior*, 26, 85-97.

Cole M, Cole S.R. Η ανάπτυξη των παιδιών, Εκδόσεις Τυπωθήτω - Γιώργος Δάρδανος, 2011

Connell, R.W. (1995). *Masculinities* (Sydney, Allen & Unwin)

Dolto F. Σεμινάριο ψυχανάλυσης παιδιών, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1999

Eliot L. *Pink Brain Blue Brain*, Oneworld Publications, 2009

Guyomard P. Για την παιδική σεξουαλικότητα, Εκδόσεις Γαβριηλίδης 2016

Kenway, J., Willis, S., Blackmore, J. & Rennie, L. (1997). *Answering back, Remaking Girls and Boys in Schools* (Sydney, Allen & Unwin).

Kenway, J. & Fitzclarence, L. (1997). Ανδρισμός, Βία και Σχολείο: Προκαλώντας τις «δηλητηριώδεις παιδαγωγικές». *Gender and Education*, 9: 1, 117-133

Miller, A. (1987a). *For our Own Good: the roots of violence in child rearing* (London, Virago Press).

Miller, A. (1987b). *The Drama of Being a Child* (London, Virago Press).

Miller, A. (1990). *For our Own Good: hidden cruelty in child rearing and the roots of violence* (New York, The Noonday Press)

Reay, D. (2001). «Μοδάτα Κορίτσια», «Καλά Κορίτσια», «Κοριτσάκια» και «Αγοροκόριτσα»: έμφυλος λόγος, κουλτούρες κοριτσιών και γυναικείες ταυτότητες στο δημοτικό σχολείο. *Gender and Education*, 13: 2, 153-166.

Renold, E. (2001). Μαθαίνοντας το «Σκληρό» Τρόπο: αγόρια, ηγεμονικός ανδρισμός και η διαπραγμάτευση μαθητικών ταυτοτήτων στο δημοτικό σχολείο. *British Journal of Sociology of Education*, 22: 3, 369-385.

Winnicott D. Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός κόσμος, Εκδόσεις Καστανιώτη 1976

Γκασούκα, Μ., Παπαγιαννοπούλου, Μ., Φουλίδη, Ξ., Χαραμής, Π., «Ευαισθητοποίηση στελεχών και εκπαιδευτικών της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα διακρίσεων και ισότητας των φύλων», Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης.

eclass.uowm.gr/modules/document/file.php/NURED152/%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%20%CE%A5%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%9F%202020/%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F_%CE%A5%CE%9B%CE%99%CE%9A%CE%9F_%CE%95%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%99%CE%94%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97_new.pdf

Δελιγιάννη-Κουϊμτζή, Β., & Σακκά, Δ. (2003). Ταυτότητες φύλου στην εφηβεία. Στο Β. Δελιγιάννη-Κουϊμτζή, Ζιώγου, Σ., & Λ. Φρόση (Επιμ.Εκδ.), Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα: Προωθώντας παρεμβάσεις για την ισότητα των φύλων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (σελ. 144-152). Αθήνα: ΚΕΘΙ.

Δελιγιάννη-Κουϊμτζή, Β., Σακκά, Δ., Ψάλτη, Α., Φρόση, Λ., Αρκουμάνη, Σ., Στογιαννίδου, Α., Συγκολλίτου, Ε. (2000). «Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής: Τελική Έκθεση». Θεσσαλονίκη: Τμήμα Ψυχολογίας, Α.Π.Θ. και Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, Υπουργείο Παιδείας (ΕΠΕΑΕΚΕνέργεια 3.2β).

Δελιγιάννη, Β., Ζιώγου, Σ., Δαλακούρα, Α. και Χασεκίδου, Θ., (2000) Εκπαίδευση, φύλο και ιδιότητα του πολίτη. Έρευνα και παρέμβαση για την ευαισθητοποίηση των μαθητών - μαθητριών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη δημοκρατία, το φύλο και την ιδιότητα του πολίτη (Τελική έκθεση). Θεσσαλονίκη

Κοσμάτος, Β., Νικολαΐδης, Γ., Δελιστάθης, Α. (2020) Η Ισότητα των Φύλων στην Εκπαίδευση Ενηλίκων
gr.boell.org/sites/default/files/2020-12/Guidebook%20-%20Gender%20Equality%20in%20Education%20of%20Adults%20EL.pdf

Μανωλόπουλος, Σ. Δρόμοι της εφηβείας, Εκδόσεις Νήσος, 2015

Τσιάντης Γ, Μανωλόπουλος Σ. (επιμέλεια) Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1987

Συλλογικό έργο: Ψυχική υγεία παιδιών και εφήβων, Ιδιωτική έκδοση, ΕΨΥΠΠΕ, 2021)

Χουντουμάδη, Α. & Πατεράκη, Λ. (2001). Νταπλίκια και Νταήδες σε δημοτικά σχολεία στην Ελλάδα: οι στάσεις των μαθητών και η ενημέρωση των εκπαιδευτικών και των γονέων. Educational Review, 53: 1, 19-26.

Το έργο “Σχολείο Χωρίς Στερεότυπα - Όλες Δυνατές, Όλοι Ίσοι” υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active Citizens Fund, με φορέα υλοποίησης το Women On Top και εταίρους την Sociality και την Orepous.

Το πρόγραμμα Active Citizens Fund, ύψους € 13,5 εκ., χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) περιόδου 2014 – 2021, γνωστού ως ΕΕΑ Grants. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών και στην ανάδειξη του ρόλου της στην προαγωγή των δημοκρατικών διαδικασιών, στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη διαχείριση της επιχορήγησης του προγράμματος Active Citizens Fund για την Ελλάδα έχουν αναλάβει από κοινού το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το SolidarityNow.

Διαβάστε περισσότερα εδώ:
www.activecitizensfund.gr

